

T.C.

**BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**MERKEZDEN YERELE SU YÖNETİMİ: GÖNEN
OVASI SULAMA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ**

**Elif SOLAK
165014011**

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Gökhan ORHAN

Bandırma 2019

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

MERKEZDEN YERELE SU YÖNETİMİ: GÖNEN
OVASI SULAMA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Elif SOLAK
165014011

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Gökhan ORHAN

Bandırma 2019

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAYI

Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans öğrencisi Elif SOLAK tarafından Prof. Gökhan ORHAN'ın danışmanlığında hazırlanan "Merkezden Yerele Su Yönetimi: Gönen Ovası Sulama Birliği Örneği" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 13/06/2019 tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavında oybirliği ile başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Ünvanı Adı Soyadı

Prof. Dr. Gökhan Orhan

Jüri-Danışman

Ünvanı Adı Soyadı

Prof. Dr. Gökhan Orhan

Jüri Üyesi

Ünvanı Adı Soyadı

Prof. Dr. Yılmaz AKI

Jüri Üyesi

Ünvanı Adı Soyadı

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KAYA

ETİK BEYAN

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../20...)

Elif SOLAK

İmzası

ÖZET

MERKEZDEN YERELE SU YÖNETİMİ: GÖNEN OVASI SULAMA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Elif SOLAK

Ortak doğal kaynakların nasıl yönetilmesi gerektiği konusu literatürdeki tartışmalı alanlardan biridir. Elinor Ostrom merkezi düzenlemeler ve piyasa mekanizmalarını içeren yaklaşımlara karşı çıkararak çözümün iyi yönetim ve katılımçılık ilkeleri ışığında, doğal kaynakların yönetiminin ve karar alma mekanizmalarının yerel halka verilmesinde olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede nasıl yönetileceği tartışmalı olan doğal kaynakların biri de sulamada kullanılan su kaynaklarıdır. Türkiye’de sulama yönetimini 1950’li yıllardan günümüze Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) yürütmektedir. Bu süreçte DSİ’nin inşa ettiği sulama tesislerinin büyük bir kısmını doğrudan kendisi işletmiştir. 1990 yılından itibaren su yönetiminde değişim sürecinin yaşandığı görülmektedir. DSİ tarafından işletilmesinin ekonomik olmaması, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de katılımçı sulama yönetimi anlayışının benimsenmesi gibi nedenlerle tesisleri, yerel yönetim birliklerinin bir araya gelerek oluşturdukları Sulama Birlikleri’ne devretmeye başlamıştır. Bu değişimin beklenen sonuçları ne ölçüde ürettiği araştırılması ve alana inilerek yanıtlanması gereken bir sorudur. Bu çalışmanın amacı da Balıkesir’in Gönen ilçesindeki Gönen Ovası Sulama Birliği örnek alınarak bahsi geçen devir süreci sonrasında, yerelleşen ve sulama birlikleri aracılığıyla kullanıcıların yönetimine devredilen sulama yönetiminin ne ölçüde beklenen etkinlik ve verimlilik hedeflerine ulaştığını ve sorunları çözüp çözemediğini incelemek olacaktır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı tezde araştırma verileri, görüşme ve doküman incelemesi yöntemleri aracılığıyla elde edilmiştir. Gerçek bir katılımçı yapının oluşturulamadığı sulama yönetiminde; Katılımçı Sulama Yönetimi modeli çerçevesinde sorunun bilincinde olan, sorunu doğru tanımlayacak yöneticilerin olduğu ve kullanıcıların bilinçlendirildiği, birlik yönetiminde söz hakkı olduğu bir yönetim gerçekleştirilmesi gerektiği araştırmanın temel bulguları arasında yer almaktadır.

Anahtar sözcükler: Su yönetimi, Katılımçı doğal kaynak yönetimi, Sulama yönetimi, Sulama birlikleri, Yönetişim.

ABSTRACT

DEVOLUTION of WATER MANAGEMENT to LOCAL LEVEL: The CASE of GONEN PLAIN IRRIGATION UNION

Elif SOLAK

Questions surrounding the management of common natural resources are controversial issues in the literature. Elinor Ostrom oppose to central regulations and market mechanisms and argues that the solution concerning the management of natural resources lies in the delegation of decision making powers to the local people, in the light of good governance and participatory resource management principles. In this context, management of water resources for irrigation is one of the controversial issues in the management of commons. The General Directorate of State Hydraulic Works (SHW) managed the irrigation system of Turkey since 1950's. Large parts of the irrigation facilities constructed in this process were operated directly by SHW. SHW started to transfer facilities to Irrigation Unions after 1990, considering economic and administrative concerns in parallel to international trends. In this way, it is intended to provide more efficient and effective water resources management. Yet again, there are questions concerning to what extent those expectations about efficiency and effectiveness were fulfilled in the field.

The aim of this study is to examine Gonen Plain Irrigation Association Case, in which irrigation management is localized and transferred to users through irrigation association and analyse to what extent expected efficiency and effectiveness goals were met. The data used in the thesis was acquired through observations, interviews with the farmers and documents of the water user association and SHW. The main result and findings of the study demonstrates that re-centralisation of authorities prevents a genuine participatory structure. The irrigation union needs an accountable management who would be able to identify problems and enhance farmer participation in the process.

Key Words: Water management, Participatory Natural Resource Management, Irrigation Management, Irrigation Unions, Governance.

ÖNSÖZ

Türkiye’de su ve sulama yönetimi DSİ tarafından sağlanırken 1990lı yıllar itibariyle bir değişim süreci başlamıştır. Bu süreçte su ve sulama yönetiminin katılımcı sulama yönetimi ışığında merkezden yerele devri söz konusudur. Bu sırada ihtiyaç duyulduğu için kurulan sulama birlikleri ile katılımcı sulama yönetiminin ne kadar uygulanabildiği çalışmada resmi-kurumsal raporlarla somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda örnek olarak ele alınan Gönen Ovası Sulama Birliği’nin katılımcı sulama yönetimi çerçevesinde ne ölçüde beklenen etkinlik ve verimlilik hedeflerine ulaştığı, birlik çalışanlarının ve su kullanıcılarının hangi problemlerle karşılaştığı incelenmektedir.

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında, çalışmayı büyük bir titizlikle takip ederek tecrübe ve bilgi birikimiyle değerli katkılarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Gökhan Orhan’a sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Tez savunmamda yapıcı eleştirileriyle çalışmamın daha da yetkinleşmesine katkı sağlayan jüri üyeleri Prof. Dr. Yılmaz Arı ve Dr. Öğretim Üyesi Yasemin Kaya’ya ayrıca teşekkürlerimi sunarım. Çalışma için gerekli bilgilerin edinilmesine yardımcı olan Gönen Ovası Sulama Birliği çalışanlarına, görüşmeler sırasında yöneltilen soruları içtenlikle yanıtlayan su kullanıcılarına, yüksek lisans için teşvik eden, her zaman yanımda olan ve bu süreçteki tüm destekleri için aileme teşekkür ederim.

Elif SOLAK

Bandırma 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK BEYAN SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE YÖNETİMDE SU

1.1. Kavramsal Çerçeve	8
1.2. Dünyada ve Türkiye’de Su Kaynaklarının Durumu	10
1.2.1. Türkiye’de Su Tüketim Alanları	14
1.2.1.1. İçme-Kullanma Suyu.	15
1.2.1.2. Enerji Üretimi.....	16
1.2.1.3. Endüstriyel Kullanım	17
1.2.1.4. Sulama	18

İKİNCİ BÖLÜM

SU VE SULAMA YÖNETİMİ ALANINDAKİ AKTÖRLER VE YAKLAŞIMLAR; KATILIMCI SULAMA YÖNETİMİ YAKLAŞIMININ YAYILIMI

2.1. Su Yönetiminde Aktörler	20
2.1.1. Politika Değişiminin Uluslararası Kaynakları	21

2.1.1.1. Birleşmiş Milletler (BM).....	22
2.1.1.2. Uluslararası Su Kaynakları Birliği (IWRA).....	28
2.1.1.3. Dünya Su Konseyi (WWC).....	29
2.1.1.4. Küresel Su Ortaklığı (GWP)	30
2.1.1.5. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS).....	31
2.2. Dünyada Kentsel Su Hizmetlerinin Tarihsel Şekillenışı ve Teorik Çalışmalar	32
2.3. Türkiye’de Su Yönetiminin Yasal ve Kurumsal Çerçevesi	40
2.3.1. Kanunlar	40
2.3.2. Kalkınma Planı	43
2.3.3. Hükümet Programı	45
2.3.4. Ulusal Merkezi ve Yerel Aktörler	47
2.3.4.1. Tarım ve Orman Bakanlığı.....	47
2.3.4.2. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	50
2.3.4.3. Sağlık Bakanlığı.....	53
2.3.4.4. Kültür ve Turizm Bakanlığı	53
2.3.4.5. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.....	54
2.3.4.6. İller Bankası.....	54
2.3.4.7. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	55
2.3.4.8. Belediyeler ve Büyükşehir Belediyeleri.....	60
2.3.4.9. İl Özel İdareleri	61
2.3.4.10. Sulama Birlikleri	62
2.3.4.10.1. Sulama Birliklerinin Görev Alanı ve Çalışma Konuları.....	63
2.3.4.10.2. Sulama Birliklerinin Organları.....	64
2.3.4.10.3. Sulama Birliklerinin Gelir ve Giderleri	66
2.3.4.10.4. Sulama Birliklerine Üyelik	67
2.3.4.10.5. Sulama Birlikleri Ceza Hükümleri ve Alacakların Tahsili.....	68
2.3.4.10.6. Sulama Birliklerinin Personel İstihdamı	68
2.3.4.10.7. Sulama Birliklerinin Denetimi	69
2.3.4.10.8. Sulama Birliklerinin Tüzel Kişiliğinin Sona Ermesi	69
2.4. Türkiye’ de İdari Yeniden Yapılanma Sürecinde, Katılımcı Sulama Yönetiminin Gelişimi	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÖNEN OVASI SULAMA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

3.1. Gönen İlçesinin Coğrafyası.....	78
3.2. Gönen Ovası Sulama Birliği'nin Kuruluşundan Önce.....	79
3.3. Gönen Ovası Sulama Birliği	80
3.3.1. Sulama Birliğinin Personeline Ait Bilgiler	83
3.3.2. Sulama Birliğine Ait Varlıklar	83
3.3.3. Sulama Birliğinin Su Kaynakları ve Sulama Yöntemleri	85
3.3.4. Sulama Birliğinin Sulanan Alan Miktarları ve Sulanmayan Alanlar	85
3.3.5. Sulama Birliğinin Gelir ve Giderleri.....	87
3.3.6. Sulama Birliğinin Su Kullanım Hizmet Bedeli ve Tahsilat Bilgileri.....	90
3.3.7. Su Kullanıcılarının ve Birlik Personeli Görüşlerinin Değerlendirilmesiyle Belirlenen Sorunlar	92
3.3.7.1. Su Kullanım Hizmet Bedeli Düzeyi ve Tahsilatı.....	93
3.3.7.2. Sulama Birliği ve Su Kullanıcıları Arasındaki İlişki	96
3.3.7.3. Su Kullanıcılarının Birlik Mali Kayıtlarına İlgisi	98
3.3.7.4. Sulama Birliği Bakım-Onarım Hizmetine İlişkin Sorunlar	99
3.3.7.5. Su Kullanıcılarının Yönetime Katılımının Engellenmesi ve Sulama Hizmeti Sunumu	103
3.3.7.6. Sulama Birliğinin Denetlenmesi Sorunu.....	110
3.4. Gönen Ovası Sulama Birliği'nin Kuruluşundan Sonra.....	112
SONUÇ.....	115
KAYNAKÇA	120
EKLER.....	132
ÖZGEÇMİŞ.....	135

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye'nin Su Kaynakları Potansiyeli	11
Tablo 2: Falkenmark indeksi.....	12
Tablo 3: Türkiye'de Sektörel Su Tüketimi	15
Tablo 4: DSİ'den Devredilen Alanın Plan ve Gerçekleşme Durumu	73
Tablo 5: Sulama Tesislerinin Devredilen Kuruluşlara Göre Dağılımı.....	74
Tablo 6: DSİ İşletmesinde ve Devir Sonrasında Sulama Alanı Tasarrufu.....	75
Tablo 7: Gönen İlçesinin Yıllara Göre Şehirleşme Oranları.....	78
Tablo 8: Gönen Ovası Sulama Birliği Tanıtımı	81
Tablo 9: Kuruluş Aşamasında Birlik Meclisine Üye Seçilen Kırsal Mahalleler	81
Tablo 10: Sulama Birliğinin Personeli	83
Tablo 11: Gönen Ovası Sulama Birliği'nin Bina Varlığı.....	84
Tablo 12: Gönen Ovası Sulama Birliği'ne Ait Makina, Araç ve Alet Varlığı.....	84
Tablo 13: Sulama Birliğinin Sulanan Alan Miktarları	85
Tablo 14: Sulanmayan Alanlar.....	86
Tablo 15: Sulama Alanında Sulanmayan Alanın Sulanmama Nedenleri	86
Tablo 16: Sulama Birliğinin 2017 Yılı Gelirleri	87
Tablo 17: Sulama Birliğinin 2017 Yılı Giderleri	88
Tablo 18: Sulama Birliğinin 2017 Yılı Bütçesi.....	89
Tablo 19: Bitki Deseni ve Ekim Alanları ile Su Ücretleri	91
Tablo 20: Su Kullanım Hizmet Bedeli ve Tahsilat Bilgileri.....	92
Tablo 21: Sulama Birliğinin 2017 Yılı Bakım ve Onarım Maliyeti	99
Tablo 22: Gönen İlçesi Sulanan Alan Durum	113
Tablo 23: Gönen İlçesi Bitkisel Üretimin Yıllara Göre Durumu.....	114

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye'nin Nehir Havzaları	13
Şekil 2: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Teşkilat Şeması.....	58
Şekil 3: DSİ XXV. Bölge Müdürlüğü – Gönen Ovası Sulama Birliği Görev Alanı ve Sulamanın En Yoğun Olduğu Ay Eş Derinlik Eğrileri.....	82

KISALTMALAR

%	:	Yüzde Değeri
AB	:	Avrupa Birliği
BM	:	Birleşmiş Milletler
CIDA	:	<i>Canadian International Development Agency</i> (Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı)
ÇED	:	Çevresel Etki Değerlendirmesi
Çev.	:	Çeviren
da	:	Dekar
DAP	:	Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	:	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DSİ	:	Devlet Su İşleri
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
Ed.	:	Editör
FAO	:	Food and Agriculture Organization of the United Nations (Dünya Gıda Örgütü)
GAP	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GATS	:	General Agreement on Trade in Services (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması)
GWP	:	Global Water Partnership (Küresel Su Ortaklığı)
H₂O	:	Su
ha	:	Hektar
HES	:	Hidroelektrik Santral
IBRD	:	<i>International Bank for Reconstruction and Development</i> (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)
IMT	:	Irrigation Management Transfer (Sulama Transferi Yönetimi)
IWMI	:	International Water Management Institute (Uluslararası Su Yönetimi Enstitüsü)
IWRA	:	Uluslararası Su Kaynakları Birliği

IWRM	:	Integrated Water Resources Management (Entegre Su Kaynakları Yönetimi)
İSKİ	:	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
KHGM	:	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararname
KKTC	:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOP	:	Konya Ovası Projesi
md.	:	Madde
OECD	:	Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
RG	:	Resmi Gazete
ss.	:	Sayfa Sayısı
SUEN	:	Türkiye Su Enstitüsü
UN	:	United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNDP	:	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNESCO	:	Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı
USİAD	:	Ulusal Sanayici ve İş Adamları Derneği
v.d.	:	ve diğerleri
WMO	:	World Meteorological Organization (Dünya Meteoroloji Örgütü)
WTO	:	World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
WWC	:	World Water Council (Dünya Su Konseyi)

GİRİŞ

Su, tüm canlıların yaşamını sürdürebilmesi için en önemli ihtiyaçlardan biri ve "her şeyin kaynağı sudur" diyen Thales' in anlayışından hareketle yaşamın temel maddesi, olmazsa olmazdır. Ivan Illich'e göre, doğadaki dolaşımı insan bedenindeki gibi olan su, H₂O'ya indirgenebilecek bir madde olmayıp, arındırıcı nitelikli, manevi ağırlığı olan bir değerdir. Yirminci yüzyıl, insanın hayatını idame ettirmesi için önlem aldığı suyu ilk sularla karıştırılmayacak bir sıvıya, H₂O'ya çevirmiştir. Önceleri "arılığı yansıtan madde olarak algılanan" su, insanların endüstriyel temizlik malzemesi olarak gördüğü, sanayi veya gündelik kullanımda bir enerji kaynağı olabilen, kaynakları özel şirketlere tahsis edilip, satılan ticari bir mala dönüştürülmüştür (Illich,2007: 26-28).

Geçen zamanda nüfus artışıyla beraber suya olan ihtiyaç da artmaktadır. Kıt olan su kaynaklarının tasarruflu ve verimli kullanımı için iyi yönetilmesi gerekmektedir. Su, dünyada en fazla tarımda kullanıldığından yönetilmesine dair sorunlarla da en çok bu sektörde karşılaşılmaktadır. Türkiye'de tarımsal üretimin önemli bir kısmının sulu tarım şeklinde olması, gelişmiş ülkelere göre olan farkı göstermektedir. Tarımsal sulama, ekonomik büyüme hızında, çiftçinin kente göç etmesinin engellemesinde ve tarımda mahsul verimliliğinin artırılmasında önemlidir. Dünyada ve Türkiye'de tarımsal alanda kullanılan suyun yüksek miktarlarda olması ve sürdürülebilirliğin sağlanması için fazla su kullanımı önlenerek suyun korunması, sulama sistemlerinin etkinliğinin artırılması, suyun nasıl yönetileceği konusunu daha da önemli hale getirmektedir. Su kalitesinin artırılması, su kullanım miktarının toprak ve ürün tipine göre sulama yönteminin gerektirdiği miktar ile sınırlandırılması, yeraltı suyu çekimlerinin sınırlandırılması gibi hususların dikkate alınması gerekliliği de önemi arttıran diğer sebeplerdir. Geçmişten günümüze her an sulama ve yönetiminin önemi artmaktadır. Artan dünya nüfusu göz önünde bulundurulduğunda çeşitli nedenlerle azalan su miktarının, su yönetimini stratejik bir konu haline getirmektedir. Bu açıdan toplam su tüketiminin % 70'ini oluşturan tarımsal sulamada kullanılan su kaynakları, hayati önem arz eden ve nasıl yönetileceği tartışmalı olan konular arasındadır.

Türkiye'de sulama yatırım ve işletmeciliğinde kamu otoritesi belirleyici durumdadır. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de sulama yönetiminde hızlı bir değişim gözlemlenmektedir. 1950'li yıllardan günümüze su hizmetini yürütmekte olan Devlet

Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü, inşa ettiği sulama tesislerinin büyük bir kısmını 1990'lı yıllara kadar doğrudan kendisi işletmiş ve bakım-onarım gibi hizmetler de DSİ tarafından yerine getirilmiştir. Tesislerin ufak, birbirinden ve işletme ünitelerinden uzakta olması, sorunların hızlı ve etkili çözümler geliştirilemediğinden giderilememesi, sulu tarımın yetersizliği, masrafların fazlalığı gibi nedenler yetkilileri ve politika uzmanlarını yeni modeller düşünmeye zorlamıştır. Araştırmalar sonucunda diğer ülke deneyimleri incelenerek Türkiye'ye uygun olan politikalar örnek alınmaya başlanmış, Dünya Bankasıyla imzalanan projelerle birlikte bu transfer süreci hızlanmıştır. Bu sırada su mevzuatı farklı tarihlerde çıkartılmış birçok kanun ve yönetmelikle düzenlenmiş, örnek alınan farklı politika alternatiflerinin rehberliğinde geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu politikaların en önemli özelliği su yönetimini merkezi yönetimden alıp yerinden yönetime devredici nitelikler taşımasıdır. Bu sayede sulama yönetiminde uluslararası çalışmalarda da vurgulanan, su kullanıcılarının yönetime katılımını sağlayan "katılımcı sulama yönetimi" uygulama çalışmalarına başlanmıştır. Bu değişim sürecinin nasıl geliştiği ve ne gibi sonuçlar doğurduğu bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan su yönetimi, sulama yönetimi ve sulama birlikleri ile ilgili Türkiye'deki çalışmalar genelde, sulama sistemlerinin yönetilme şekli, devlet sulama yönetiminin zorlukları ve devir faaliyetleri, sulamada yeterlilik, sulama sistemlerinin katılımcı bir yaklaşımla değerlendirilmesi, sulama tesislerinin yönetilmesinde sulama birliklerinin rolü, sulama sistem performanslarının değerlendirilmesi konularında yapılmıştır.

Bu alanda uluslararası alanda yürütülen öncü çalışmalar incelendiğinde Ostrom (1990) müştereklere yönelik çözüm önerisi olarak devlet ve piyasa modelinden farklı üçüncü bir seçenek olan "katılımcı sulama yönetimi"ne işaret etmektedir. Ostrom'a göre hiçbir piyasa, kamu kurumlarının desteğini almadan uzun süre hayatta kalamayacaktır. Kaynak kullanıcılarının iletişim içinde olup ortak anlaşmalar ve düzenleyici kurallarla aşırı tüketim sorununu çözülebildiğini, en iyi yönetimin kendilerinin aktif katılımı ile sağlayacağını belirtmektedir.

Mukhtarov (2009), katılımcı ve işbirlikçi politika yapma tarzlarını ele alarak Entegre Su Kaynakları Yönetimi (IWRM) kavramıyla bağlantılı politika fikirlerinin seyahatini incelemektedir. IWRM’de aktörler kimler, bu süreçteki itici güçler neler ve IWRM politika çevirisi açısından Türkiye’deki durum nedir sorularına cevap vermektedir.

Restrepo ve ark. (2007), araştırmalarında dünya genelindeki hükümetlerin, sulamalı tarıma yönelik artan taleplerin üstesinden gelmek ve katılımcı stratejilerle başa çıkarken performansını artırmak amacıyla başlayan sulama reformlarını incelenmiştir. Sulamalı tarımdaki reformlar arasında, sulama yönetimi transferi (IMT) en önemli ve geniş kapsamlı reform olarak ortaya konmuştur. FAO (Gıda Tarım Örgütü) ve Uluslararası Su Yönetimi Enstitüsü’nün (IWMI) üstlendiği faaliyetlerin kapsamını ve genişliği incelenmiştir.

Türkiye’de sulama yönetimi hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde, Çakmak (2002), çalışmasında, sulama sistemlerinde sulama performanslarının karşılaştırılabilir analizini sağlayan karşılaştırmalı göstergelerin incelenmesi yöntemini Kızılırmak havzasında uygulamış ve sistem performansını değerlendirmiştir.

Tekinel (2004), sulama sistemlerinin su kullanıcı birliklerine devredilmesinin asıl faydasının, Devlet Su İşleri (DSİ) üzerindeki büyük yük oluşturan işletme ve bakım giderlerinin yönetim devri ile azaltılması olduğuna işaret etmiştir.

Kıymaz’ın (2006), çalışmasında DSİ tarafından yönetilen ve Gediz Havza’sında yer alan sulama tesislerinin performanslarını, ekonomik, kurumsal ve fiziksel etkinliğin belirlenmesini, su kullanıcıları ve birlik yöneticilerinin görüşleri bağlamında yönetim devri öncesi (DSİ) ve sonrası olmak üzere iki dönemde ele alınmıştır. Sulama birliklerinde su kullanıcılarının ve birlik yöneticilerinin karşılaştığı teknik, yasal, ekonomik, sosyal, çevresel ve eğitimle ilgili sorunlar incelenmiştir. Gediz Sulama Projesi kapsamındaki sulama birliklerinden örnek olarak Menemen Ovası seçilmiş, sulama yönetiminin devir öncesi ve devir sonrası taban suyu durumu karşılaştırılarak sorunların çözümüne yönelik önerilere yer verilmiştir.

Çakmak ve ark. (2008), tarafından Türkiye’de su ve sulama yönetimi ile ilgili sorunlar, devirden sonraki sulama oranı, tarımsal su kullanımı ile oluşan su kirliliği, su

kaynaklarının tahsisi ve kullanımı konusundaki politikalar incelenmiş ve bu doğrultuda sorunlara öneriler sunulmuştur.

Çınar (2009), Türkiye'deki su yönetim yapısındaki değişiklikleri tarihsel bir çerçeve şeklinde analiz etmiş, su hizmetleri yönetiminde önemli rol oynayan DSİ'nin politikalarındaki dönüşüm süreci incelenmiştir.

Akıllı (2010), çalışmasında Türkiye'de sulama yönetimi alanında meydana gelen dönüşüm sürecini, resmi-kurumsal raporlara ve hukuki araçlara dayalı olarak incelemiştir. Uygulamadaki sorunların tespiti amacıyla, Antalya ili merkezinde yer alan; Karaman-Duraliler, Aksu Perge, Kırkgöz, Boğaçayı Sağ Sahil Sulama Birlikleri'nde alan araştırması gerçekleştirmiştir. Devir sürecinde tam anlamıyla katılımcı yapının oluşturulamadığı, su hizmeti için gerekli ve yeterli kaynak elde edilmesinin sorunlu olduğu, su hizmetinin kamu yararı çerçevesinde, kamusal ilkeler ışığında sunulması gerektiği bu çalışmada ulaşılan sonuçlar arasındadır.

Özdemir ve Armağan (2010), tarafından yürütülen araştırmada sulu tarımın yoğun olarak yapıldığı Büyük Menderes havzasındaki sulama yönetim hizmetlerini yürüten sulama birliklerinin faaliyetleri ve etkinlikleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Aydın ilinde DSİ tarafından inşa edilerek işletmeye açılan sulama tesislerini devralan ve faaliyet gösteren sulama birliklerinden sekizinin performansları ve etkinlikleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda tespit edilen sorunların giderilmesi için çözüm önerilerine yer verildiği ve sulama birliklerinin, yeterli hizmeti sağlayarak sulama sistemlerinin sürdürülebilirliği için daha çok emek harcaması gerektiği gözlemlenmiştir.

Ulurmak (2014), çalışmasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze Türkiye'de su yönetiminde yasal ve kurumsal yapılanmaları ve gelişmeleri incelemiştir. Taslak olarak hazırlanan ve tüm ilgili paydaşların görüşleri alınan, son şekli verilen Su Kanunu Tasarısı'nın yasalaşması ile su yönetiminde önemli bir boşluğun doldurulmuş olacağı belirtilmiştir.

Yeter (2017), dünyadaki ve Türkiye'deki su potansiyelini, su kaynakları kullanımının sektörlere dağılımını ve su yönetiminde uygulanan politikalara ilişkin uluslararası sözleşmeleri incelemiştir. Dünyanın en önemli uluslararası problemlerinden

biri olan su sorununa Türkiye özelinde bakarak su sorununun, suyun belli bir dönemde yeterli düzeyde olup olmamasından değil, sürdürülebilir kalkınmaya olanak tanıyacak seviyede olup olmamasıyla ilgili olduğunu belirtmiştir.

Bu çalışma ile Türkiye’de sulama hizmetinin değişim ve dönüşüm sürecinde, merkezi yönetimden “katılımcı sulama yönetimi” yaklaşımı paralelinde Sulama Birliklerine devri ve bu yetkiyi geri alması sonrasında yaşanan toplumsal ve yönetsel olumlu olumsuz etkileri, örnek olarak alınan sulama birliği çevresindeki su kullanıcılarının görüşleri bağlamında incelenmiştir. Balıkesir’in Gönen ilçesindeki Gönen Ovası Sulama Birliği’nin ele alındığı bu çalışmanın amacı, tarımsal sulama hizmetleri yönetiminde meydana gelen dönüşümün ne ölçüde etkinlik, verimlilik hedeflerini gerçekleştirdiğinin incelenmesidir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma Denzin ve Lincoln (1994:15)’e göre, odaklanmada çok metotlu, araştırma problemine yorumlamacı yaklaşımı benimseyen bir yöntemdir. Yani araştırma problemi doğal ortamlarında ele alınmaktadır. Nitel araştırmalarda istatistiksel ya da sayısal araç olmaksızın bulguların üretildiği araştırma anlaşılmaktadır (Coşkun ve diğerleri, 2015: 303). Bu çalışmada konusu geçen Gönen Ovası Sulama Birliği’nde gerçekleştirilen araştırma verileri de araştırma-soruşturma, doğrudan ve dolaylı gözlem, görüşmeler, belgeleme, doküman incelemeleri gibi araçlarla toplanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda Gönen Ovası Sulama Birliği’ndeki sorunları, durumu görmek ve su kullanıcıları katılımını saptamak için yapılan gözlem ve görüşmeler aşağıdaki gibi sorularla incelenmeye çalışılmıştır:

- Gönen Ovası Sulama Birliği kurulmadan önce sulama hizmeti nasıldı?
- Sulama birlik yönetimi ve su kullanıcıları arasındaki ilişki nasıldır, yeterli midir?
- Sulama hizmetleriyle ilgili su kullanıcılarının dile getirdiği sorunlar nelerdir?
- Birliğin sorunları ve karşılaştığı zorluklar nelerdir?
- Su kullanıcıları kararlara nasıl katılmaktadır, kanunda yapılan değişiklikler sonrası düşünceler nelerdir?
- Su kullanıcıları için iyi sulama örgütü nasıldır?

Araştırmada, kısmi kartopu tekniği ile seçilen örneklem için yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmış, görüşmede önceden hazırlanmış sorular ile görüşme esnasında kişinin yanıtlarını açması ve ayrıntılandırması için ortaya çıkan sorular sorulmuştur. DSİ 25. Bölge Müdürlüğü yetkilileri (2 kişi), sulama birlik başkanı, birlik personeli (4 kişi), sulama birliklerine üye su kullanıcıları (25 kişi) olmak üzere toplam 32 kişi ile görüşülmüştür. Görüşmelerde sulu tarım yapan üreticilere ağırlık verilerek çeltik, mısır, domates, patlıcan, pancar, ayçiçeği, buğday, arpa üretimi yapan üreticiler tercih edilmiştir. Katılımcılarla köy kahvesi, tarla, ofis gibi kendi ortamlarında görüşülmüştür. Bilimsel etik gereği görüşme esnasında katılımcılara demografik bilgiler sorulmamış ve çalışmada kişiler rastgele harflerle kodlanarak belirtilmiştir. Elde edilen verilerde belli sözcüklerin, cümlelerin ve olayların tekrarlandığı görülmektedir. Ortak sorunlar değerlendirilirken bu durum göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmanın hazırlanmasında Türkiye'deki tarihsel süreci, amaçlanan hedefler için Resmi Gazetede yayımlanan mevzuat, kalkınma planları, hükümet programları, kurumların internet siteleri, yayımlanmış raporlar, bazı kurum ve kuruluşların düzenlemiş olduğu toplantı çıktıları incelenmiştir. Uluslararası ve ulusal teorik çalışmalar için literatür taranarak konuyla ilgili kitaplara, tezlere ve bilimsel makalelere ulaşılmış ve incelenmiştir. Gönen Ovası Sulama Birliği'nin örnek olarak tercih edilmesinin sebepleri ulaşılabilirlik kolaylığı, bölgenin önemli bir tarım alanı olması, Birliğin su yönetiminde başarılı bir performans göstermesi ve Gönen'de sulanan tarım arazilerinin Birlik döneminde ciddi oranda artmasıdır. Gönen Ovası Sulama Birliği hakkında bilgi edinmek için DSİ 25. Bölge Müdürlüğü personeli, birlik personeli ve çevredeki su kullanıcılarıyla yüz yüze yapılmış görüşmelerden elde edilen veriler kullanılmıştır. Ayrıca Sulama Birliğinden ve DSİ 25. Bölge Müdürlüğü'nden sulanan alan miktarı, su kullanım hizmet bedeli, tahakkuk ve tahsilat miktarı gibi bilgiler ile sulama birliklerinin bakım ve onarım giderleri, harcama kalemleri, bütçeleri, faaliyet, denetim ve izleme-değerlendirme gibi resmi belgeler alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma, konusunun, amacının, kapsamının ve yönteminin açıklandığı giriş bölümü, üç ana bölüm ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Birinci bölümde bazı temel kavramlar açıklandıktan sonra dünyada ve Türkiye'de su kaynaklarının durumu, Türkiye'de su kullanımının sektörler göre dağılımına yer verilmiş ve sulamanın

önemine değinilmiştir. İkinci bölümde, su ve sulama yönetiminde politika değışimi sürecinde rol alan uluslararası aktörler belirtilip su hizmetleri üzerine dünyadaki önde gelen yaklaşımlar ve teorik çalışmalardan bahsedilmiştir. Sonrasında Türkiye'deki su yönetimi mevzuatıyla birlikte katılımcı sulama yönetiminin yapılandırılması sürecinde yer alan ulusal merkezi (bakanlıklar, DSİ vb.) ve yerel (belediyeler, sulama birlikleri) aktörlerin su yönetimindeki rolü açıklanarak yasal ve kurumsal çerçeve çizilmektedir. Daha sonra Türkiye'deki su yönetiminin DSİ'den sulama birliklerine devir süreci sonucunda toplumsal ve yönetsel alanda gözlemlenen olumlu ve olumsuz etkiler incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise su yönetiminin merkezi yönetimdeki hali ile yerel yönetimlere aktarılması sonrasındaki sorunların tespiti amacıyla örnek olarak ele alınan Balıkesir'in Gönen ilçesindeki Gönen Ovası Sulama Birliği'nin etkinliği incelenmektedir. Sulama hizmetinin nasıl yerine getirildiği, birlik ve su kullanıcılarının ne gibi sorunlarla karşılaştığı görüşmelerde elde edilen bulgularla yorumlanmaya ve sulama hizmetinin yerelleştirilmesi ile başlayan dönüşüm sürecinde yaşananlar bu bağlamda somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Çalışma, Elinor Ostrom'un da önerdiği, kullanıcıların su yönetimine aktif katılımını sağlayan modelin Türkiye'de tam olarak uygulanabilirliği konusunda okuyucularda fikir oluşmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda sulama hizmetinin kamu yararına dönük olarak yürütülmesinde güçlü bir kurumsal yapılanma gerekli mi, sulama birliklerinin hizmetin gerektirdiği yeterli altyapı, donanım ve mali kaynağa sahip mi sorularına cevap vererek sulama hizmetinin merkezi yönetimden yerele devrinin yönetimdeki olumlu ve olumsuz etkileri incelenerek, çalışma sürdürülürken yönetimi yeniden merkezileşen birlikler hakkında önerilerde bulunacaktır.

Türkiye'deki, çalışmada bahsedilmiş sorunları çözüme kavuşturabilmek için su kullanıcılarının su yönetiminde alınan kararları etkileme gücünün olduğu, demokratik bir yönetime ihtiyaç vardır. Katılımcı sulama yönetimi modelinin benimsenmesiyle birlikte sorunun bilincinde olan yöneticiler tarafından bölgenin özelliklerine göre etkin bir yönetim gerçekleştirilmesi, su kullanıcılarının bilinçlenmeye istekli olması, su kaynaklarının korunmasına yönelik duyarlılıkların oluşması ve birlik ile işbirliği içinde olması sorunları çözüme götürmede kritik değişkenler olarak görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE YÖNETİMDE SU

Bu bölümde, su yönetimi kapsamındaki bazı temel kavramlar açıklanacak; dünyada ve Türkiye’de su kaynakları oranlarından bahsedilerek, Türkiye’deki su tüketim alanları incelenecektir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Dünyanın oluşumuyla ortaya çıkan, insanlık tarihinden önceye dayanan, uygun sıcaklık ve basınç altında sıvı halde bulunan *su*; her molekülü bir oksijen ile iki hidrojen atomundan oluşan renksiz, kokusuz ve tatsız sıvı bir maddedir (Sarı, 2016: 212). Tüm canlıların yaşamını sürdürebilmesi için yerine başka bir şeyin kullanılmadığı temel ve zorunlu bir ihtiyaçtır. Su, insan sağlığının belirleyicisi, toplumların ekonomik, kültürel ve siyasi açıdan kalkınması için önemli bir kaynaktır. Yararlanma alanlarının genişliği ve yerine başka bir maddenin kullanılmaması suyun önemini daha da arttırmaktadır. Ancak kaynakların coğrafi dağılımda bir düzene sahip olmamasıyla birlikte, her geçen gün su kullanım talebine cevap vermesi güçleşmektedir. Ekonomik, stratejik ve hayati önemi olan suyun, günümüzde tartışıldığı gibi gelecekte de en çok tartışılan konu olma olasılığı yüksektir (Kayır, 2008: 28; Ulusoy, 2007: 25).

Yer altı ve yüzeysel suları kapsayan alan *havza*; Havza Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve Takibi Yönetmeliği’ne göre “*nehir havzalarında su ayırım çizgisinden denize aktığı noktaya, kapalı havzalarda ise suyun toplandığı nihai noktaya kadar suyun toplanma alanı*” olarak tanımlamaktadır (Havza Yönetmeliği, 2019: md.4). *Su durumu*, “*yerüstü suları için su kaynağının hem ekolojik, hem kimyasal, hem de miktar olarak; yeraltı suları için ise su kütlelerinin hem miktar hem de kimyasal açıdan herhangi bir zamandaki özelliklerini*”; *su hizmetleri* ise, “*içme ve kullanma, sanayi, çevresel su ihtiyacı, sulama ya da herhangi bir ekonomik faaliyet için yerüstü ve yer altı sularından sağlanan su temini ve atık su bertarafı gibi hizmetleri*” ifade etmektedir (Havza Yönetmeliği, 2017: md.4).

Hızlı nüfus artışı, çeşitli nedenlerle yaşanan kırdan kente göç, devletlerin gıda sürekliliğini sağlama nedeniyle su kaynaklarını aşırı tüketmeleri, tarımsal, evsel ve sanayi sektörlerinden kaynaklanan kirlilik nedeniyle tatlı suyun kalitesini bozan

unsurlar su kaynakları ve havzalar üzerinde insan faaliyetleri sonucunda oluşan baskılardır. İnsan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan, tatlı suyun miktar ve kalitesini etkileyen bu sorunlar, canlıların karşı karşıya kaldığı su sorunlarını arttırmaktadır. Dünya'nın büyüklüğü ve nüfusunun sürekli arttığı göz önünde bulundurulduğunda, var olan su kaynaklarının arttırılamayacağı, canlı yaşamının devamı için alternatif olmayan bu kaynakların en iyi şekilde korunarak etkin kullanımının sağlanması gerekir. *Su yönetimi*; “su kaynaklarının belirli politikalar kapsamında planlı bir şekilde geliştirilmesi, dağıtılması ve en elverişli şekilde kullanılması” olarak tanımlanmaktadır (Çakmak, Aküzüm ve Evsahibioğlu, 2010: 121). Su yönetimi sürdürülebilirlik açısından önemlidir. *Sürdürülebilir su kaynakları yönetimi*, Yıldırım'a (2013: 2) göre gelecekteki kuşakların yaşamını sağlayabilmesi ve insanların şimdiki ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için gereken içme-kullanma, endüstriyel, tarımsal amaçlı su kullanımı ile ekosistemleri koruma amacı güden hizmetlerin bütünüdür. Fazla su kullanımını önleyerek su kaynaklarını korumak, suyun kalitesinin artırılması, su kullanımının ürün çeşidine ve su yönetiminin belirlediği plana göre olması, yer altı sularının gizli şekilde çekilmesinin engellenmesi, sulama sistemlerinin etkin bir sulama sağlaması gibi konular sürdürülebilirlik için dikkat edilmesi gereken önemli noktalardandır (Yıldırım, 2013: 2-3).

Suyun önemli bir bölümü özellikle ülkemizde sulamada kullanılmaktadır. Bu bağlamda *sulama*; “en genel anlamıyla bitkinin gelişebilmesi için ihtiyacı olan ve yağışlarla zamanında doğal olarak karşılanamayan su miktarının bitkiye verilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Aydoğdu, 2015: 151). *Sulama yönetimi* ise “tarımda sulama amaçlarını gerçekleştirmek için suyun dağıtım ve kullanımını sağlayan bir organizasyon” olarak tanımlanmaktadır (Çakmak, Aküzüm ve Yıldırım, 2008: 217). Sulama yönetiminde asıl gayeler, çiftçilerin gelirinin artırılması, ürün çeşidinin korunması, su kaynaklarının optimum faydayı gerçekleştirecek dağıtımı ile kullanımının sağlanmasıdır (Çakmak, Aküzüm ve Yıldırım, 2008: 217).

Bahsi geçen amaçları gerçekleştirebilmek için suyun kullanımı ve yönetilmesi gerekir. Tarımsal sulama yönetiminde, sulama zamanından önce sulama için planlama yapılması, sulama zamanında su dağıtım plan ve programlarının hazırlanması, tatbik edilmesi ve sonrasında izleyerek sulama sonunda değerlendirmenin yapılması gibi

çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar ülkemizde kamu hizmeti olarak kamu kuruluşları tarafından sunulmaktadır. *Kamu hizmeti; “bir kamu kurumunun ya kendisi tarafından ya da gözetimi altında, özel girişim eliyle kamuya sağlanan hizmetler”* olarak tanımlanmaktadır (Gözübüyük, 2012: 10). Kamu hizmetleri devletin iradesinden geçerek yani hukuk aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Anayasa Mahkemesinin bir kararına göre ise *“kamu hizmeti; devlet ya da diğer kamu tüzel kişileri tarafından ya da bunların denetimi altında genel ve ortak gereksinimleri karşılamak, kamu yararı ya da çıkarını sağlamak için yapılan ve topluma sunulan düzenli ve sürekli etkinliklerdir”* (Gözübüyük, 2012: 9-10; Karahanoğulları, 2004: 54-55).

1.2. Dünyada ve Türkiye’de Su Kaynaklarının Durumu

Dünyada yer alan su miktarı toplamda yaklaşık 1,4 milyon km³tür. Bu miktarın % 97,5’u tuzlu su, % 2,5’u ise tatlı su kaynaklarından oluşmaktadır. Yeryüzündeki tatlı suların % 97’si yer altı sularından oluşmaktadır. İnsanların kullanabileceği şekilde olan su kaynaklarının ancak %1’i kadarı bulunmaktadır. Dünya’da toplam su potansiyelinin yaklaşık % 70’i sulama, % 8’i evsel ve % 22’si endüstriyel amaçlı kullanılmaktadır. Avrupa’da tarım sektöründe kullanılan su, toplam potansiyelin % 33’ünü oluşturmakta, kalan suyun % 51’i sanayi ve % 16’sı ise içme ve kullanma olarak değerlendirilmektedir (DSİ, 2012; Yeter, 2017: 41; Aydoğdu ve ark., 2015: 149). 1990 yılında dünyada sulanan tarım alanları yaklaşık 250 milyon hektar, 1995 yılı itibariyle 253 milyon hektardır. 2010 yılından günümüze kadar olan sürede ise yaklaşık 300 milyon hektar alanda sulama yapılmaktadır. 2025 yılında ise bu oranın 330 milyon hektara ulaşması beklenmektedir (USİAD, 2007: 20).

Türkiye’nin yüzölçümü toplam 783.577 km²dir. Diğer bir ifadeyle söylenecek olursa 78 milyon hektardır. Türkiye’nin üç tarafı denizlerle çevrilidir. İklimsel olarak ılıman, yarı kurak iklim kuşağında yer alan tatlı su kaynakları yönünden zengin olmayan bir ülkedir. Türkiye’de Tablo 1’de gösterildiği gibi yıllık ortalama yağışı 643 mm’dir. Bu oran yıllık yağış miktarı olarak 501 milyar m³ suya tekabül etmektedir. Bu miktarın 274 milyar m³’ü buharlaşmakta, 69 milyar m³’ü yer altı suyuna dâhil olup bu miktarın 28 milyar m³’ü çeşitli kaynaklar aracılığıyla yer üstü sularına ulaşmaktadır. Geriye kalan 158 milyar m³ su ise, akarsu ve nehirler aracılığıyla denizlere ve havzalara dökülmektedir (DSİ, 2014). Komşu ülkelerden Türkiye’ye akarsular aracılığıyla yılda

ortalama 7 milyar m³ su gelmektedir. Bunun 3 milyar m³ü tüketilebilecek şekildedir. Bununla birlikte Türkiye'nin brüt yer üstü su potansiyeli 193 milyar m³ olmaktadır. DSİ'ye (2014) göre "yer altı suyunu besleyen 41 milyar m³ de dikkate alındığında toplam yenilenebilir su potansiyeli brüt 234 milyar m³ olarak hesaplanmaktadır." Kaynaklardaki suyu tüketebilmek için gereken şartların Türkiye'de uygulanabildiği kadarıyla tüketilebilecek su potansiyeli, 98 milyar m³ kullanılabilir yüzey suyu ve 14 milyar m³ yer altı suyu ile toplamda yılda ortalama 112 milyar m³tür. Bu miktarın 44 milyar m³ü kullanılabilir (DSİ, 2014).

Tablo 1. Türkiye'nin Su Kaynakları Potansiyeli

Yıllık Ortalama Yağış	643 mm/yıl
Türkiye'nin Yüzölçümü	783.577 km ²
Yıllık Yağış Miktarı	501 milyar m ³
Buharlaşma	274 milyar m ³
Yer Altına Sızma	41 milyar m ³
Yüzey Suyu-Yıllık Yüzey Akışı	186 milyar m ³
Yüzey Suyu-Kullanılabilir Yüzey Suyu	98 milyar m ³
Yer Altı Suyu	14 milyar m ³
Toplam Kullanılabilir Su (NET)	112 milyar m ³
DSİ Sulamalarında Kullanılan	32 milyar m ³
İçme Suyunda Kullanılan	7 milyar m ³
Sanayide Kullanılan	5 milyar m ³
Toplam Kullanılan Su	44 milyar m³

Kaynak: DSİ, 2014.

Malin Falkenmark 1989 yılında, doğal sistemin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak ülkelerin toplam nüfusu ve toplam su kaynağı miktarını ilişkilendirmiştir.

Bunun sonucunda “Falkenmark İndeksi” olarak ifade edilen belirli değerler tablosu oluşturulmuştur. Bu değerler, su kaynakları üzerindeki baskıyı tanımlamaktadır.

Tablo 2: Falkenmark indeksi

Su (m ³ /kişi/yıl)	Sınıflandırma
1.700 ve üstü	Su baskısı yok
1.700-1.000	Su sıkıntısı
1.000-500	Su kıtlığı
500 ve altı	Mutlak su kıtlığı

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2016: 72.

Falkenmark, günde bir kişinin tüketebileceği asgari içme-kullanma suyu ihtiyacını 100 litre, tarımsal ve endüstriyel su ihtiyacını ise günde 500-2.000 lt/gün olarak belirlemiştir. Tablo 2’de görüldüğü üzere, kişi başına yılda 1.700 m³ olarak belirlenen değer ve üstü için su baskısı olmayacak ancak bu değerin altına indiği durumda su sıkıntısı başlayacaktır. Kişi başına düşen yıllık su miktarının 1.000 m³ ’ün altına inmesi ülkeyi daha da tehdit eder hale gelerek su kıtlığı yaşanmasına neden olacaktır. Su miktarının yılda 500 m³ ’ün altına indiğinde ise ülkede çok ciddi sorunlara sebep olarak ne kadar süreceği belli olmayan bir su kıtlığının yaşanacağını belirtmiştir (ÇED, 2016: 72).

DSİ’nin dikkate aldığı yönteme göre ise; yılda kişi başına düşen tüketilebilir su miktarı 1.000 m³’ten daha az olanı su fakirliği çeken, su miktarı 2.000 m³’ten daha az olanı su azlığı çeken, su miktarı 8.000-10.000 m³’ten daha fazla olanı su zengini şeklinde sınıflandırılmaktadır. Falkenmark indeksi de bu yöntem de kişi başı tüketilebilir yıllık su miktarına bakıldığında Türkiye’nin su sıkıntısı yaşayan ülkeler arasında olduğunu göstermektedir. Türkiye’de su kaynaklarının güneyde ve doğuda, nüfusun ise batıda yoğun olması dengesizlik oluşturmaktadır. Su hizmetlerindeki yetersizlikler sonucunda Türkiye’de kişi başı tüketilebilir su miktarı 1995 yılında 8500 m³ iken, 2000 yılında 3250 m³’e gerilemiştir. Günümüzde ise 1.519 m³ civarındadır (DSİ 2014). Türkiye’nin de diğer su sıkıntısı yaşayan ülkelerde olduğu gibi ilerleyen zamanlarda kaynakların daha etkin kullanımını amaçlayan bir politika izlemek mecburiyetinde kalacağı öngörülebilmektedir.

Gelecek yıllarda nüfus artışının yaşanmasıyla birlikte bireylerin ihtiyaçlarını gidermek için suya olan ihtiyaç da artacaktır. Birleşmiş Milletler (BM) ve UNESCO gibi ilgili uluslararası kuruluşların raporlarına göre, artan nüfus, küresel ısınma, kuraklık gibi nedenlerle suya olan ihtiyaç zamanla artarken, kullanılabilir su kaynakları azalmaktadır. “Son yüzyıl içinde dünya nüfusu üç kat artarken, su kaynaklarına olan talep yedi kat artmıştır. Dünyadaki toplam su tüketimi 1940’da yılında 1.000 milyar m³ iken bu miktar 1960’da iki katına çıkmış; 1990 yılında ise 4.130 milyar m³ olmuştur” (USİAD, 2007; Aktaran Su Riskleri Raporu, 2014: 12).

Türkiye’de su miktarı ile ilgili yapılan çalışmalar çoğunlukla “su havzası” temelinde ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de yirmi beş nehir havzası bulunmaktadır. Türkiye’deki havzaların nüfus ve yağış ilişkisine göre değerlendirilmesi sonucunda aralarında büyük farklılıklar olduğu araştırmalarda görülmektedir. Su kaynaklarının azalmasıyla oluşan baskı da havzadan havzaya değişiklik göstermektedir (Kurt ve diğerleri, 2014: 6). “Çoruh, Batı Akdeniz ve Antalya havzaları da su zenginiyken Marmara, Küçük Menderes ve Asi havzaları su fakiridir. Öte yandan Meriç-Ergene Havzası’nda durum su kıtlığı sınırındadır” (Kurt ve diğerleri, 2014: 23).

Şekil 1. Türkiye’nin Nehir Havzaları

Kaynak: Ulusal Havza Yönetim Stratejisi ve Eylem Planı, 2012: 5.

Türkiye’deki bu havzalar 2012 yılında 28444 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik”e göre yönetilmektedir. “Bu yönetmelik ile yüzeysel sular ve yeraltı sularının entegre bir yaklaşımla miktar, fiziksel, kimyasal ve ekolojik kalite açısından korunması ve su havzaları yönetim planlarının hazırlanmasına ilişkin usul ve esasları

düzenlenmiştir” (Havzaların Korunması Yönetmeliği, 2012: md.2). Aynı yönetmelikte, 11 Ocak 2019 yılındaki 30652 Sayılı Resmi Gazete Yayınlanan *“Havza Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve Takibi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”* ile değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden bazılarına değinilecek olursa;

Yönetmeliğin 12. maddesinin ikinci fıkrasına göre; havza yönetim planları tedbirler programı; Bakanlığın koordinasyonunda ve havzalarda Havza Yönetim Heyetlerinin, illerde İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurulları kontrolünde, yetkili idarelerce uygulanmaktadır. Uygulamalar, illerde İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurulları, havzalarda Havza Yönetim Heyetleri tarafından takip edilmektedir. Tedbirlerin uygulanmasına ilişkin raporlar; İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurulları tarafından yılda üç defa Havza Yönetim Heyetlerine raporlanırken yönetmelikte yapılan yeni değişikliğe göre “altı ayda bir” raporlanmaktadır. Havza Yönetim Heyetleri tarafından da altı ayda bir Bakanlığa raporlanmaktadır. Yönetmelikteki diğer değişikliklerden biri, Bakanlıktan bahsedilen maddelerde Orman ve Su İşleri Bakanlığı, bakanlığın yeni adı olan Tarım ve Orman Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. *“Havza ölçekli yönetim planlarının hazırlanması, uygulanması, uygulamalarının takibi sürecinde kurumlar arası koordinasyonun sağlanması maksadıyla; Havza Yönetimi Merkez Kurulu, Havza Yönetim Heyetleri ve İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurulları oluşturulmaktadır”* (Havza Yönetim Yönetmeliği, 2019: md.3).

1.2.1. Türkiye’de Su Tüketim Alanları

Türkiye’deki su kullanımı genel olarak sektörlere göre, kentsel yerleşimlerde içme ve kullanma suyu (evsel kullanım, park-bahçe sulama, cadde temizliği, yangın, rekreasyon vs.), tarımsal sulama (bitki, hayvan ve su ürünleri yetiştiriciliği gibi alanlarda kullanım), endüstriyel kullanım olarak sınıflandırılmıştır. Bazı sınıflandırmalarda enerji üretimindeki kullanım da ele alınmaktadır. Sektörel sınıflandırmayı göz önüne alarak su kaynaklarının dağılımına baktığımızda, Türkiye’de mevcut 112 milyar m³ kullanılabilir su kaynağı mevcuttur. Bu kaynaklardan günümüzdeki faydalanma oranı yaklaşık % 39’dur. Bu oranın 32 milyar m³ ’ü sulamada, 7 milyar m³ ’ü içme ve kullanmada, 5 milyar m³ ’ü sanayide kullanılmaktadır. Türkiye su kaynaklarının % 73’ünü yani en büyük payın ait olduğu

tarım sektöründe, % 11’lik kısmı sanayide, % 16’lık kısmı evsel olarak da nitelendirilen içme-kullanma alanında tüketilmektedir (Çevre Durum Raporu, 2016: 98).

Tablo 3. Türkiye’de Sektörel Su Tüketimi

Yıl	Toplam Su Tüketimi		Sektörler					
			Sulama		Evsel		Sanayi	
	km ³	%	km ³	%	km ³	%	km ³	%
1990	30,6	28	22,0	72	5,1	17	3,4	11
2004	40,1	36	29,6	74	6,2	15	4,3	11
2008	46	41	34	74	7	15	5	11
2012	44	100	32	73	7	16	5	11
2023	112	100	72	64	18	16	22	20

Kaynak: ÇED, 2016: 98

1.2.1.1. İçme-Kullanma Suyu

İçme-kullanma suyu olarak adlandırılan insanların günlük yaşamında kullandıkları suyun miktarı, çeşitli nedenlerle şehirden şehre, havzadan havzaya farklılık göstermektedir. Bu nedenler arasında o bölgenin iklim koşulları, su kaynaklarına ulaşımı ve su hizmeti veren kuruluşların su dağıtımını iyi şekilde sağlamak için yeterli düzeyde olup olmadığı yer almaktadır.

“Su tüketimi en yüksek Marmara Bölgesi’nde iken Kuzeydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde ülke ortalamasının altındadır. 2012 yılında evsel su kullanımı 7 km³ ile toplam tüketimin % 16’sını oluşturmuştur. Bu rakamlar brüt rakamlardır. Çünkü Türkiye’de su şebekelerinden kayıp miktarları % 40 ile % 60 arasında değişmektedir. Bu rakam gelişmiş ülkelerde % 20 civarındadır. İçme ve kullanma suyu şebekelerinde meydana gelen kayıplar fiziksel olarak, boru hatlarında ve rezervuarlarda meydana gelen sızıntılar ve kaçaklar nedeni ile olmaktadır. Tesislerin eskiliği ve yetersizliği; belediyelerde içme ve kullanma suyu şebekesi haritalarının olmaması veya mevcut olanlarının sağlıklı olmaması; belediyeler tarafından iletim hatlarında ve dağıtım şebekelerinde gerekli bakımın ve onarımın zamanında ve yeterli düzeyde yapılmaması; abone bağlantılarının tekniğine uygun olarak gerçekleştirilmemesi sızıntılardan ve kaçaklardan kaynaklanan fiziksel su kayıplarının başlıca sebepleridir” (Kurt ve diğerleri, 2014: 30).

İnsanlar yaşamını nitelikli bir şekilde sürdürülebilirlik için temiz ve sağlıklı suya ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı ilgili kuruluşlar, suyun temizliğinin sağlanması ve insanların bu suya ulaşımını kolaylaştırma gibi önemli görevler üstlenmektedir. *“Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması-2008 (TNSA-2008) verilerine göre Türkiye’de hanelerin % 92’si (kent-kır sırasıyla % 94-% 88) iyileştirilmiş su kaynağına (şebeke suyu, kuyu suyu, şebekeyle pınar suyu ve şişe suyu) erişebilmektedir”* (Çevre Durum Raporu, 2016: 99).

1.2.1.2. Enerji Üretimi

Türkiye’nin enerji kaynakları taşkömürü, doğalgaz, petrol, jeotermal, rüzgar gücü, güneş enerjisi, su gibi çeşitli kaynaklardan oluşmaktadır. Su, elektriğin yenilenebilir bir şekilde üretilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

“2002 yılında 129 milyar kWh olan Türkiye elektrik tüketimi 2015 yılı itibarıyla 260 milyar kWh seviyesine ulaşmış olup 2023 yılında yaklaşık 450 milyar kWh olacağı öngörülmektedir. 31 Mayıs 2016 tarihi itibarı ile Türkiye toplam elektrik kurulu gücü 75.081,5 MW’a ulaşmıştır. Bu tarih itibarıyla yenilenebilir enerji santrallerinin toplam kurulu güç içerisindeki payı % 42,8 oranına ulaşmıştır. Yenilenebilir enerji içerisinde en önemli payı toplam kurulu gücün % 34,9’unu oluşturan Barajlı ve Akarsu Tipi Hidrolik Elektrik Santralleri almaktadır” (Çevre Durum Raporu, 2016: 102).

2009 yılı Mayıs ayında Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi hazırlanmıştır. Daha çok yerli kaynağa ulaşmak, elektrik enerjisi üretimini bu kaynaklarla gerçekleştirmek birincil amaçtır (Hidroelektrik Potansiyeli, 2018).

Türkiye’nin yenilenebilir enerji kaynaklarına bakıldığında dünyada önemli bir konumda yer aldığı görülmektedir. Güneş, hidrolik, biokütle, rüzgâr, jeotermal yenilenebilir enerji kaynakları arasındadır. Bu kaynakların gizil gücünü ortaya koymak ve bu güçten faydalanabilmek için en etkin yöntemleri belirlemek, faydalanma alanlarını genişletmek için çeşitli projeler uygulanmaktadır. Bu projeler *“strateji geliştirme, potansiyel belirleme, etüt, ölçüm, fizibilite, araştırma ve geliştirme, test ve demonstrasyon projeleri”*dir (Çevre Durum Raporu, 2016: 104). Yenilenebilir enerji kaynaklarına önem verilip böyle bir yol izlenmesinin, yenilenebilir enerji üretimini daha da arttırarak iklim değişikliği ve su kıtlığı konusundaki tehlikeyi azaltacağı düşünülmektedir. Türkiye yükselti ve engebe sayesinde hidroelektrik enerji üretebilmek için uygun bir ülke olduğundan en fazla paya sahip yenilenebilir enerji kaynağı

hidroelektrik enerjisi. “Yüzeysel su kaynaklarından hidroelektrik enerji, barajlar ve regülatörler vasıtasıyla üretilmektedir. Termik santraller özellikle soğutma amacıyla önemli miktarda su kullanmaktadır” (ÇED, 2016: 104). Su kullanımının yaygın olduğu enerji üretiminde hidroelektrik santraller konusu enerji tartışmaları yönünden önemlidir. Çoğu kişi hidroelektrik santrallerinin, doğaya en az zarar veren enerji kaynağı olduğunu savunurken, bu görüşün diğer tarafındakiler uygulanan hatalı yöntemlerle doğaya verilen zararın altını çizmektedir (Kurt ve diğerleri, 2014: 32).

1.2.1.3. Endüstriyel Kullanım

Sanayinin gelişmesinde olduğu gibi endüstriyel su kullanımında da artış gözlenmektedir. Sanayide su tüketiminin hangi boyutlarda olduğunun hesaplanması oldukça güçtür. Firmaların, su tüketimi mevzuunda DSİ ile belli bir suyun kendilerine tahsis edilmesi üzerine anlaşmalar yapması, çoğu firmanın kendi kuyularından yer altı suyu çekmesi ve şehir sınırlarındaki sanayi kuruluşlarının şebeke suyu kullanması nedeniyle net rakamlara ulaşamamaktadır. Su tüketiminin takip edilmesine yönelik etkin bir yöntem ya da denetleme mekanizması yoktur. Suyun endüstriyel amaçlı kullanımı hammadde ve proses suyu olmak üzere iki farklı biçimde gerçekleşmektedir. Hammadde suyu kullanımı yani sürece sokulan su, meyve suyu gibi gıda ürünlerinin üretiminde olacağı için bu işlemden kullanılan suyun yüksek kalitede olması gerekmektedir. Proses suyu kullanımında ise birden fazla amaç bulunmaktadır ve bunların en yaygını soğutma suyunun (yıkama, boyama vs.) oluşturulmasıdır. 2014 senesinin verilerine göre imalat sanayi işyerlerinde yaklaşık olarak 2,4 milyar m³ su tüketilmektedir. DSİ'nin verilerine göre ise sanayi sektöründe tüketilen su 5 milyar m³'e kadar çıkmaktadır (TÜİK, 2016; Yeter, 2017: 45).

Tarım ve endüstri sektörleri kalkınma için önemli unsurlardır. Tarım sektöründeki bir gelişme endüstriyi, endüstrideki gelişmeler ise tarım sektörünü etkilemektedir. Sulama olanaklarının fazlaşması, ürünlerin türlerini, kalitesini ve verimliliğini artırmaktadır. Dolayısıyla üretim artışı gıda sanayisinin gelişmesinde pozitif etki göstermektedir.

1.2.1.4. Sulama

Tarım sektörü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasında; yaklaşık 80 milyonluk nüfusun beslenme ihtiyacını karşılayarak nesillerin devamını sürdürmesi, endüstrinin gıda alanındaki gereksinimini karşılaması, ihracata çeşitli şekillerde katkıda bulunarak gelişimini sağlaması, ülke ekonomisine ve istihdama katkı sağlaması gibi önemli görevler üstlenmektedir. Bu nedenlerden dolayı ve Türkiye yüzölçümünün önemli bir bölümü tarım arazisi olduğundan tarım, ülke ekonomimizin vazgeçilmez bir sektörü haline gelmiştir. Tarımsal ürünlerin dengeli ve sürekli üretilebilmesi, ekonomik ve toplumsal gelişme için su kaynaklarının etkin kullanımı sağlanarak sulamanın iyi yönetilmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de su kullanımının sektörel dağılımına bakıldığında %73 ile en büyük payın tarım sektörüne ait olduğu görülmektedir. Dünya'da tarım sektöründe kullanılan su, su potansiyelinin %70'ini oluştururken; Avrupa'da ise %22'sini oluşturmaktadır. Türkiye'deki sulama amaçlı harcanan suyun dünya standartlarından yüksek olduğu göze çarparken Avrupa oranlarına bakıldığında ise gelişmiş ülkelerde tarımsal amaçla kullanılan su oranının Türkiye'ye göre oldukça az olduğu görülmektedir (Yeter, 2017: 41).

Türkiye'nin yaklaşık 78 milyon hektar olan yüzölçümünün Türkiye çevre durum raporuna göre;

“28 milyon hektarı diğer ifadeyle 1/3'ü tarım alanıdır. Türkiye'de yapılan çalışmalara göre, ekonomik olarak sulanabilecek 8,5 milyon hektar alan belirlenmiştir. Bu alanın 5,2 milyonu sulanmıştır. Sulanan miktarın 3,1 milyon hektarı DSİ Genel Müdürlüğü tarafından inşa edilmiş modern sulama şebekesine sahiptir. 1,1 milyon hektarı ise mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından işletmeye açılmış, yaklaşık 1 milyon hektar alanda da kullanıcılar tarafından sulama yapılmıştır” (Çevre Durum Raporu, 2016: 100).

DSİ tarafından sulanan tarım arazilerinden yaklaşık 2,1 milyon hektar alanda bir değerlendirme çalışması yapılmıştır. Bu değerlendirme sonuçlarına göre sulanan alanın yüzde 97'sinde tava ve salma gibi yüzeysel sulama yöntemleri kullanılmakta, geri kalan kısımda yağmurlama ve damla denilen basınçlı sulama yapılmaktadır. 200.424 hektarın,

çiftçiler arasında elle boru taşıma olarak da bilinen geleneksel yağmurlama sulaması metodu ile sulandığı belirlenmiştir (Uluırmak, 2014: 48).

Su tüketiminde su kaybının en fazla olduğu sektör tarımdır. Tarımsal üretimde, hatalı ve eksik uygulamalar, bilinçsiz kullanım, yöntem yetersizlikleri su kayıplarını engellenemez hale getirmektedir. Türkiye’de tarımla ilgili bu problemlerin önlenmesi, düzensiz yağış rejiminin etkilerini minimum düzeye indirmek için sulama sistemlerinin genişletilmesi ve sulu tarımın geliştirilmesi amacı ile yetkili kurumlar, yapısal reform programları oluşturmuştur. Türkiye’deki sulanabilir tarım sahasının, ilgili kuruluşların belirttiğine göre tamamının sulamada işlevsel hale getirilmesi 2030 yılına kadar olan hedefler arasında yer almaktadır. *“2023 yılına kadar 1 milyon hektarının DSİ tarafından, 1,5 milyon hektarının diğer devlet kurumları ve 0,5 milyon hektarının da su kullanıcıları tarafından kullanıma açılacağı öngörülmektedir”* (Kurt ve diğerleri, 2014: 26). Türkiye’deki sulama sistemi uygulamalarına göre tarımsal sulama büyüklüğü 2000 yılında % 75 iken, 2023 yılı için % 64’e düşürülmesi hedeflenmiştir. Endüstri amaçlı su kullanımının ise %22’ye çıkması beklenmektedir. Sulamada kullanılan suyun azaltılması şu nedenlerle pek gerçekçi görülememektedir (Kurt ve diğerleri, 2014: 27):

- Gelecek on yıl içerisinde 1 milyon hektardan fazla bir alanın sulu tarıma açılması muhtemeldir,
- Suyu etkin kullanan altyapı sistemleri oldukça pahalıdır,
- Türkiye’de arazi kiralama yolu ile tarım oldukça yaygındır ve kiracılar etkin sulama altyapılarına yatırım yapma eğiliminde değildirler,
- Yerel sulama birliklerinin çoğunluğunun su yönetim kapasitelerinde eksiklikler vardır.

Sonuç olarak, Dünya’nın büyüklüğü, artan nüfus ve yeryüzündeki kullanılabilir su miktarı düşünüldüğünde su kaynakları yönetiminin daha da önem kazandığı görülmektedir. Dünyada ve Türkiye’de kullanılabilir su miktarının önemli bir bölümü sulama için kullanılmaktadır. Üç tarafı denizlerle çevrili olduğu halde Türkiye’nin su sıkıntısı çeken ülkeler arasında olması ve sulanan tarım arazilerinin her geçen yıl artışı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla su kaynaklarının daha etkin bir şekilde yönetilmesi için uluslararası ve ulusal düzeyde problemlerin çözümüne yönelik kararlar alınmasının gereği ortaya çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SU VE SULAMA YÖNETİMİ ALANINDAKİ AKTÖRLER VE YAKLAŞIMLAR; KATILIMCI SULAMA YÖNETİMİ YAKLAŞIMININ YAYILIMI

Bu bölümde su yönetimi sürecinde uluslararası ve ulusal aktörlerin hangi rollerde ne tür kararlar alarak stratejiler izlediğine, hangi görevlerle sorumlu olduğuna yer verildikten sonra dünyadaki su sorunlarına yönelik teorik yaklaşımlar incelenecektir. Sonrasında Türkiye’de su yönetiminin temelini oluşturan yasalar, kalkınma planları ve hükümet programları ile kurumsal çerçeve çizilmeye çalışılacak ve Türkiye’de katılımcı sulama yönetiminin gelişimi ele alınacaktır.

2.1. Su Yönetiminde Aktörler

Su yönetimindeki sorunların ortaya çıkması ve bu sorunların çözümü sürecinde birçok kurum çeşitli stratejiler uygulamaktadır. Kurumlar ortaya çıkan sorunların çözümleri için politikalar geliştirirken en uygununu belirlemek adına politika transferi yapabilmektedir. *“Politika transferi; politikalar, idari düzenlemeler, kurumlar vb. hakkında bir zaman veya yer hakkındaki bilgilerin, idari düzenlemelerin ve kurumların başka bir zamanda veya geliştirilmesinde kullanıldığı bir süreci ifade eder”* (Dolowitz ve Marsh, 1996: 344). Politika transferi, kamu politikası üretmenin vazgeçilmez aracı haline gelmiş, gelişmiş ülkelerdeki örneklerle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin, siyasi ve idari alanda şekillendirilmesi sağlanmıştır. Dünyadaki diğer ülkelerden birçok alanda Türkiye’ye politika transfer edilmiştir. Bu alanlardan biri su yönetimidir. Mevcut durumdan memnuniyetsizlik, geri kalmışlık algısı, uluslararası alanda kabul görme arzusu, yönetimdeki eksiklikleri giderme gibi nedenlerle politika transferinin Türkiye için bir ihtiyaç olduğu düşünülmüş ve uluslararası kuruluşların desteğiyle uygulanmaya başlanmıştır. Transfer yapılan ülkenin şartları politika transferinin başarısı açısından önemlidir. Türkiye’de de yetkililer ve politika uzmanları tarafından şartların uyumlaştırıldığı ve bu yönde hareket edilerek şartların bu transfere hazır olduğu, dolayısıyla da politika transferinin gerçekleştiği görülmektedir. Bu transfer belli aktörlerle Türkiye’ye yayılmıştır. Politikaların belirlenmesindeki küreselleşmenin etkisi ve teknolojinin hızla ilerlemesiyle uluslararası etkileşimin olduğu

bu aktörler, önce uluslararası düzeydekiler daha sonra ulusal düzeydekiler olarak incelenecektir.

2.1.1. Politika Değişiminin Uluslararası Kaynakları

1970–1990 arasında, OECD ve Dünya Bankası başta olmak üzere bazı kuruluşlar, su kaynaklarının yerel birimler tarafından kapsamlı planlama ve fiyatlandırma ilkesi ile yönetilebileceğini savunmuşlardır. Bu süreçte piyasa düzeneklerinden bahsedilse de asıl vurgu kamu kuruluşlarının suyu iktisadi bir meta gibi yönetmelerini sağlayacak önlemler üzerinde durulmasına yapılmıştır. Sözü edilen kuruluşlar 1990’lardan beri kamu kurumlarının olumsuzluklarını ön plana çıkarmışlar, su kaynakları yönetiminde vurgulamaya başladıkları fiyatlandırma ve özelleştirme gibi politikaların gerekliliğinden bahsetmişlerdir (Güler, 1999: 7).

İnsanların bedelini ödemedikleri şeyin sorumluluğunu üstlenmeyecekleri inancı ve fiyatlandırmanın su kullanıcılarını su yönetimine katmanın etkili bir seçenek olması sebebiyle fiyatlandırma piyasa mekanizmaları için araç olarak görülmüş, böylelikle hem su kaynaklarına yönelik hassasiyet geliştirileceği, hem de maddi kaynak yetersizliği dolayısıyla oluşan yatırım açığının kapatılabileceği düşünülmüştür. Böylelikle su ve sulama yönetimi “piyasalaşma” ve bölümün ilerleyen kısımlarında bahsedilecek olan “katılımcılık” olarak ikiye ayrılmaktadır. Dünyada katılımcı yönetim vurgusunun artmasıyla Türkiye’deki politika transferinde de, yerelleştirme çalışmaları kapsamında katılımcı sulama yönetimi benimsenmiş ve uygulamaya geçirilmiştir (Akıllı, 2010: 25).

Su yönetiminde ulusal politikaların, uluslararası kuruluş ve anlaşmalar ışığında yapıldığı görülmektedir. Yönetim, suyun çok amaçlı kullanımından başka sürekli olmasını da sağlamalıdır. Sürekliliğin sağlanması ve suyun stratejik değerinin ülkeler tarafından daha iyi kavranması için su yönetiminin dünya genelinde benimsenmesi gerekmektedir. 1970’lerden bugüne suyun metalaşma sürecinde, politika transferinde ve sulama birliklerinin tanıtılmasında başta Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası (WB) olmak üzere Uluslararası Su Kaynakları Birliği, Küresel Su Ortaklığı, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Su Konseyi, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) gibi uluslararası birçok kurum, kuruluş ve anlaşma önemli itici güçlerdir.

2.1.1.1. Birleşmiş Milletler (BM)

BM, 1970'li yıllardan bugüne izlediği siyaset, ortaya konan çalışmalar ve yürütülen etkinlikler bağlamında, su hizmetleri konusunda öncü kurum niteliğindedir. BM sisteminin su mevzusundaki faaliyetleri, yapısındaki uzman ajanslar, izleme ve kaynaklarla yürütülmektedir. BM önderliğinde düzenlenen türlü konferanslar, su siyasetinin belirlenmesinde mühim bir konumdadır. 1972 Stockholm Konferansı, 1992 Dublin ve Rio Konferansları, Gündem 21, Yeni Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi öne çıkan BM konferanslarıdır. Bu konferanslar ele aldıkları konular bağlamında bir bütünlük göstermiştir.

Su problemini işaret eden ilk ifadeler BM'nin 1972 yılında düzenlendiği Stockholm Konferansı'nda görülmüştür. Bir diğer adı da Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansıdır. 5-6 Haziran 1972 tarihlerinde İsveç'in Başkenti Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı'nda kabul edilen Stockholm Bildirgesi'nde kişilerin, güvenli ortamlarda yaşam sürdürebilmesi ve kendi yaşamına, etrafına ilişkin olan meseleler ile ilgili bilgi edinebilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının temelleri bu konferansta atılmıştır (Uluırmak, 2014: 27).

Birleşmiş Milletler' in direkt olarak su mevzusundaki ilk toplantısı 1977 yılında Mar del Plata'da gerçekleştirilmiştir. Su Kaynakları Konferansı'nın değeri içme-kullanma suyuna ulaşımın insan haklarından biri olduğu fikrinin kabul edilmesidir. Mar del Plata konferansında su kullanıcılarının katılımı da önemli konulardan biridir. Kullanıcıların karar alma sürecinde ayrılmaz bir unsur olduğuna ikna etmek için her türlü çaba gösterilmesi ve sürekli bir iki yönlü bilgi akışı olması gerektiği belirtilmiştir (Mukhtarov, 2009: 22; Akgün, 2011: 54).

26-31 Ocak 1992 tarihinde BM tarafından Dublin Su ve Çevre Uluslararası Konferansı düzenlenmiştir. Daha önce alınan kararda içme suyuna erişimin bir insan hakkı olduğu belirtilirken Su ve Çevre Konferansı'nda suyun iktisadi bir meta olduğu hükmü benimsenmiştir. Bu hüküm ile su piyasa ortamına açılmış ve kamu hizmeti zihniyetinden çıkarılmıştır. Konferansta su ve toprak mevzusunda, bu kaynakların yönetiminde önceki yıllara göre daha iyi bir yönetim gerçekleştirilmezse, insan sağlığı

dolayısıyla da yaşam kalitesi, gıda güvenliği, endüstrinin gelişimi gibi birçok faktörün tehlikeye gireceği vurgulanmıştır (Yılmaz, 2013: 103). “*Tatlı su kaynaklarının değerlendirilmesi, geliştirilmesi ve yönetimi için politik kararlılık ve hükümetlerin yüksek kademelerinden küçük topluluklara kadar her kesimin katılımını sağlayacak yeni yaklaşımlar*” önerilmiştir (Güzelsarı ve Tuluay, 2011: 60). Sürdürülebilir kalkınma, entegre su yönetimi, suyun tam maliyeti prensibi, kirleten, kullanan öder gibi ifadeler yer almıştır. Konferans sonucunda alınan kararların, “*acil yatırım kararları, kamu bilinci oluşturma kampanyaları, yasal ve kurumsal değişiklikler, teknoloji geliştirme ve kapasite inşaa programları gibi çeşitli politikalar temelinde*” desteklenmesine karar verilmiştir (Güzelsarı ve Tuluay, 2011: 61).

Bu toplantı sonucunda benimsenen ve 1993 yılında Dünya Bankası tarafından yayınlanan Su Kaynakları Yönetimi adlı raporda daha da detaylandırılan Dublin prensipleri, dört temel rehber ilkeye dayandırılmıştır:

- *Tatlı su kaynakları, kalkınmayı, çevreyi ve yaşamı sürdürmek için gerekli sınırlı ve olmazsa olmaz bir kaynaktır. Su, hayatı sürdürdüğü için, su kaynaklarının etkin yönetimini ve sosyal-ekonomik kalkınmayı doğal ekosistemlerin korunmasına bağlayan entegre bir yaklaşım gerektirir. İyi bir yönetim, bir havza alanının ya da yeraltı suyu akiferinin tamamında toprak ve su kullanımlarını birbirine bağlar.*
- *Su kaynaklarının gelişimi ve yönetimi, her seviyede kullanıcıları, planlayıcıları ve politika yapıcıları içeren katılımcı bir yaklaşıma dayanmalıdır. Katılımcı yaklaşım, politika yapıcılar ve halk arasında suyun önemi konusunda farkındalığın artırılmasını içermektedir. Kullanıcıların su projelerinin planlanması ve uygulanmasına katılımıyla, en düşük düzeyde kararlar alınır.*

- *Kadınlar, suyun temininde, yönetiminde ve korunmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Kadınların, su ve yaşam ortamının koruyucuları ve kullanıcıları olan bu önemli rolü, su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi için kurumsal düzenlemelere oldukça az yansımıştır. Bu ilke ile birlikte kadınların özel ihtiyaçlarını ele alarak, kadınların karar verme ve uygulama da dâhil olmak üzere su kaynakları programlarına her düzeyde katılımlarını sağlanacaktır. Bunun için de onları bilgi ile kuşatmak ve güçlendirmek için olumlu politikalar gerekmektedir.*
- *Su, ekonomik bir değere sahiptir ve ekonomik bir mal olarak tanınmalıdır. Bu ilke kapsamında, öncelikle tüm insanların temiz suya ve sanitasyona uygun bir fiyatlara erişebilmelerinin temel haklarını tanımak hayati önem taşır. Geçmişte suyun ekonomik değerini tanımadaki başarısızlık kaynağın israflı ve çevreye zarar veren kullanımlarına yol açmıştır. Suyu ekonomik bir mal olarak yönetmek, verimli ve adil bir kullanım elde etmenin ve su kaynaklarının korunmasını teşvik etmenin önemli bir yoludur (WMO, 2018).*

BM'in kuruluşundan itibaren entegre su yönetimi ile ilgili bazı girişimleri şunlardır (White, 1998: 24):

- *Kaynakların korunması ve kullanımına ilişkin Göl Başarı Konferansı (1951).*
- *BM-Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin kendi uzmanlar kadrosundan bütünleşmiş nehir havzaları gelişimine ilişkin kapsamlı bir rapor hazırlanmasını talep etmesi (1956).*
- *UNDP'nin Afrika'da finanse etmekte olduğu büyük barajların çevresel ve toplumsal etkileriyle ilgili kaygıları UN-Kalkınma Fonu Yönetiminin gündemine taşıyan çalışma (1966).*
- *BM-Ekonomik ve Sosyal Olaylar Departmanının bilim ve teknoloji alanının 'kalkınma' kavramına uygulanmasına ilişkin olarak tasarladığı bir Dünya Eylem Planı'nı oluşturmaya dönük çalışmaların başlatılması (1971).*
- *BM Su Konferansı- Mar Del Plata (1977).*
- *21. yy için Uluslararası Su, Çevre, Kalkınma Konferansı- Dublin (1992).*

- *WHO Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1980-1990 yılları arasının 'su arzı ve hijyen için uluslararası on yıl' olarak ilan edilişi.*

3-14 Haziran 1992 tarihinde Rio de Janeiro'da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Yeryüzü Zirvesi) düzenlenmiştir. BM Çevre ve Kalkınma Rio Deklarasyonu'nda belirlenen 27 ilkede su konusundan bahsedilmemişken, konferansta kabul edilen belgelerden Gündem 21'in 18. bölümü tatlı su kaynaklarının kullanımını sağlamak, su kalitesinin korunmasını, su kaynaklarının yönetimi ve kullanımında entegre yaklaşımların uygulanmasını belirten önerilere yer vermiştir. 18. bölümün 5. maddesinde tatlı su sektörü için yedi program alanı önerilmiştir. Bu alanlar şu şekildedir (BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1992: 184):

"Birleşik su kaynakları gelişimi ve yönetimi, su kaynaklarının değerlendirilmesi, su kalitesi, su ekosistemlerinin korunması, içme suyu temini ve çevre sağlığı, su ve sürdürülebilir kentsel gelişme, sürdürülebilir gıda üretimi ve kırsal gelişme için su, iklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkileri"

Bu bölümde suya yönelik tutumun ticari olduğu anlaşılmaktadır. Bu görüşün ilerleyen zamanlarda su yönetimi ile ilgili, uluslararası kurum ve kuruluşlarca hazırlanıp sunulan resmi dokümanlara da aksettği görülmektedir. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı raporunun 21. Bölümü, katı atıkların ve atık-su problemlerinin giderilmesine yönelik, çevre bakımından sağlıklı bir gelişimin yaygınlaştırılması için izlenen uygulamalar çerçevesinde iyi bir yönetime dair belirlenen stratejilere ve önerilere ayrılmıştır. Gündem 21, günün sorunlarını çözmeye çalışırken 21. yüzyılın tehditlerine karşı hazırlanmayı da hedeflemiştir (BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1992: 236).

1992 ve sonrasında ortaya konan düşünce sürdürülebilirlik üzerinedir. Sürdürülebilirlik, ekonomik yapabilirlik gerekçesiyle, mevcut piyasa ilişkileri içerisinde kurgulanmış ve sisteme uyum sağlayacak bir çözümdür. BM çatısı altında gerçekleştirilen etkinliklerde de, mevcut temele bağlı kalarak, sürdürülebilir kalkınma ekseninde farklı ölçeklerde su yönetimi ve suya erişim konuları ön plana çıkmıştır. 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından Brundtland Raporu hazırlanmıştır. Bu raporda Sürdürülebilir kalkınma kavramı, *"Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün*

vermeden karşılayan kalkınma” şeklinde tanımlanmıştır (Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 2002). Ortak gayelerin ve gündemlerin kabul edildiği süreçte, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’ndan on yıl sonra 2002’de Johannesburg’ta Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Rio+10) düzenlenmiştir. Bu zirvenin amacı “çevrenin korunmasıyla sosyal gelişme ve ekonomik gelişmenin bağlantılı bir şekilde yürütülerek sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması konusunun değerlendirilebilmesi”dir (Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 2002).

Bu zirvede kabul edilen Johannesburg Uygulama Planına göre, imzalayan ülkelerin 2005 yılına kadar Entegre Su Kaynakları Yönetimi (IWRM) ve Su Verimliliği Planları oluşturmaları uluslararası bağlayıcılık oluşturmuştur. Dünya Bankası, IWRM’yi, fiyatları ulusal düzeyde ayarlama aracı olarak görmüştür. (Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 2002; Mukhtarov, 2009: 22).

“IWRM'nin kısa tarihî özetini özetlemek gerekirse, 20. yüzyılın başlarından (koruma hareketi) 1970'lere kadar kapsamlı nehir havzası gelişimi uygulanmıştır. Entegre nehir havzası gelişimi, 1950'lerden bu yana uluslararası arenadaki söylemi şekillendirmektedir. Bu gelişim 1970'lerde ve 1980'lerde sosyal ve çevresel açıdan daha fazla büyümüştür. “IWRM” kısaltması, 1990'lı yıllarda sürdürülebilir kalkınma ve artan çeviri uzmanı ağı söyleminde ortaya çıkmıştır. Entegre nehir havzası gelişimi fikri, IWRM uygulamaları havzadan ulusal düzeye geçtikçe zorunlu havza seviyesi odağını yavaş yavaş kaybetti. 1990'lardaki neo-liberalizm dalgasıyla, IWRM özelleştirme, fiyatlandırma, sübvansiyonların ortadan kaldırılması ve suyun metalaştırılması (örneğin, Dublin 1992 ilkeleri) ile ilişkilendirildi. 2000'li yılların başından beri politika, doğal belirsizlik, “kötülük” ve “dağınıklık” kavramları söylemin bir parçası haline geldi. Son olarak, uyarlanabilir su kaynakları yönetimi kavramı doğdu ve şu anda IWRM'nin esnekliğini arttırmak için kavramsal bir oluşum içindedir” (Lindblom 1959; Pahl-Wostl 2004, 2006; Pahl-Wostl ve ark. 2007; Aktaran Mukhtarov, 2009: 22).

Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nin, evrensel refah ve barışı sağlamak için toplandığı ortak amaç konularından biri entegre su kaynakları yönetimini uluslararası hale getirmektir. Bu zirvede insan sağlığını ve çevreyi korumak için içme-kullanma suyunun temizlenmesinin, sağlıklı kullanılabilir hale getirilmesinin önemi vurgulanmış bunun bir gereklilik olduğu belirtilmiştir. Bu bakımdan toplantıda

2015 yılına kadar içme suyuna ulaşamayan insanların oranının yarıya indirilmesi hedeflenmiştir. Bunun için yapılacak eylemlerden bazıları; güvenli hijyen uygulamalarını teşvik etmek, yenilikçi finansman ve ortaklık mekanizmaları geliştirmek, sanitasyonu su kaynakları yönetimi planlarına dahil etmektir (Johannesburg Zirvesi, 2002: 11).

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi sonucunda entegre su kaynakları yönetimi için zirvenin kabul ettiği kararlar şunlardır (Johannesburg Zirvesi, 2002: 21):

- Her seviyedeki gelişmekte olan ülkelere destek vererek 2005 yılına kadar entegre su kaynakları yönetimi ve su verimliliği planları geliştirmek,
- Entegre havza ve yer altı suyu yönetimi ile ilgili ulusal stratejiler, planlar ve programlar geliştirmek, uygulayarak su kayıplarını azaltmak,
- Suyun geri dönüşümünü artırmak için su altyapısının verimliliğini arttıracak önlemler almak,
- Düzenleme, uygulama, izleme gibi politika araçlarını kullanarak su kaynaklarının verimli kullanımını arttırmak,
- Rekabet içinde olan su kullanımları arasında temel insan ihtiyaçlarının giderilmesine öncelik verecek şekilde tahsis edilmesini teşvik etmek,
- Su kıtlığı şartlarına maruz kalan ülkelere ve bölgelere gerekli teknoloji ve kapasite geliştirmenin yaygınlaştırılmasını sağlamak,
- İlgili tüm paydaşları dâhil ederek, yoksulların ihtiyaçlarına öncelik veren kamu-özel ortaklıkları ve diğer ortaklık biçimlerinin kurulmasını kolaylaştırmak.

Birleşmiş Milletler 1992 yılında düzenlenen Rio Çevre ve Kalkınma Zirvesi'nin 20 yıllık takip toplantısını, 20-22 Haziran 2012 tarihleri arasında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) adıyla düzenlemiştir. Rio+20 Konferansı'nın temel çıktısı "The Future We Want" (İstediğimiz Gelecek) adlı belgedir. Bu belge ile BM kapsamında görülen ve gelecekteki kalkınma yaklaşımlarına yön verilebilecektir.

"Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nın sonuç bildirgesi birçok açıdan bilinen gerçekleri tekrarlamasının yanında, dünya politikasına yön veren devlet ve hükümet başkanları ve temsilcilerinin onaylayarak kararlılıklarının vurgulandığı önemli bir belge olma özelliği taşımaktadır" (Kurt ve diğerleri, 2013: 74).

İstediğimiz Gelecek adlı belgede, temel küresel sorunların çoğuyla yakından bağlantılı olduğu için suyun sürdürülebilir kalkınmayla bütünleştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma için suyun ve temizliğinin ne kadar önemli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Johannesburg Uygulama Planı ile sağlıklı içme suyuna ve temel sağlık hizmetlerine ulaşamayan insan sayısının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesini içeren Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi kararları kapsamında verilen taahhütlerin ve sürdürülebilir su kullanımını sağlayan entegre su kaynakları yönetimiyle etkin su kullanım planlarının hazırlanmasının önemi vurgulanmıştır. Suyun miktar ve kalitesinin sağlanması konusunda ulusal sınırlar dâhilinde ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir yönetimini sağlamaya yönelik faaliyetlerin desteklendiği bildirilmiştir. Su kaynakları ile ihtiyacın giderilmesi arasındaki denge, su sistemlerinin yapılmasıyla ilgili yatırımlar ve maddi kaynaklar gibi hususlar belgede yer almıştır. Su kirliliğini önleyerek su kalitesini arttırıcı, su kullanımının iyi yönetilerek ve teknik desteklerle su kayıplarını azaltıcı tedbirlerin uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Bütün bunları sağlayabilmek için de uluslararası düzeyde birleşen kararlara ve işbirliğine gereksinim olduğu söylenmiştir (The Future We Want, 2012: 36-37).

2.1.1.2. Uluslararası Su Kaynakları Birliği (IWRA)

1970'li yıllardan beri su mevzusunda dünya çapında girişimler gerçekleştirilmektedir. Su alanında uluslararası oluşumlardan ilki 1972 yılında kurulan Uluslararası Su Kaynakları Birliği (IWRA)'dır. Merkezi ABD'de olan Uluslararası Su Kaynakları Birliği devletler üzerinden değil, şirketler üzerinden işleyen bir yapıdır. İlk aşamasında 110 ülkeden 1400 şirket, kurum ve birey statüsünde üyedir. IWRA Dünya Su Konseyi'nin (WWC) dokuz kurucu kurumundan biridir. Ayrıca WWC-Dünya Su Konseyinin 1997'deki toplantısı ile Dünya Su Kongresine ev sahipliği yapmıştır. Kurumun söyleminde en fazla değinilen tema, milyonlarca insanın suya erişimini engelleyen unsur olan yoksul hükümetlerin su yatırımı yapamamalarıdır. Su çıkarımı, iletimi, dağıtımı, baraj sayısı gibi konuları çözmek gerektiğini savunup su kıtlığının aşılabilmesi için su kaynaklarına yatırım yapılması gerektiğini önererek suyun metalaşmasının ideolojik zeminini hazırlamaya çalışmıştır. IWRA kurulduktan bir müddet sonra Birleşmiş Milletler' de danışman statüsünü almıştır (Supolitik, 2008). 1972 yılından bu yana Uluslararası Su Kaynakları Birliği, günümüzde uygulanan

su politikalarının belirlenmesinde rol alan Dünya Su Konseyinin oluşturulmasında etkili bir kuruluştur.

2.1.1.3. Dünya Su Konseyi (WWC)

1996 yılında kurulan Dünya Su Konseyi'nin merkezi Marsilya'dadır. Konseyin başlıca görevleri arasında; su konusundaki önemli konuları belirlemek, su yönetimi stratejilerinin planlanmasında karar alıcılara bilgi sağlamak, çatışmalı hususlarda tavsiye vererek çözümü sağlamak, su kaynakları yönetiminde etkili politikaları oluşturmaktır (Kayır, 2008: 36).

“Kurumun takipçileri arasında kalkınma bankaları, uluslararası finans kuruluşları ve özel su firmaları bulunmaktadır. Kurum aynı zamanda yatırım bankaları, Uluslararası Finans Kurumu, Citibank, Lazard Freres, ABD Ex-Im Bankası, Suez ve Thames gibi su devleri ile çeşitli devletlerin temsilcilerinden, Uluslararası Şeffaflık (Transparency International) ve Su Yardımı (WaterAid) gibi sivil toplum örgütlerinden oluşan bir ekiple beraber Dünya Altyapı Finansmanı Heyeti'ni oluşturmaktadır. Bu heyetin belirttiği görüşler de küresel su yatırımcılarına uluslararası mali kuruluşlar tarafından daha fazla garanti verilmesi ve ülkelerin su transfer ve baraj yatırımları için borçlanmaya devam etmeleri yönündedir” (Bond, 2004: 19-21; Aktaran Dane, 2009: 16).

Dünya Su Konseyi, Dünya Su Forumu'nun da düzenleyicisidir. Dünya çapındaki su yönetimi sorunlarını değerlendirip uluslararası kabul edilen politikaları belirlemek için 1997'den beri her üç yılda bir farklı ülkelerde toplanmaktadır. Bu Forumlarda dünya yüzeyindeki tatlı sularla ilgili ekonomik, sosyal ve hukuki çeşitli mevzulara değinilip kararlar alınmaktadır. Çoğu zaman şirketlerin çıkarlarına göre hükümler verildiği belirtilmektedir (Topçu, 2008: 48-49).

1993 yılından günümüze kadar her sene Mart ayının 22'si Dünya Su Günü olarak kutlanmaktadır. Her Dünya Su Günü'nün teması farklıdır. 2014 teması “Su ve Enerji”, 2015 “Su ve Sürdürülebilir Kalkınma”, 2016 “Su ve İş”, 2017 “Su ve Atık Su”, 2018 “Doğa Esasına Dayalı Su Çözümleri” ve 2019 ise “Kimseyi Geride Bırakmamak” olarak belirlenmiştir. 2015 yılında başlatılan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, herkesin aşırı derecede yoksulluğu ortadan kaldırmak için mücadelede önemli bir sorun haline getiren suyun 2030 yılına kadar güvenli suya erişmesini sağlamak için bir hedef seçmiştir.

Su kullanma bilincini hem bireysel temelde hem de ülkeler temelinde artırmak ve bu yönde hangi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gerektiğini saptamak amacıyla

düzenlenen etkinlikleri yerine getirmek için Çevre Programı, Kalkınma Programı, UNESCO, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Meteoroloji Örgütü, Gıda ve Tarım Örgütü... gibi BM organları faaliyet göstermektedir:

Meksika’da 2006 yılında yapılan 4. Dünya Su Forumu Sekreteryası’nın ortak girişimi sonucu kurulan Görev Gücü, Gurria Görev Gücü Raporu olarak bilinen raporu yayınlamıştır. Bu rapor, su yatırımlarının istenilen ölçüde artmadığını ortaya koymuştur. Bunun nedeninin ise, su yatırımlarındaki finansman arzı ile finansmana olan talep arasındaki uyuşmazlık olduğu belirtilmiştir. Camdessus Raporu, su yatırımlarının finansmanına sadece arz tarafından yani finansal kuruluşlar tarafından bakmıştır. Fakat Gurria Görev Gücü Raporu’nda, sadece finansman sağlamanın yeterli olmayacağı, finansmanı talep eden taraf olan merkezi ya da yerel yönetimlerin rolünün de göz önüne alınması gerektiği belirtilmiştir. Gurria Raporu’nda, yerel özel sektör operatörlerinin son yıllarda artan oranda kimi zaman ulus ötesi şirketlerle ortaklık tarzında, kimi zaman bağımsız aktörler şeklinde giriş yaptıkları belirtilmektedir. Merkezi yönetimlerin yetkileri yerel yönetimlere devretme konusunda isteksiz olduğu ve sorumluluklarla birlikte bütçelerin de yerelleşmesi gerektiğine, merkezden yerele fon akışını engelleyen düzenlemelerin kaldırılmasının önemine dikkat çekilmiştir. IMF, DB, BM ve AB gibi uluslararası oluşumlar su konusuna olan ilgilerini göstermek için “Küresel Su Ortaklığı” ve “Dünya Su Konseyi” olarak adlandırılan uluslararası su kuruluşlarını oluşturarak kendilerine kurumsal bir yapı oluşturmuşlardır (Yılmaz, 2013: 142; Karakılıçık ve Gökdemir, 2012: 83).

2.1.1.4. Küresel Su Ortaklığı (GWP)

Su, toprak gibi doğal kaynaklar, dünyada kamu malı veya müşterekler olarak nitelendirilmektedir.

“Rekabete konu olmaması, dışlayıcı olmaması, bir kamu otoritesinin varlığı, bir kontrol ve yönetim mekanizmasına sahip olması özelliklerini taşıyan kamu malı ile müşterekler arasında doğrudan bir ilişki söz konusu olmuştur, devletin tasarrufu altındaki müşterekler de kamu malı niteliği taşımaktadır. Paquerot’ ya (2004: 5) göre evrensel bir konu olan su kaynakları ve suya erişim, müştereklere serbest erişim çerçevesinde, kamu çıkarını sağlamak için kamunun müdahalesi ile düzenlenmelidir. Çünkü hızla artan nüfusun ihtiyaçlarına ve çıkarlarını maksimize etmeye çalışmasına karşılık müştereklerin (özellikle doğal varlıkların) tükenebilirliği ve ortaya çıkan bozulmanın taşıma kapasitesinin üstünde olması

müştereklerin trajedisine neden olmaktadır” (Paquerot, 2004: 4; Aktaran Atvur, 2013: 316-319).

Dünya Su Konseyi kamu-özel ortaklığının uygulanması için elverişli mali araçların yönlendirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Entegre su yönetimi ve kamu özel ortaklığı konusunda, finans kuruluşları önemli rol oynamaktadır.

“Dünya Bankası, IBRD, Uluslararası Kalkınma Birliği gibi örgütler özellikle gelişmekte olan ülkelere sağlayacakları altyapı yatırım yardımlarını kamu özel ortaklığı benimsenmesi şartına bağlayabilmektedir. Kamu özel ortaklığı çerçevesinde, kamu malı statüsüyle devletin tasarrufu altındaki su kaynakları temelde bu statülerini korumaktadır. Yalnız su hizmetleri ve su kaynakları özel sektöre devredilmese dahi hizmetlerin özelleştirilmesi ile suya doğrudan erişiminin engellenmesi, suyun kamu malı statüsünün kaybolmasına neden olmaktadır” (Atvur, 2013: 322).

Faturaların yükselmesi, su kullanımının sınırlandırılması, bilinçsiz tüketim, su kalitesinin azalması gibi sonuçların doğması ile su yönetiminde 1990’lı yılların sonuna doğru kamu özel-ortaklığının avantaj ve dezavantajları sorgulanır olmuştur.

1992 yılındaki Dublin ve Rio konferansları sonucunda sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için daha kapsamlı ve entegre bir su yönetimine ihtiyaç olduğu kabul görmüştür. 1995 yılında Dünya Bankası, İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının üyeler arasında olduğu Küresel Su Ortaklığı oluşturulmuştur. GWP’nin misyonu, sürdürülebilir ve hakkaniyetli kalkınma için su kaynaklarının yönetimini mali, teknik, politik ve insan kaynakları açısından entegre şekilde uygulanır hale getirilmek ve su kaynaklarının yönetişimini, yönetimini ilerletmek olarak belirlenmiştir. Diğer uluslararası kuruluşlar gibi suyun metalaşmasının kaçınılmaz olduğuna vurgu yapan GWP de su krizini aşmak için bütün kullanıcıların suyun gerçek değerinin karşılığını ödemek zorunda olduğuna dikkat çekmiştir (Pamukçu, 2000: 124; GWP, 2018).

2.1.1.5. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)

“Dünya Su Forumlarının da öngörüsü çerçevesinde hareket eden küresel su şirketleri, su kaynaklarını ve bu kaynakların pazarlandığı piyasaları ele geçirmek için çeşitli araç ve yöntemler kullanmakta, anlaşma ve sözleşmeler düzenlemektedirler. Suyun sermaye tarafından küresel düzeyde kontrol altına alınması için imzalanan en önemli anlaşma ise, 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)’nü oluşturan anlaşmalardan biri olarak imzalanan, ilk çok taraflı olma özelliğindeki Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)’dır” (İnşaat Mühendisleri Odası, 2006).

İş bağlantılı hizmetlerden su temini ve sanitasyon hizmetlerine kadar uzanan çok çeşitli hizmetleri kapsayan, çok taraflı, yasal olarak uygulanabilir ilk kurallar dizisidir. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) tüm kamu hizmetlerini ve bu hizmetlerin üretilmesinde kullanılan tüm malların üretimini ticarete açmaktadır. GATS'ta su, bir meta olarak ele alınmakta; suyun kaynaklardan çekilip dağıtılması ve yönetiminin piyasalaştırılarak yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (Varghese, 2006).

“WTO-GATS Antlaşması’nda erişilebilir su kaynaklarının kimin yönetim ve denetiminde olacağı, kullanılabilir suyun hangi kanallarla kullanıcıya ulaştırılacağına dair üretim, pazarlama ve dağıtım yetkisinin kimde olacağı, içme suyunun üretim ve dağılımının kimin tarafından nasıl yapılacağı piyasa ekonomisine terk edilmiştir” (Minibaş, 2007: 627; Aktaran Yılmaz, 2013: 147).

Politika değişiminde rol alan uluslararası düzeydeki kuruluşlar ülke politikalarını yönlendirme konusunda güçlü etkilere sahiptirler. Küresel alanda oluşan fikirler, bu kurumlar aracılığıyla dünyanın geneline yayılmaktadır.

2.2. Dünyada Su Hizmetlerinin Tarihsel Şekillenışı ve Teorik Çalışmalar

Uluslararası alanda yapılan çalışmaların çoğu, sanayi devrimi sonrası kentsel su hizmetleri örgütlenmesini dört ana döneme ayırarak incelemektedir. Sanayi devrimi ile 19.yy ortalarını kapsayan ilk dönemde sanayi devrimi nedeniyle kırsaldan kentlere göç edilirken, su temini için gerekli olan çalışmalar özel kuruluşlarca yürütülmüş ve bunun bedeli ödeyebilecek zengin kesimlere yansıtılmıştır. İkinci dönem 19. yy ortaları – 1. Dünya Savaşı arasında su temini yetersizlikleri dolayısıyla sağlık sorunları artmış ve bu sorunlara çözüm bulma arayışı yeni bir yapılanmaya yol açmıştır. Özel kesim tamamıyla ortadan kalkmasa da yerel yönetimlerin öne çıkmasıyla su alanında belediyecilik uygulamalarının sayısında artışlar görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1970’lere kadar olan dönemde ise su, elektrik ve iletişim gibi genel ihtiyaçlarda devletlerin daha fazla rol aldığı, bazı yerlerde de belediyelerin hizmet sunumları sürerken merkezi yönetimlerin su yatırımlarına dâhil olması artmaya başlamıştır. Dördüncü ve son dönem olarak değerlendirilen 1980 sonrasında, devlet eliyle verilen hizmetlerin yerini özelleştirme ve ticarileştirme almaya başlamıştır (Çınar, 2006: 46-50; Yıldız, 2008: 65).

Su sorunlarına yönelik geliştirilen yaklaşımlardan biri kamusal yaklaşımdır. Buna göre su kaynakları kamunun yönetim ve denetiminde olup en azından su

alanındaki özelleştirmelerin sona ermesi gerekir. Su kaynakları kamunun himayesinde olup toplumun ihtiyaç duyduğu su hizmetlerini kendi birimlerince vermelidir. Kamu su kullanımının bedelini belirlerken kâr amacı gütmendiğinden maliyetleri dikkate almayabilmektedir. Bunun yerine, çapraz sübvansiyon yöntemi ile maliyetin önemli bir kısmını zengin vatandaşlara ödettirilebilmektedir (Langford, 2005: 275; Topçu, 2007: 19).

Başka bir yaklaşım ise meta yaklaşımıdır. Meta yaklaşımı bölgenin geleneğine göre oluşturulmuş sosyal politikalardan ziyade “*sınırlı bir refah devleti, esnek bir emek piyasası ve kısıtlı maliye politikaları*”nı öne süren yaklaşımdır (Prasad, 2006: 669). İlk olarak su kaynakları yönetiminde metalaştırma başlatıp daha sonra su hizmetlerinin özel kurumlara sunulmasını sağlamak başlıca hedeflerindedir. 1990’larla beraber hız kazanan bu yaklaşımın hemen sonrasında, kamunun ekonomiye katılımı ile ilgili 1980’li yıllar itibarıyla vurgulanan “Washington Konsensüsü” yaklaşımı vardır. Bu yaklaşım gereğince devletlerin, farklı alanlardaki işletme ve denetime dair uygulamaları gibi doğal kaynakların yönetiminden de elini çekerek özele bırakması gerekmektedir (Barlow ve Clarke, 2002).

Dünya genelinde müşterekler üzerindeki aşırı kullanımın fark edilmesiyle varlıkların doğru kullanımına çözüm bulmak için yapılan çalışmalarda William Forster Lloyd, ortak kaynakların kullanımıyla oluşan durumdan ilk kez 1833’de “Nüfus Kontrollerinde İki Ders” başlıklı yayınında bahsetmiştir.

“Lloyd’a göre; otlakları kullanan sığırmaçlar, sığır sayısını arazinin besleme kapasitesine göre azaltmanın kendi çıkarlarına olacağı konusunda ikna edilebilirler. Ancak, bireysel olarak kimse sığırlarını otlaktan çekmeyi istemez. Bireylerin kazançlarını maksimize etme kararlarının toplamı, yeşillikte besleyebileceğinden fazla sığır otlatılmasına neden olacaktır”(Brown, 1989: 14; Aktaran Akdemir ve Şahin, 2006: 2).

Garret Hardin’in 1968’de Science dergisinde yayınladığı Müştereklerin Trajedisi (The Tragedy of the Commons) makalesiyle bugünkü müştereklerin tüm yeryüzü olduğunu savunmuştur. William Ophuls bu kavramı genişleterek müştereklerin yeryüzünden başka suyu, üst atmosferi, dış tabakayı, okyanusları ve biyolojik devreleri kapsadığını belirtmiştir. Hardin’e göre dünyada bir sınırlılık mevcut ve bu durum nüfus artışı dolayısıyla sorunları arttırmaktadır. Hardin, müşterek kullanıcılarının bencil, kurlsız ve kısa dönemli çıkarlarını maksimize etmeye çabalayan kişiler olarak

görmektedir. Kullanıcıların ortak olarak yararlandıkları doğal kaynakları sınır tanımadan gereğinden çok tüketmeleri nedeniyle iyi bir şekilde yönetemeyeceklerini belirtmektedir. Buradan hareketle müştereklerin sınırlanmadan kullanımının herkese felaket getireceğini söylemiştir. Buna çözüm olarak iki yöntem önermektedir: Doğal kaynakların mülkiyet haklarının olması, özelleştirilmesi ve devletin kurallar belirleyerek mülkiyet haklarına sahip olup kaynakları kontrol ile yönetmesidir (Orhan, 2014: 17; Akdemir ve Şahin, 2006: 3).

Bu önermeler üzerine yapılan “merkeziyetçi” ya da “eko-otoriter” olarak adlandırılan yaklaşım çevre koruma adına var olandan daha merkeziyetçi bir yönetim yapısını ve demokratik hakların çevreci bir Leviathan’a devredildiği bir politik yapıyı önerir. Bu yapının getirdiği sorunların çözümünde merkezileşme karşısında yerinden yönetim ve katılımcı yaklaşımların daha çözümcü olacağı iddia edilmiştir (Orhan, 2014: 19). Yukarıda bahsi geçen geleneksel yöntemden farklı diğer yaklaşım Katılımcı Yönetim yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre;

“Modern toplumların ve örgütlerin yapılanmasına bakıldığında karşımıza yukarıdan aşağı, belirli bir emir-komuta zinciri içinde örgütlenmiş, uzmanlaşmaya dayalı bir bölümlenmenin ve işbölümünün geçerli olduğu bir idari yapı söz konusudur. Geçmişten bugüne gelen örgütlenmelerdeki süreçte merkezileşmenin oldukça baskın olduğu görülmektedir. Torgerson’a göre merkezileşme yönetimin hemen hemen doğal bir refleksi olarak gösterilmiş ve yine olağan düzenin vazgeçilmez bir parçası olarak sunulmuştur. Ancak yaklaşıma göre merkezi örgütlenmeler, karmaşık çevre meseleleri karşısında yetersiz kalmaktadır. Katılımcı yaklaşım, kaynağını Hobbes’ten alan, Max Weber tarafından şekillendirilen merkeziyetçi idare modelini eleştirerek, özellikle çevre politikası ve yeni riskler bağlamında bu yaklaşımın sınırlılıklarını ortaya koymuş sonrasında daha katılımcı alternatif sunmuşlardır” (Orhan, 2003: 410).

Su hizmetlerinin devlet tarafından verildiği geleneksel yönetimden ayrılan bir yönetim olan Katılımcı Sulama Yönetimi olarak adlandırılan bu yaklaşımda genel olarak “Sulama Yönetiminin Devri (Irrigation Management Transfer)” ve “Su Kullanıcı Örgütleri (Water Users Association)” kavramları kullanılmaktadır. Kamu kurumları, ekonomik sorunları çözüme kavuşturabilmek ve yönetimi profesyonelleştirmek için 1980’li yıllardan bu yana katılımcı sulama yönetimi altında bakım-onarım ve yönetim için daha fazla sorumluluk devretmiş ve başta Dünya Bankası olmak üzere uluslararası finansal kuruluşlar daha fazla yer almaya başlamıştır. Bu konuda çeşitli tanımlamalarla fikirler ileri sürülmüştür.

Raymond'a (2004: 2) göre katılımcı sulama yönetimi, çiftçilerin katılım düzeyi, biçimi, yoğunluğuyla ilgili bir kavramdır. Katılımcı sulama yönetimi yönetişim modeli kapsamında hükümetler, ajanslar ve su kullanıcıları arasında bir ortaklık olarak düşünülmektedir. Sulama yönetiminin devri, katılımcı sulama yönetiminin daha geniş kapsamlı biçimidir. Sulama yönetimi transferi sulama sistemlerinin yönetişim, yönetim ve finansmanının hükümetten su kullanıcı derneklerine kadar tam veya kısmi bir şekilde devredilmesidir.

Salman (1997:1) ise, çiftçilerin kendi hidrolik bölgelerindeki suyun yönetiminde önemli roller üstlenerek var olan suyun optimal kullanımının sağlanması amacıyla su kullanıcı örgütleri kurması sürecini, katılımcı sulama yönetimi olarak adlandırmaktadır. Çiftçilerin sulama sisteminin parçalarını yönetme ve su ücretleri toplama konusundaki katılımının genellikle daha verimli bir su kullanımıyla sonuçlandığını teyit etmiş, katılımın etkili olabilmesi için hidrolik ünitelerdeki çiftçilerin kendilerini bir "su kullanıcıları derneği" olarak bilinen tek bir vücutta örgütlemeleri gerektiğini belirtmiştir. Su Kullanıcıları Derneği terimini ise şöyle tanımlamaktadır: *"Genellikle bir hidrolik birim, bölge veya sulama bölgesinde bulunan çiftçilerin sulama sisteminin bazı bölümlerini yönetmek amacıyla resmi bir kurum altında toplanmalarıdır."* Bu oluşumda çiftçilerin gruplarına, "Su Kullanıcıları Derneği", "Su Kullanıcıları Organizasyonu", "Çiftçiler Konseyi", "Çiftçiler Örgütü", "Sulama Birliği" veya "Sulama Bölgesel Kullanıcılar Derneği" gibi farklı isimler verilmektedir.

Su kullanıcıları derneklerinin yaratılması ve geliştirilmesi süreci, sulama yönetimi devri kökeninden kaynaklanmaktadır ve sulama altyapısının işletme ve yönetimine ilişkin sorumluluğu kamu kurumlarından su kullanıcıları dernekleri, birlikleri veya grupları olarak adlandırılan kuruluşlara veya özel kurumlara devretmek amaçlanmaktadır. Bu devirle çiftçileri, tarla içi sulama kanalları düzeyinde altyapı ve su dağıtımını sürdürmeye dâhil ederler. Altyapı sorumluluklarının yanı sıra, çiftçilerin sulama suyu yönetimine aktif katılımını hedefleyen sulama reformu, katılımcı sulama yönetimi olarak adlandırılmaktadır (Garces-Restrepo et al., 2007; Aktaran, Mukhtarov, 2015: 17). Su kullanıcıları dernekleri, devletin mali yükünü ortadan kaldırmak, demokratik kurumları yerleştirmek ve daha fazla su alması beklenen su kullanıcılarının

doğrudan katılımıyla altyapı durumunu iyileştirmek gibi çeşitli nedenlerle oluşturulmuştur.

Hoering'e (2011: 1) göre özellikle küçük, daha az ticari sistemlerde küçük çiftçilerin ödeme gücü düşük kalmıştır. Amaçlananın ters etkisine neden olmuştur. Sulama Yönetimi Transferinin aslında fakir çiftçilerin durumunu olumsuz etkileyebileceğine dair artan kanıtların olduğu ve bu durumun aşırılığı söz konusu olduğunda sulama şemalarının çökmesine neden olabileceği belirtilmiştir.

Bu alanda benzer önermeleri olan Elinor Ostrom'un müştereklerin yönetimi için geliştirilen Müştereklerin Trajedisi, Mahkum İkilemi gibi modellere eleştirel çalışmaları vardır.

“Ostrom'a göre bu modellerin dört temel varsayımı bu merkezi karar alma sürecine hizmet eder. Birincisi, müşterekleri kullanan insanlar kısa vadeli çıkarlarını en çoğa çıkarma eğilimindeyken uzun vadede birlikte çalışma yoluyla sonuçları iyileştirme eğilimleri zayıftır. İkincisi, bu süreçte yer alan insanların dışsal bir müdahale olmadan bu trajediden kurtulmaları düşünülemez. Üçüncüsü, müştereklerin yönetimi sürecinde yer alan insanların oluşturduğu kurumlar olası faydaları hesaba katılmadan verimsiz olarak görülüp reddedilirler. Sonuncusu ise önerilen merkezi çözümler de bir takım ideal koşulların varlığı varsayımı üzerine kuruludur” (Ostrom, 1990: 216,183; Aktaran Orhan, 2014: 25).

Elinor Ostrom da yukarıda bahsedilen Hardin'in kuramının dayandığı varsayımların gerçekleri yansıtmadığını düşünerek yerel toplulukların bazı koşullar sağlandığı zaman yararlandıkları doğal kaynakları kendi kendilerine başarılı şekilde yönetebildiklerini göstermiştir. Ostrom'a (1990) göre yerel topluluklar, tarihte müştereklerin yönetiminde yerel olgulara dayanan ve toplumun uyduğu ilkeler geliştirmişlerdir; bilgi ve tecrübelerle şekillenen bu ilkelerin başarısı dolayısıyla topluluklar seneler boyunca doğal kaynaklarını bilinçsizce tüketip yok etmeden hayatlarını sürdürebilmişlerdir. Buna göre çözüm, iyi yönetim ve yerellik ilkeleri doğrultusunda, doğal kaynaklar yönetiminin ve karar alma mekanizmalarının yerel halklara verilmesidir (Ostrom, 1990).

“Herkesin mülkü, kimsenin mülkü değildir... Denizdeki balık, balıkçı için değerlidir, çünkü eğer bugün denizde balık bırakırsa, yarın denizde balık bulabileceğinin güvencesi yoktur” (Ostrom, 1990: 3). Oyun teorisyenlerinin çalışmalarına dayanan müşterekler sorununa yönelik çözüm önerilerinden biri olan

Tutsak İkilemi oyunu, müştereklere ilişkin çözümlerde işbirliğinin rasyonel bireyler tarafından yaratılmasının imkânsız olduğunu göstermektedir.

“Tutsak İkilemi, her iki tutsağın birbiri ile iletişime geçemediği ve kendi egemen stratejilerini seçtikleri varsayımı altında, her ikisi için de en iyi olan üçüncü bir dengenin kaçırıldığı iddiasına dayanmaktadır. Her iki oyuncu da ‘işbirliği- işbirliğini’ tercih eder, sonuç ise her ikisinin faydalarının ‘eksik, eksik’ olmasıdır. Oluşan denge, ikinci derecede Pareto’dur. Her bir oyuncunun kendi en iyi bireysel stratejisi ile oluşturduğu dengede işbirliğine gitmeyi reddederek yeni bir Pareto optimumuna ulaşamaz. Bireysel çıkarların fazlalaştırılması sonucunda ortak (kolektif) çıkarların sürdürülebilirliği imkânsız hale gelir. Ostrom, hapishanede mahkûmun koşullarını değiştirememesi ve oyunun kurallarını koyamaması durumunda, alınan kararlarda özgür olunamayacağı varsayımını değiştirmenin hapishane için geçerli olduğunu düşünmektedir. Ancak günlük hayatta insanların veya kurumların karar verme özgürlüğünün, oyun teorisindeki kısıtlar ve verili durumların aksine var olduğuna dikkat çekmekte, oyunun kurallarını koymak ve amansız trajedilerden bireysel kapasitelerin artması ile oyunu kuracak bir müdahale gücüne kavuşturarak kurtulmanın söz konusu olabileceğini düşünmektedir. Bu yüzden Ostrom’un müşterekler teorisinde, müştereklerin geleceğini oyunun kurallarını değiştirerek kurtarmaya odaklanılmaktadır. Gerçek hayatta kurallar, dışarıdan belirlenmemekte, bireyler çıkarları yönünde yeni tercihlere yönelebilmektedir. Ostrom Tutsak İkileminden yola çıkarak, etik ve siyaset felsefesi açısından müştereklerin trajedisinin kendi kendine ürettiği sonucuna ulaşmakta ve oyunun kurallarının yeniden kurulabileceği noktasında sosyal bilim kuramlarına cesaret vermiştir (Ergüder ve Uymaz, 2018:4).”

Ostrom’a göre, ortak doğal kaynakların kullanımını kısıtlayan kuralları geliştirmekte birbirini tanıyan insanların, aralarındaki ilişkiler güven, karşılıklık ve itibara dayandığından, birbirini tanımayan insanlara göre daha başarılı olduğunu belirtir. Buradan hareketle, piyasa mekanizmaları ve devlet yerine, ortak doğal kaynakların yerel topluluklar tarafından geliştirilen sistemler ile sürdürülebilir şekilde yönetilebileceğini müdafaa etmiştir. Yerel toplumların kendi sistemlerini kurabilmeleri için karşılıklı güvenin oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır. Malların geleceğine yönelik çözümleri işbirliği, kolektif eylem gibi kavramlar çerçevesinde gündeme taşımış, müştereklerin kullanımını trajedisine çözüm olarak işbirliği yaklaşımını geliştirmiştir.

“Ostrom, göl, okyanus, sulama sistemi, avlanma sahası, orman ve atmosfer gibi insan eliyle yapılmış ya da doğal olan ve yararlanıcıları kullanımdan men etmenin zor olduğu, bir kişinin tüketiminin diğer kişiye düşen payda azalma meydana getirdiği kaynakları, müşterekler olarak tanımlamaktadır” (Ostrom, 1990: 216; Ergüder ve Uymaz, 2018: 3).

Ortak iyiden uzaklaşma, bireyin faydasını maksimize etme isteği ve benzeri insan faaliyetlerinden kaynaklanabileceği gibi kaynağa ulaşımın kısıtlanması, çevre tahribatı ve kaynakların yok olmasına neden olan nüfus artışının yarattığı aşırı tüketim

sorunu sonucunda da meydana gelebilmektedir. Müştereklere erişim hakkının kısıtlanması ve ortak iyiden uzaklaşmaya neden olan aşırı tüketimin yarattığı sosyal çıkmazdan bireyler kendi başlarına değil, bir dışsal etkenin müdahalesi ile (devlet müdahalesi/özelleştirme) kurtulmaktadırlar. Tüketim sorununun çözümünde müştereklerden yararlananların kendi kaynaklarını yönetmek için, işbirliğine yönelmelerini sağlayacak kuralları düzenleyen anlaşmalar ve uygulamalar, ya devlet ya da özel kurumlar tarafından sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile gerçekleştirilmektedir. Su kullanımının ekonomik, politik ve sosyal yönleri tartışılırken suyun kullanımıyla ilgili ortaya çıkan yaklaşımların piyasacı yaklaşım sonrasında su kaynaklarındaki tüm kazanımların, kamu kesiminin olması gerektiği ifade edilmiştir. Kamusal yaklaşıma göre su kullanımı bedelinin belirlenmesi ve su kaynaklarının mülkiyeti kamu himayesinde olmalıdır. Ostrom ile öne çıkan yerelci yaklaşım, kamusal yaklaşım gibi su hizmetlerinin ticarileşmesine itiraz etmektedir. Yerelci yaklaşımın, kamusal yaklaşımdan ayırıcı özelliği kaynakların merkezi yönetimle değil, bölgenin kaynaklarını ve gereksinimlerini gözeterek yerel yönetimlerce yönetilmesidir. Ostrom, bu yönetim gerçekleştirilirken sivil toplum kuruluşları ve yerel toplulukların da karar alımlarına katılarak yönetimde etkili olması gerektiğini belirtmektedir (Ergüder ve Uymaz, 2018: 3).

Su yönetiminin nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair önerilen alternatiflerden biri de Mukhtarov ve arkadaşlarının (2015: 206-214) sunduğu, sorun tanımlaması ve politika alternatiflerinin oluşturulması sürecinde aktörlerin işbirliğine dayanan “interaktif kurumsal tasarım”dır. Böyle bir kurumsal tasarım, birçok aktörün bakış açısını bir araya getirerek aktörler arasında uzlaşma sağlayıp farklı yaklaşımlar arasında köprü oluşturacaktır. Sulama birlikleri için de ülkeler arasındaki farklılıklarda bu tasarımlar uzlaştırma sağlayabilmektedir. Bu kurumlar, sulama birliklerinin resmi kurumsal tasarımlarındaki boşlukları doldurmak için ortaya çıkarlar. Rehberlik ve iyi koordinasyon sağlayarak birçok şey geliştirebilmektedirler.

“İnteraktif bir kurumsal tasarım, tasarım kurumlarının başka yerlerden parçaları birleştirmeye benzeyen “topluluklar”¹ politikası kavramıyla yakından ilgilidir. “Topluluklar” yaklaşımı; kurumsal tasarımda, yeni bir politika düzeninde kurumları harmanlayan ve tamir eden temsilciler olan ve çeşitli kaynaklardan

---

¹“Assemblages”

gelen ilham, kaynak ve bilgilerini kademeli olarak çeken kişiler olan uzmanların önemini vurgulamaktadır” (Mukhtarov, 2015: 211).

“Topluluklar” kavramına benzer bir kavram, Levi-Strauss tarafından tanıtilen “bricolage”² tir. “Bricoleur”³ kurumsal tasarımdaki bilgileri ve eserleri kademeli bir şekilde toplar ve yinelemeli süreç tarafından öngörülen hedeften daha fazla yönlendirdiğini iddia eder. Aslında amaç kısmen, “bricoleur”un yaptığı toplama ve öğrenme süreci ile şekillenir. “Bricoleur” çeşitli yerlerden ve aktörlerden parçalarla etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkan deney ve öğrenme sürecinde olgunlaşır. Böyle bir anlayışa göre, politika yapıcı ya da “bricoleur”, bir mühendisten çok bir zanaatkardır (Freeman, 2007: 486; aktaran Mukhtarov, 2015: 211).

Kurumsal tasarım ve politika topluluklarına dayalı işbirlikçi yaklaşımlar, su yönetişiminin doğal karmaşıklığını tanıyan ve kurumsal tasarımda deney, öğrenme, işçilik ve işbirliği unsurlarını vurgulayan merceklerdir.

“Toplanma çalışmalarındaki en önemli unsurlardan biri deneydir. Deneme ve yanılma yoluyla, belirli tasarım kombinasyonları araştırılır ve başarılı olursa devam eder. Lejano ve Shankar (2013: 89) buna “elementlerin eklenmesi, kaldırılması veya yeniden tasarlanması” şeklindeki “doğaçlama” olarak nitelendiriyor. Bir bricoleur daha çok denemeye açık, ilerledikçe öğrenen ve ulaşılabilecek hedef hakkında net bir bilgi olmadan çalışan bir zanaatkar gibidir. Kurumsal tasarıma uymanın kuralları vardır, ancak tasarımın mantığı ne iyimserlik ne de tek başına sosyal uygunluk haline gelmez. Bricoleur’u yönlendiren mantık çok yönlüdür, “hayatta kalmak, uygunluk ve sağduyu” yani bir başka deyişle, zindedir” (Lejano ve Shankar, 2013: 99; aktaran Mukhtarov, 2015: 211).

Bu çalışmalar kapsamında dünyada sulama yönetiminin yerel kapasiteden ve bürokrasilerden destek alınarak sulama birlikleri gibi daha küçük kuruluşlar tarafından yönetilebilecek şekilde bir yönetim devri mevcuttur. Dünya Bankası aracılığıyla 1993 yılında “Su Kaynakları Yönetimi Raporu” yayınlanmıştır. Su politikalarının kapsamını oluşturarak temel atan bu raporla, merkezi yönetimlerin sorumluluklarını yerel yönetimlere devretmesi ve su hizmetlerinin mali destek için tamamının ya da bir kısmının özel sektöre devredilmesi gerektiği belirtilmiştir (Kılıç, 2009: 45- 48). Su yönetimi ile ilgili çeşitli bilgiler, özellikle internet kaynaklarının, uluslararası projelerin, seyahatlerin, ticaretin ve eğitimin genişlemesiyle birlikte daha da yaygınlaşmış, ülkeler

²Bricolage: Kendi işini kendi yapanların (do-it-yourselfer) toplandığı topluluklar.

³Bricoleur: Fransızca bir kelimedir, İngilizcede do-it-yourself olan birinin kendisi veya birinin kendi inisiyatifıyla yaptığı bir aktivite anlamındaki kelime.

tarafından ilgilenilmeye başlamıştır. Bu ülkelerden biri olan Türkiye’de de çeşitli nedenlerle sulama yönetiminin yerle devredilmesi ihtiyacı doğmuştur.

2.3. Türkiye’de Su Yönetiminin Yasal ve Kurumsal Çerçevesi

Türkiye’de su yönetiminin mevzuattaki izleri çok eski yıllara dayanmaktadır. Süreç içerisinde o günün şartlarına ve su hizmetini verecek kurumlara göre uyarlanmış birçok kanun, yönetmelik vs. çıkarılmış çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca Türkiye’nin ekonomik ve sosyal kalkınma süreci için kaynakların sürdürülebilir kullanımını hedefleyen kalkınma planlarında ve hükümet programlarında da su konusu yer almıştır. Daha özel şekilde ele alınarak bunlardan önde gelenleri başlıklar halinde incelenmiştir.

2.3.1 Kanunlar

Türkiye’de sular, başta Anayasa ile koruma altına alınmıştır. 1961 Anayasası’nın 130. maddesindeki şu hükümle suların sahibinin devlet olduğu belirtilmiştir:

“Tabii servetler ve kaynakları, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Arama ve işletmenin Devletin özel teşebbüsle birleşmesi suretiyle veya doğrudan doğruya özel teşebbüs eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır.”

1982 Anayasasının 168. maddesinde de aynı prensip kabul edilmiştir. Anayasa’nın “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir” (md.17) maddesiyle kişinin dokunulmazlığı belirtilirken, “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir”(md.56) maddesiyle çevrenin ve sağlığın korunmasında herkesin sorumlu tutulduğu belirtilmiştir.

Türk Medeni Kanunu’nun 64. maddesine göre, su kaynaklarının mülkiyeti devletin elinde bulunmakta, işletilmesi yetkisi kamuya bırakılmaktadır. Bu çerçevede, yer altı sularının yönetimi 167 sayılı yasa ile tamamen DSİ’ye verilmişken, yüzey suları yönetiminde böyle bir karar bulunmamaktadır. Bu, etkin su yönetimini engelleyen bir durum oluşturmaktadır. Yer altı ve yer üstü su kaynaklarının yönetimine ilişkin mevcut yasal çerçeve bu nedenle zayıf kalmaktadır.

Su, 4721 sayılı *Medeni Kanunu*'na göre genel su ve özel su olarak gruplandırılmıştır. Genel sular denizler, göller, akarsular ve yer altı sularıdır. Genel sulardan herkes ihtiyacı kadar ve başkalarının haklarını ihlal etmeden yararlanabilir fakat bunlar devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğundan özel mülkiyete konu değildir. Kaynak sularını içeren özel sular ise özel mülkiyete konu olan sulardır. Kamu yararının ön planda tutulduğu bir konu da kaynak sularındaki suyun mülkiyeti toprak sahibinin mülkiyetine göre şekillendiriliyor olmasıdır. Medeni Kanununun 684. maddesinde geçen "ammenin menfaati" durumunda mülk sahibi tazminat karşılığında kendi kaynaklarını terk etmek zorundadır (Muslu, 2015: 113).

831 sayılı (1926) *Sular Hakkında Kanun*'un birinci maddesi "*Şehir ve kasabalarla köylerde ihtiyacı ammeyi temine mahsus suların (kamu gereksiniminin karşılanması gereken suların) tedarik ve idaresi belediye teşkilatı olan mahallerde belediyelere, olmayan yerlerde Köy Kanunu mucibince ihtiyar meclislerine aittir*" şeklindedir. Çeşitli yaptırımlar ve uygulamalar için belediye ve köy ihtiyar meclislerine yetkiler verilmiştir.

1945 yılında yürürlüğe giren 4759 sayılı *İller Bankası Kanunu*'na göre İller Bankası, belediyeler, İl Özel İdareleri ve Köy İdareleri'nin kurdukları birliklerin imar planlarını, irili ufaklı tesislerini ve su, kanalizasyon, arıtma tesislerini içeren projeleri desteklemiştir.

1953 yılında 6200 sayılı *Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun* yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin yer altı ve yer üstü sularının değerlendirilmesi, düzenlenmesi ve yönetilmesi amacıyla çok yönlü görev ve yetkileri olan kurum DSİ'dir. Barajlar, tarım sulama tesisleri, kentlerin su tesisleri, taşkın sularının önlenmesi için su havzaları düzenlemeleri projelerinin ve yatırımlarının yapımı DSİ tarafından yapılmaktadır. Kanunun ayrıntıları DSİ başlığında belirtilmiştir.

1960 yılında yürürlüğe giren 7478 sayılı *Köy İçme Suları Hakkında Kanun*'da Köylerin içme ve kullanma suyu ihtiyacının, DSİ tarafından temin edileceği belirtilmiştir. DSİ'nin yönetimdeki görevlerini gerektiğinde ilgili kurumlara yetki devri yapabileceği kanununun 1. maddesinin 2. fıkrasındaki "*yıllık icraat programlarına giren bazı köylere ait işlerin, denetimi DSİ'de olmak üzere yapılmasını ilgili vilayete bırakabilir*" hükmüyle görülmektedir. İnşaat hali biten tesislerin devir ve teslimi,

bakımı, işletilmesi Köy İhtiyar Meclisine verilir. Tesisler, Köyler ve Belediyeler tarafından ortak olarak kullanıyorsa müşterek mal olarak kabul edilmektedir.

167 sayılı *Yer altı Suları Hakkında Kanun*'u 23.12.1960 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanuna göre “*Yer altı suları umumi sular arasında olup Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bu suların her türlü araştırılması, kullanılması, korunması ve tescili bu kanun hükümlerine tabidir*” (md.1). Bu kanun ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüne, “*yer altı suyu etüt ve araştırmaları için kuyu açmak veya açtırmak*”, “*yeraltı suyu tahsisi yapmak*”, “*yeraltı sularının korunması ve tescilini yapmak*”, “*yeraltı suyu arama, kullanma ve islah-tadil belgesini verme*” yetkileri verilmiştir.

1380 sayılı *Su Ürünleri Kanunu* 1971 yılında yürürlüğe girmiş ve kanuna bağlı olarak çıkarılan tüzük hükümlerine göre, su ürünleri yetiştirilen suların korunması ve bu sulara yapılacak deşarjın denetimi yetkisi, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Kanunda Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı su ürünleri ile ilgili her türlü araştırmaları yapmak ve yaptırmakla görevlendirilmiştir (md.14).

1983 yılında 2872 sayılı *Çevre Kanunu* yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla hedeflenen “*bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunmasını ekonomik-sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu esaslara göre düzenlemektir*”(md.1).

1990 yılında ise 3621 sayılı *Kıyı Kanunu* yürürlüğe girmiştir. Bu kanun amacı da “*deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamı niteliğinde bulunan sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve toplum yararlanmasına açık, kamu yararına kullanma esaslarını tespit etmektir*”(md.1).

2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı *Büyükşehir Belediyesi Kanunu* ile su ve atık su konusunda büyükşehir belediyeleri yetkilendirilmiştir. 23. maddenin 7. Maddesinde şu hükümlere yer verilmiştir:

“Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak... su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, bunun için gerekli baraj ve diğer tesisleri kurmak, kurdurmak ve işletmek; derelerin islahını yapmak; kaynak suyu veya arıtma sonunda üretilen suları pazarlamak.”

2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı *Belediye Kanunu* ile belediyelere, halk için içme ve kullanma suyu temini ile kanalizasyon hizmetlerinin yürütülmesi görevi verilmiştir. 5393 sayılı kanunun; 14. maddesinin (a) bendinde belediyelerin imar, su ve kanalizasyon hizmetlerini yapacağı veya yaptıracığı, 15. maddesinin (e) bendinde ise “içme, kullanma ve endüstri suyu sağlamak; atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılmasını sağlamak; bunlar için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek ve işlettirmek; kaynak sularını işletmek veya işlettirmek” belediyenin yetki ve imtiyazları arasında sayılmıştır. Belediyeler bu hizmetleri; Danıştay’ın görüşü ve İçişleri Bakanlığının kararıyla süresi kırk dokuz yılı geçmemek üzere imtiyaz yoluyla devredebileceklerdir. Üçüncü bölüm geçici hükümler kısmında ek madde 2’de ise şu hüküm yer almıştır:

“kamu kurum ve kuruluşlarına uygulanan su ve atık su tarife ücreti tüketim miktarına bakılmaksızın sabit tarife ücreti olarak belirlenir ve konutlar için belirlenen en düşük su ve atık su tarife ücretinin yüzde 50 fazlasını geçemez. Belediyeler temiz şebeke suyu hizmeti vermediği yerleşim yerlerindeki kamu kurumlarından herhangi bir ad altında ücret talep edemez”

Daha önce kendisine özel bir kanunu olmayan Sulama Birlikleri için 2011 yılında 6172 sayılı *Sulama Birlikleri Kanunu* yürürlüğe girmiştir. Sulama birliklerinin kuruluş amacını, kapsamını, kuruluşunu, görev alanını tanımlayan bu kanunla ilgili sulama birlikleri başlığı altında daha detaylı bilgi verilecektir.

Mevzuat alanında gözlemlenen bu gelişmeler merkezi yönetimden yerele doğru bir yönetim değişikliğinin öncüsü olduğunu ve su konusuna özel kanunlar çıkarılarak su yönetimine önem verildiğini göstermektedir. Başlangıçta DSİ tarafından düzenlenen su yönetimi sonrasında mahalli idareler tarafından düzenlenmiş ve bu süreçte sulama birlikleri önemli bir aktör haline gelmiştir.

2.3.2. Kalkınma Planı

Kanunlardan başka kalkınma planlarında da su yönetimine dair vurgular görülmektedir. Kamu kuruluşları tarafından sulamaya açılan modern sulama şebekeleri, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1963-1967) yaklaşık 400 bin hektar iken, 2006 yılında 3,5 milyon hektara ulaşmıştır (Yorulmaz, 2006: 2). 2011 yılı sonunda toplam 5,61 milyon hektar, 2015 yılı itibariyle ise 5,90 milyon hektar sulamaya açılmıştır. 2023 yılında ise ekonomik olarak sulanabilir alanın 8,5 milyon hektar olması

DSİ hedefleri arasında yer almıştır (Stratejik Plan, 2015: 50). 10. Kalkınma Planında su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını sağlamak üzere, “*Tarımda Su Kullanımının Etkinleştirilmesi Programı*” yer almıştır. Bu sebeple en son hazırlanan Onuncu Kalkınma Planına değinilecektir.

Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 dönemini kapsamaktadır. Giriş kısmındaki;

“10. Kalkınma Planı; yüksek, istikrarlı ve kapsayıcı ekonomik büyümenin yanı sıra hukukun üstünlüğü, bilgi toplumu, uluslararası rekabet gücü, insani gelişmişlik, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı gibi unsurları kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Planda, ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınma süreci entegre ve çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alınmış, insan odaklı kalkınma anlayışı çerçevesinde katılımcı bir yaklaşım benimsenmiştir.”

ifadesiyle Türkiye’deki su yönetiminin ele alınış biçimi gibi yani çevrenin korunmasına, kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına ve entegre yaklaşıma vurgu yapılmaktadır (Kalkınma Planı, 2013: 1).

Türkiye’ deki su miktarı; nüfus artışı dolayısıyla suya olan ihtiyacın artması, kuraklık ve havzalardaki kirlenme gibi nedenlerle ihtiyaçları karşılayamama riski altındadır. “*Planlama, izleme, değerlendirme ve denetim yetersizliği, bilgi akışı olmaması, kuruluşlar arası eşgüdümün zayıflığı*” su kaynakları yönetimindeki başlıca sorunlardır. “*Su ve toprak kaynaklarının miktarının ve kalitesinin korunması, geliştirilmesi ve talebin en yüksek olduğu tarım sektörü başta olmak üzere sürdürülebilir kullanımını sağlayacak bir yönetim sisteminin geliştirilmesi temel amaçtır*”(Kalkınma Planı, 2013: 160). Bu çerçevede politika olarak şu hususlar belirlenmiştir:

- “*Su yönetimine ilişkin mevzuattaki eksiklik ve belirsizlikler giderilerek kurumların görev, yetki ve sorumlulukları netleştirilecek, su yönetimiyle ilgili tüm kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon geliştirilecektir.*”
- “*Ulusal havza sınıflama sistemi, su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımına imkân verecek şekilde geliştirilecektir.*”
- “*Yeraltı ve yerüstü su kalitesinin ve miktarının belirlenmesi, izlenmesi, bilgi sistemlerinin oluşturulması; su kaynaklarının korunması, iyileştirilmesi ile kirliliğinin önlenmesi ve kontrolü sağlanacaktır.*”

- “Ülkemiz su potansiyelinin tamamının ihtiyaçlar doğrultusunda sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve kullanımın tarifelenmesi sağlanacaktır.”
- “İklim değişikliğinin ve su havzalarındaki tüm faaliyetlerin su miktarı ve kalitesine etkileri değerlendirilerek havzalarda su tasarrufu sağlama, kuraklıkla mücadele ve kirlilik önleme başta olmak üzere gerekli önlemler alınacaktır.”
- “Özel öneme sahip doğal korunan alanlar başta olmak üzere, nitelikli tarım arazileri ve orman varlığını koruyacak tedbirler alınacaktır. Bu kapsamda özellikle çölleşme ve erozyona karşı mücadele etkinleştirilecek, tarımsal faaliyetlerin toprak kaynakları üzerindeki çevresel ve sosyal etkileri izlenerek önleyici tedbirler yoğunlaştırılacaktır.”
- “Güncel ve sağlıklı arazi bilgilerine ulaşabilmeyi teminen, uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemlerinden faydalanılarak Ulusal Toprak Veri Tabanı oluşturulacak ve arazi kullanım planlaması yapılarak tarım başta olmak üzere toprağın etkin kullanımı sağlanacaktır.”
- “Sulamada sürdürülebilirliğin sağlanması açısından yer altı su kaynaklarına yönelik miktar kısıtlaması, farklı fiyatlandırma gibi alternatifler geliştirilecektir.”
- “Sulama birliklerinin çalışma süreçleri gözden geçirilecek, sistemin daha etkin hale getirilmesi yönünde alternatifler oluşturulacaktır” (Kalkınma Planı, 2013: 161).

Planda, tarımsal sulamanın verimliliğine özel önem vermek gerektiği belirtilmiş ve tarımda su kullanımının etkinleştirilmesi programı belirlenmiştir. Bu programla, tarımda su kullanımının etkinleştirilmesi sağlanarak ülke genelinde mevsim durumlarından ve bilinçsiz su kullanımından kaynaklı problemlerin çözümü hedeflenmektedir. Su israfını engelleyen modern kullanımlı sulama sistemi adedini Plan dönemi boyunca senelik % 10 oranında artırılması, DSİ sulamalarında % 62 olan sulama oranının % 68'e, % 42 olan sulama veriminin ise % 50'ye yükseltilmesi hedefleri arasındadır (Kalkınma Planı, 2013: 178).

2.3.3. Hükümet Programları

24 Mayıs 2016 tarihli 65. Hükümet Programına bakıldığında su ile ilgili olarak “Tarımda Su Kullanımının Etkinleştirilmesi Öncelikli Dönüşüm Programı”yla ülkemizde toplam su kullanımının yüzde 70'inden fazlasının gerçekleştiği tarım

sektöründe israfi önlemek ve suyu etkin kullanılması” amaçlanmıştır (Hükümet Programı, 2016: 86). Dönemin Başbakanı Binalı Yıldırım, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne programı sunarken sulama ve su tasarrufuna ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır:

“Yeni yatırımlarımızda suyun tasarruflu kullanımını sağlayacak, geçmişten devraldığımız sistemlerde ise suyun verimli kullanımına yönelik iyileştirme çalışmalarına hız vereceğiz. Sulanan arazi varlığının nihai hedef olan 8,5 milyon hektara ulaştırılmasını sağlayacak; özellikle su tasarrufuna imkân sağlayan basınçlı modern sulama yatırımlarına devam edeceğiz. Mevcut sulama tesislerinin rehabilitasyonunu bir program dâhilinde gerçekleştireceğiz. Su yönetimini ve fiyatlandırma sistemini, su tasarrufunu artırıcı bir yaklaşımla gözden geçireceğiz. Uygun geçiş düzenlemeleriyle, yeraltı suyu kullanımında kayıt ve kontrolü sağlayacağız. Sulama birliklerinin çalışma süreçlerini gözden geçirecek, sistemin daha etkin hale getirilmesi yönünde alternatifler oluşturacağız” (Hükümet Programı, 2016: 88).

65. Hükümet Programında,

“Yer üstü ve yer altı su kaynaklarını kapsayacak şekilde, hukuki ve kurumsal olarak Entegre Su Kaynakları Yönetimi Modeline geçeceğiz. Böylece bütün su havzalarını koruma altına alacak, kirlenmeye karşı önleme stratejileri geliştirecek ve vatandaşın buna katılımını sağlayacağız. Su kaynaklarımızın daha etkin yönetimi ve korunması için havza esası su yönetimine geçiyoruz. 25 havza için Havza Koruma Eylem Planı’nı tamamlayarak uygulamaya geçtik. Havza bazında entegre atık su ve su yönetimi sistemi oluşturma çalışmalarına hız vereceğiz. Ulusal havza yönetim sistemini, su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımına imkân verecek şekilde geliştireceğiz. Evsel, sanayi ve sulamadan dönen suların iyileştirilerek yeniden kullanılmasını sağlayacağız. Su Bilgi Sistemi kuracağız ve böylece su ile ilgili bütün verilere tek merkezden erişilmesini sağlayacağız.”

ifadelerine yer verilerek su yönetiminde yeni bir yaklaşıma geçileceği vurgulanmış, iyileştirmelerin yapılacağı belirtilmiştir (Hükümet Programı, 2016: 113).

Sonuç olarak, dünyada kısıtlı olan tatlı su kaynaklarının büyük oranının sulama için kullanıldığı görülmektedir. Türkiye’de de en büyük pay sulama için yani tarım sektöründe kullanılmaktadır. Sektörlerden birindeki gelişme diğerini de etkileyerek ülkenin kalkınması için önem kazanmaktadır. Türkiye’de tarımsal hasılayı büyütme, ekilebilir tarım arazilerinin miktarını sulama yoluyla arttırmak, endüstriyel üretimi genişletmek gibi amaçlarla birlikte ekonomik ve sosyal kalkınma süreci için suyun sürdürülebilir kullanımının önemi ortaya çıkmaktadır. Yönetimin şekillenme sürecinde oluşturulan geçmişten günümüze olan mevzuat incelenmiş, sonuncu kalkınma planından ve hükümet programından bahsedilerek su yönetimi için nelerin yapıldığı konusu anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonraki bölümünde; su ve sulama

yönetiminin şekillenmesinde izlenen politika transferinde hangi kurum ve kuruluşların rol aldığı ve Türkiye’de katılımcı sulama yönetiminin gelişimi incelenecektir.

2.3.4. Ulusal Merkezi ve Yerel Aktörler

İçme-kullanma, tarım, endüstri, turizm, enerji üretimi ve rekreasyon faaliyetleri gibi alanlarda kullanılmak üzere su kaynaklarının kullanıcılara temin edilmesini sağlamak devletin sorumluluğundadır. Türkiye’de su yönetimi konusunda merkezde ve yerelde, su kaynaklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla etüt, planlama, projelendirme, uygulama, kontrol, izleme ve denetleme görevlerinin dağıtıldığı pek çok kurum ve kuruluş vardır. Kurumsal çerçevede bu yapı, karar verme, yönetim ve kullanıcılar olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Bu süreçte;

“Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Bakanlıklar karar mekanizmalarında; DSİ, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, İller Bankası, İl Özel İdareleri ve benzer kuruluşlar yönetim ve geliştirme; çiftçi, Su Kullanıcı Birlikleri ve diğer su tüketicileri de kullanım aşamasında yer almaktadır” (Çevresel Perspektif, 2018: 37).

Aşağıdaki bölümde Türkiye’deki su yönetiminde sorumluluğu olan merkezi kurumlar ve yerel kurumlar ele alınacaktır.

2.3.4.1. Tarım ve Orman Bakanlığı

8 Haziran 2011 tarihinde yayımlanan 636 *Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname* ile Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuştur. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nın görevleri bu yeni bakanlığa devredilmiştir. Daha sonra 4 Temmuz 2011 tarihli Resmi Gazetede 645 sayılı KHK ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı kurulmuştur. 645 sayılı KHK, 9 Temmuz 2018 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 703 sayılı, *Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname* ile yürürlükten kaldırılmıştır. Yerine 10 Temmuz 2018 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan *Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi* ile yeni adı Tarım ve Orman olan Bakanlığın görev ve yetkileri belirlenmiştir. Bu kararnamenin 410. Maddesine göre, “su kaynaklarının korunmasına ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına dair politikaların oluşturulması amacıyla çalışmalar yapmak ve ulusal su yönetimini koordine etmek” bu bakanlığın görevleri arasındadır.

Bu bakanlığın su ile ilgili hizmet birimi Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, su ile ilgili bağlı kuruluşları ise Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Türkiye Su Enstitüsüdür. Bu birimler arasında yeni birim sayılan Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün görevleri şu şekilde belirlenmiştir (CK, 2018, md. 421):

- “Su kaynaklarının korunması, iyileştirilmesi ve kullanılmasına ilişkin politikaların belirlenmesi amacıyla çalışmalar yapmak” (1. fıkra / (a) bendi).
- “Su kaynaklarının kıyı suları dahil olmak üzere koruma-kullanma dengesi gözetilerek, sucul çevrenin ekolojik ve kimyasal kalitesinin korunması ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla havza bazında nehir havza yönetim planları hazırlamak, hazırlatmak, entegre nehir havzaları yönetimi ile ilgili mevzuat çalışmalarını yürütmek” (1. fıkra / (b) bendi).
- “Su kaynaklarının korunması ve yönetimi ile ilgili uluslararası sözleşmeler ve diğer mevzuattan kaynaklanan süreçleri takip etmek, sınır aşan ve sınır oluşturan sulara ilişkin işleri ilgili kurumlarla işbirliği içinde yürütmek” (1. fıkra / (c) bendi).
- “Ulusal su veri tabanı oluşturmak” (1. fıkra / (ç) bendi).
- “Su kirliliği açısından hassas alanları ve nitrata duyarlı hassas alanları tespit etmek ve izlemek” (1. fıkra / (d) bendi).
- “İçme ve kullanma suyu arıtma tesislerinin tasarım esaslarını, normlarını ve kriterlerini belirlemek, projeleri onaylamaya yetkili kurum ve kuruluşları tespit etmek, tesisleri işletecek elemanların eğitimlerini temin etmek, sertifikalarını vermek” (1. fıkra / (e) bendi).
- “İklim değişikliğinin su kaynaklarına etkisi ile ilgili çalışmalar yapmak” (1. fıkra / (f) bendi).
- “Havza bazında kirliliğin önlenmesi ile ilgili tedbirleri ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte belirlemek, değerlendirmek, güncellemek ve uygulamaların takibini yapmak” (1. fıkra / (g) bendi).
- “Yer üstü ve yer altı sularının kalite ve miktarının korunmasına yönelik hedef, ilke ve alıcı ortam standartlarını ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte belirlemek, su kalitesini izlemek veya izletmek” (1. fıkra / (ğ) bendi).

- “*Taşkınlarla ilgili strateji ve politikaların belirlenmesi amacıyla çalışmalar yapmak ve ilgili mevzuatı ve taşkın yönetim planlarını hazırlamak*” (1. fıkra / (h) bendi).
- “*Nehir havza yönetim planlarına uygun olarak sektörel bazda su kaynaklarının tahsislerine ilişkin gerekli koordinasyonu yapmak*” (1. fıkra / (i) bendi).

Bir diğer birim Türkiye Su Enstitüsü (SUEN), “*ulusal su politikaları geliştiren, karar vericilere danışmanlık yapan, kurum ve kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlayan, bilimsel araştırma ve stratejik fikir geliştirmeye yönelik ulusal bir düşünce kuruluşudur*” (<https://suen.gov.tr>). Türkiye Su Enstitüsü, 2007 yılında toplanan 5. Dünya Su Forumu Sekretaryası ekibinin su ile ilgili edindiği bilimsel deneyimleri daha da artırma hedefi için, Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyesinde 658 sayılı *Türkiye Su Enstitüsü'nün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname* ile 2 Kasım 2011 tarihinde kuruldu. “*SUEN, sürdürülebilir su yönetimi, su politikalarının geliştirilmesi, sürdürülebilir enerji ile yerel ve küresel su sorunlarının çözümü için kapasite geliştirme gibi konularda ulusal ve uluslararası kurumlarla yakın işbirliği içinde çalışmaktadır*” (<https://suen.gov.tr>).

Enstitünün teşkilat yapısı ve görevleri 4 Sayılı *Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*'nin 33. Bölümü kapsamında yeniden düzenlenerek 15 Temmuz 2018 itibariyle Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlanmıştır. Kamu ve tüzel kişiliğine haiz, özel bütçeli bir kurumdur. Merkezi İstanbul'dadır (<https://suen.gov.tr>). 4 sayılı *Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*'nin 470. Maddesine göre enstitünün görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

- “*Su ile ilgili, geleceğe yönelik yapılacak çalışmaların yönlendirilmesi, takip edilmesi, ülkemizin kısa ve uzun dönemli su yönetimi stratejisinin geliştirilmesi, su yönetimi ile ilgili görev yapmakta olan kurum ve kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlanmasına yönelik bilgi üretmek*” (1. fıkra / (a) bendi).
- “*Su ile ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşların çalışma, bilgi üretimi ve istatistik faaliyetleri ile diğer dış gelişmeleri takip etmek*” (1. fıkra / (b) bendi).
- “*Uluslararası su sektörünün işbirliği içinde çalışması için gerekli faaliyetleri yürütmek, çalışmalarıyla ulusal ve uluslararası su sektöründe*

temayüz etmiş kurum ve kişiler ile gerektiğinde projelerde beraber çalışmak” (1. fıkra / (c) bendi).

- *“Sürdürülebilir su politikalarının geliştirilmesi ve küresel su meselelerinin çözülmesi yönünde stratejiler üretilmesi için gerekli imkân ve araçların geliştirilmesine katkı sağlamak” (1. fıkra / (ç) bendi).*
- *“Ulusal ve uluslararası su politikaları geliştirmek amacıyla bilimsel araştırmalar yapmak ve bunların yapılmasını desteklemek” (1. fıkra / (d) bendi).*
- *“Ulusal ve uluslararası forum, konferans, toplantı, seminer, sempozyum ve benzeri faaliyetlere katkıda bulunmak” (1. fıkra / (e) bendi).*
- *“Ulusal ve uluslararası düzeyde eğitim programları düzenlemek” (1. fıkra / (f) bendi).*
- *“Uluslararası su hukukuna ilişkin çalışmalar yapmak” (1. fıkra / (g) bendi).*
- *“Su kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma ve yenilenebilir enerji üretimi amacıyla kullanılması ilkelerinin belirlenmesine yönelik bilgi üretmek” (1. fıkra / (ğ) bendi).*
- *“Enstitünün görev alanına giren konularda, yabancı kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak” (1. fıkra / (h) bendi).*

2.3.4.2. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Bayındırlık Bakanlığı 1848 yılı itibariyle yapımla ilgili çoğu kuruluşu bünyesinde toplamış ve onları yönlendirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti ilk zamanlarında on bir bakanlığa sahiptir. Bu hükümetteki on bir bakanlık arasında Bayındırlık Bakanlığı da, Nafia Vekaleti ismi ile yer almıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1930'a kadar İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülen Ankara'nın içme suyunu temin etme, 1930'da İçişleri Bakanlığı'nın isteği üzerine Bayındırlık Bakanlığı tarafından ele alınmıştır. 1953'de yürürlüğe giren 6200 sayılı kanun ile *"yerüstü ve yer altı sularının zararlarını önlemek ve bunlardan çeşitli yönden faydalanmak maksadıyla"* Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı, tüzel kişiliği haiz ve katma bütçe ile idare eden Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü kurulur. Daha sonra Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlanan Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü farklı bir başlık altında ele alınacaktır.

4 Temmuz 2011 de yürürlüğe giren 644 sayılı, *Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname* ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuştur. Böylece Çevre, Orman ve Şehircilik bakanlığı kaldırılmıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı (eski adı Orman ve Su İşleri Bakanlığı) ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmadan önce su yönetiminde su kalitesinin korunması ve kirliliğin önlenmesine ilişkin konular önce Çevre Bakanlığı daha sonra Çevre ve Orman Bakanlığı'nın altında yürütülmüştür. *Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname* de yürürlükten kaldırılmış (703 KHK, md. 5), 10 Temmuz 2018 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan *Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi* ile görev ve yetkileri yeniden belirlenmiştir.

Su yönetimi konusundaki politikaların belirlenmesinde bu bakanlığa bağlı iki birim sorumludur. Bunlar Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü ile Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Müdürlüğüdür. Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğünün görevlerinden bazıları şunlardır (CK, 2018, md.103):

- “Çevre kirliliğinin önlenmesi ve kontrolü ile ilgili mevzuatı hazırlamak, standart geliştirmek, ölçüm, tespit ve kalite ölçütlerini belirlemek; alıcı ortam özelliklerine göre çevre kirliliği yönünden görüş vermek” (1. fıkra / (a) bendi).
- “Temiz üretim ve entegre kirlilik önleme çalışmalarına yönelik politika ve stratejileri belirlemek ve ilgili mevzuatı hazırlamak” (1. fıkra / (c) bendi).
- “Etkili bir çevre yönetimi gerçekleştirmek, atık ve kimyasalların çevre ile uyumunu sağlamak üzere gerekli ekonomik araçları belirlemek ve bu konuda standartlar geliştirmek” (1. fıkra / (f) bendi).
- “Yeraltı ve yerüstü sularının, denizlerin ve toprağın korunması, kirliliğin önlenmesi veya bertaraf edilmesi maksadıyla kirletici unsurlar ile kirliliğin giderilmesi ve kontrolüne ilişkin usul ve esasları tespit etmek ve uygulamayı sağlamak, acil müdahale planları yapmak ve yaptırmak, çevrenin korunması maksadıyla uygun teknolojileri belirlemek ve bu maksatla kurulacak tesislerin vasıflarını tespit etmek ve bu çerçevede gerekli tedbirleri almak ve aldirmek” (1. fıkra / (ğ) bendi).

- “Atık su arıtma tesislerinin tasarım esaslarını ve kriterlerini Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile birlikte belirlemek, onay işlemlerini yürütmek (1. fıkra / (i) bendi).
- “Atıkların kaynağında en aza indirilmesi, sınıflara ayrılması, toplanması, taşınması, geçici depolanması, geri kazanılması, bertaraf edilmesi, yeniden kullanılması, arıtılması, enerjiye dönüştürülmesi ve nihai depolanması konularında politika ve strateji belirlemek ve mevzuat oluşturmak (1. fıkra / (i) bendi).
- “Mahalli çevre kurullarının çalışmalarını takip etmek ve yönlendirmek” (1. fıkra / (n) bendi).

Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü'nün görevlerinden bazıları ise şunlardır (CK, 2018, md.104):

- “Çevresel etki değerlendirme ve stratejik çevresel değerlendirme çalışmalarını yapmak ve bu konuda gerekli kararları almak, izlemek ve denetlemek” (1. fıkra / (a) bendi).
- “Çevre kirliliğini önleme ve çevre kalitesini iyileştirmeye yönelik her türlü faaliyet ve tesisi izlemek, gerekli tedbirleri almak ve aldırarak, denetlemek, çevre izni ve lisansı vermek” (1. fıkra / (b) bendi).
- “Çevre kirliliğine neden olan faaliyet ve tesislerin emisyon, deşarj ve atıklar ile arıtma ve bertaraf sistemlerini izlemek ve denetlemek” (1. fıkra / (c) bendi).
- “Serbest bölgeler dâhil olmak üzere, ülke genelinde çevreye olumsuz etkileri olan atık ve kimyasallar ile hava kirliliği, gürültü, titreşim ve iyonlaştırıcı olmayan radyasyon ile ilgili faaliyetleri izlemek, yeraltı ve yerüstü sularına, denizlere ve toprağa olumsuz etkileri olan her türlü faaliyeti belirlemek, denetlemek, tehlikeli hallerde veya gerekli durumlarda faaliyetleri durdurmak” (1. fıkra / (ç) bendi).
- “Bakanlığın görev alanına giren ürünlerin ilgili mevzuat ve teknik düzenlemelere uygunluğunu ve güvenilirliğini tespit etmek amacıyla denetim yapmak, yaptırmak, yetkili kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak” (1. fıkra / (ğ) bendi).
- “Çevre envanterini ve çevre durum raporlarını hazırlamak ve Avrupa Çevre Ajansı ile ilişkileri yürütmek” (1. fıkra / (h) bendi).

2.3.4.3. Sağlık Bakanlığı

Su yönetiminde önemli aktörlerden bir diğeri de Sağlık Bakanlığıdır. 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve 663 sayılı Sağlık Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında KHK ile teşkilat, görev, yetki ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Buna göre içme-kullanma suyu, ambalajlı sular, kaplıca suları, yüzme havuzları ve yüzme suları ile ilgili denetleme ve izleme çalışmaları Halk Sağlığı Müdürlüğü birimi olan Çevre Sağlığı Daire Başkanlığınca yürütölmektedir. Sağlık Bakanlığı bunların yönetilmesi ve güvenliğinden sorumludur. Çevre Sağlığı Daire Başkanlığı'nın su güvenliği ile ilgili görevleri aşağıdaki gibidir (Yönerge, 2017, md.25):

- *“Yerleşim yerlerine yeterli ve sağlıklı içme-kullanma suyu temini için gerekli araştırma, geliştirme çalışmalarına katılmak ve gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak, düzenlemek, uygulayıcıların eğitimlerini yapmak veya yaptırmak” (1. fıkra / (b) bendi).*
- *“Kaynak, içme, içme-kullanma suyu ile doğal mineralli sular, havuz suları, yüzme alanları ve kaplıca suları ile ilgili çalışmaları yürütmek, ulusal standartları belirlemek” (1. fıkra / (c) bendi).*
- *“Kaplıca suları ile kaplıca tesislerinde kullanılan peloidlerin endikasyonlarının belirlenmesi ve doğal mineralli suların onaylanması işlemlerini yürütmek” (1. fıkra / (ç) bendi).*
- *“İlgili kurum ve kuruluşlardan gelen görüş ve talepleri incelemek, değerlendirmek ve koordine etmek” (1. fıkra / (h) bendi).*

2.3.4.4. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve turizm ile ilgili her türlü yatırım, iletişim ve gelişim potansiyelini yönlendirme yetkisi olan Kültür ve Turizm Bakanlığı, turistik bölgeleri belirleyerek bölgelerde içme suyu, katı atık ve kentsel atık su ile ilgili faaliyetlerdeki tedbirlerde önemli sorumluluklara sahiptir. Bakanlık, turizme açılan alanlardaki altyapı ile ilgili gereklerin yerine getirilmesi ve mevcut su kaynakları ile ortamın korunması konusunda söz sahibidir.

2.3.4.5. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Eski adıyla Kalkınma Bakanlığı, bağlı kuruluşları olan “Güneydoğu Anadolu Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Projesi ve Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdareleri” bölgelerinde planlama, yatırımcılar arası eşitliği sağlama ve denetleme çalışmalarını yürütmektedir. DAP, DOKAP ve KOP Bölge Kalkınma İdareleri bölgelerinde, öncelikli olarak borulu sisteme dayalı projelere küçük ölçekli sulama yatırımlarına kaynak sağlayarak kırsal kalkınmaya destek sağlamaktadır. Düzenlemelerle tarımsal üretimde su azlığı yaşanan havzalardaki fazla suya ihtiyaç duymayan ürünlerin ekimine ek yardım sağlanmıştır (2018 Yılı Programı, 2018: 207).

Bakanlık tarafından hazırlanan 2018 yılı programına göre,

“Su ve Kanalizasyon Programından faydalanan proje sayısı Eylül 2017 itibarıyla 1.243’e ulaşmış olup 2011-2017 döneminde merkezi yönetim bütçesinden yaklaşık 3,2 milyar TL kaynak İLBANK aracılığıyla belediyelere proje karşılığı hibe olarak tahsis edilmiştir (2018 Yılı Programı, 2018: 270). İçme suyu, kanalizasyon yatırım ve hizmetlerinin sağlanmasında mali sürdürülebilirlik gözetileceği, su yönetimine ilişkin mevzuattaki eksiklik ve belirsizlikler giderilerek kurumların görev, yetki ve sorumluluklarının netleştirileceği, su yönetimiyle ilgili tüm kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyon geliştirileceği, sulama birliklerinin mali yeterlilikleri ile işleyişlerindeki sorunların aşılması için hizmet şekilleri ile yükümlülük ve görevlerinin yeniden değerlendirilmesi ve etkin bir hale getirilmeleri için gerekli mevzuat ve yapılandırma çalışmaları tamamlanacağı belirtilmiştir” (Kalkınma Planı, 2013: 150-160; 2018 Yılı Programı, 2018: 284).

2.3.4.6. İller Bankası

Su yönetiminde sorumluluğu paylaşan bir diğer kurum Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlı İller Bankası Anonim Şirkettir. Tüzel kişiliğe sahip özel bütçeli bir kalkınma ve yatırım bankası olan Belediyeler Bankası ismiyle kurulmuş daha sonra ismi İller Bankası olarak değiştirilmiştir. Türkiye’de içme suyu ve kanalizasyon hizmetleri 1980li yılların ikinci çeyreğine kadar İller Bankasının merkezinde yer aldığı bir yatırım ve finansman modeliyle sağlanmıştır. İller Bankası kanunu 1975 yılında yürürlüğe girmiş, banka tarafından büyüklüğüne bakılmaksızın tüm belediyelere su temini ve altyapı işlerinin finansman ve inşaatına yardımcı olması amacıyla kurulmuştur. İller Bankası, kanalizasyon altyapısı, içme suyu, atık su arıtma tesisi inşası ve katı atık depolama ve derin deniz deşarjı hizmetlerini, yerel yönetimlerin talep etmesi halinde yerine getirmektedir. Görevleri arasında olan kanalizasyon yatırımlarının su hizmetlerinden ayrılması ise 1978 yılında olmuştur. 1984 yılından sonra Büyükşehir

belediyelerinin kurulmaya başlamasıyla İller Bankası'nın alanı daha da daraltılmış yeri İSKİ Modeli Su İşletmeciliğine bırakılmıştır (Yılmaz, 2013: 229). Günümüzde, İller Bankası hizmet birimlerinden biri olan Altyapı Uygulama Dairesi Başkanlığının su ile ilgili faaliyet konuları şunlardır (www.ilbank.gov.tr):

- “Hizmet alıcılarının ve imkana göre kamu kurum ve kuruluşlarının içme suyu temini, depolama, dağıtım, arıtma, HES ve diğer enerji tesisleri, baraj, gölet, sulama, regülatör, yağmur suyu toplama, taşkın koruma gibi konularda toplama, bertaraf, değerlendirme, çevre koruma ve altyapı tesislerini yapmak veya yaptırmak.”
- “Yapımı sürdürülen tesislere ait proje tadilatları ile onaylama işlemlerini yürütmek, tesis inşaatlarının yer teslimini, geçici ve kesin kabullerini yapmak.”
- “Tesislerin yapım, bakım ve işletmesi ile ilgili talep ve koşullara göre hizmet alıcılar, meslek odaları ve belediye birlikleri ile diğer ilgili birimlere teknik danışmanlık ve eğitim hizmeti vermek.”

2.3.4.7. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü

Osmanlı Devleti döneminde genel ve özel su ayrımı yapılmış genel sulardan herkesin yararlanabileceği kabul edilmiştir. Sular Hakkında Kanunun çıkması ile su hizmeti devlet ve vakıflar eliyle yürütülmeye başlamıştır. Daha sonra Sular Hakkında Kanun şehir ve köylerin kullanımına ait vakıf sularının yönetimini ilgili belediyelere devretmiştir. Böylelikle su hizmetleri tamamıyla kamu hizmeti kapsamına girmiştir. Osmanlı döneminde, devlet tarafından yapılan ilk önemli su projesi, Bağdat Demiryolu Projesi kapsamına alınarak 1905-1913 yılları arasında kurulan ve Beyşehir Gölü'nün sularını Suğla depolamasından sonra Çumra Ovası'na aktaran Suğla-Apa kanaludur (DSİ, 2017: 8).

Türkiye'de su hizmetlerinin kurumsal bir seviyede ele alınmasının tarihsel süreci 1914 yılında Nafia Nezareti'nin (Bayındırlık Bakanlığı) yeniden yapılandırılmasıyla başlamıştır. Bakanlık çatısı altında Umur-ı Nafia Müdüriyet-i Umumiyesi (Bayındırlık İşleri Genel Müdürlüğü) kurulmuştur. Bu müdürlük sulama, taşkın koruma, nehir ulaşımı, su depolama ve dağıtım gibi yetkilerle sorumlu tutulmuştur. Bu sıralarda I. Dünya Savaşı'nın çıkması, su konularındaki teşkilatlanmada, su kaynaklarının devlet

eliyle yönetimi ve geliştirilmesini geciktirmiştir. Bu Genel Müdürlüğe bağlı 1925 yılında Sular Fen Heyeti Müdürlüğü kurulmuştur. Yine aynı yıl içerisinde Su İdareleri adıyla taşra teşkilatı olan 12 tane Bölge Müdürlüğü kurulması planlanmış, 7'si gerçekleştirilmiştir. Beklenen gelişmeler gözlem ve araştırma eksikliği, teknik personel yetersizliği ve ihtiyaç olan tahsisatın sağlanamaması nedeniyle gerçekleşmemiştir. 1926-1928 yılları arasında kuraklık ve tarımsal ürün kıtlığı yaşanmıştır. Bunun sonucunda Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün özünü oluşturan ve daha çok yetkilendirilmiş Sular Umum Müdürlüğü Atatürk'ün talimatıyla 1929 yılında kurulmuştur. Dönemin gerçekleştirilen gözde projesi olarak Ankara'ya içme suyu sağlayan Çubuk 1 Barajı bitirilmiş ve 1936 yılında faaliyete geçmiş, Cumhuriyetin ilk barajı olarak yerini almıştır. (DSİ, 2017: 8-9).

Sular Umum Müdürlüğü'nün adı 1937 yılında Su İşleri Reisliği olarak değişikliğe uğramıştır. 1939 yılında Nafia Vekaleti'ne (Bayındırlık Bakanlığı) bağlanmıştır. Bu yıl itibariyle planlama ve proje çalışmalarına ağırlık verilerek baraj ve sulama inşaatlarına hız kazandırılmıştır. 1936 yılında "*Çeltik Ekimi Kanunu*", 1943 yılında "*Taşkın Suları ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu*", 1950 yılında "*Bataklıkların Kurutulması ve Bunlardan Elde Edilecek Topraklar Hakkında Kanun*" 6200 sayılı DSİ kuruluş kanununun öncüleri olmuştur. 6200 sayılı "*DSİ Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun*" 18 Aralık 1953 tarihinde kabul edilip 28.02.1954'te yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla daha modern ve kuvvetli bir yapı oluşturularak Bayındırlık Vekaleti'ne bağlı, katma bütçeli, tüzel kişiliğe sahip Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü (DSİ) kurulmuştur. Bu tarihte taşrada havzalar itibariyle 10, Seyhan ve Hirfanlı'da da 2 adet olmak üzere toplam 12 adet Bölge Müdürlüğü ile 26 Şube Başmühendisliği oluşturulmuştur. Merkezde ise; Etüd Plân, Proje İnşaat, İşletme, İdarî İşler Daire Reislikleri ile Makine, Barajlar, Amenajman Müdürlükleri, Malzeme, Neşriyat, Hukuk İşleri ve Teknik Müşavere Kurulu gibi birimler kurulmuştur (www.dsi.gov.tr, 2018; DSİ: 2017: 10).

Türkiye'de su yönetiminde sorumlu en önemli kurum Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüdür (DSİ). DSİ Genel Müdürlüğü, Türkiye'deki tüm su kaynaklarının planlanması, yönetimi ve işletilmesinden sorumlu yatırımcı bir kuruluş olarak

kurulmuştur. 1954 yılında teşkilatlanmış ve faaliyetlerini ilgili mevzuata göre yürütmektedir (www. dsi.gov.tr, 2018):

28/02/1954 tarih ve 6200 sayılı “*Teşkilat ve Vazifeler Hakkındaki Kanun*” ile, baraj yapımı, taşkın koruma ve sellere karşı koruyucu tesisler yapmak, sulama, bataklıkları kurutmak, hidroelektrik enerji üretimi, akarsularda ıslahat yapmak ve icap edenleri seyrüsefere elverişli hale getirmek, bu işlerle ilgili her türlü etüt, proje ve inşaatları yapmak/yaptırmak, bu tesislerin işletme, bakım ve onarımlarını yapmak/yaptırmak görevleri DSİ’ye verilmiştir.

03/07/1968 tarih ve 1053 Sayılı “*Belediye Teşkilatı Olan Yerleşim Yerlerine İçme, Kullanma ve Endüstri Suyu Temini Hakkında Kanun*” ile ise, baraj ve isale hattı, su tasfiye tesisi inşaatları, su depoları yapmak DSİ’nin görevleri olarak belirtilmiştir.

19/07/2005 tarihli 5403 Sayılı “*Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu*”nun 17. maddesine 31/01/2007 tarihli 5578 Sayılı Kanun’un 4. Maddesi ile eklenen fıkraya göre Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan “*Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Arazi Toplulaştırmasına İlişkin Tüzük*” ün 24/07/2009 tarihinde toprağın korunmasını esas alan bir yaklaşımla tarım arazilerinin hangi zorunlu durumlarda amaç dışı kullanılacağına, tarımsal üretim gücü yüksek büyük ovaların belirlenerek korunmasına ve arazi toplulaştırması ve dağıtımını yapılmasına ilişkin usul ve esasları belirleme amacıyla yürürlüğe girmesiyle birlikte DSİ Müdürlüğü’nün kendi hizmet sunduğu sulama alanlarında arazi toplulaştırmasının önü açılmıştır (Tarım Arazileri Tüzüğü, 2009).

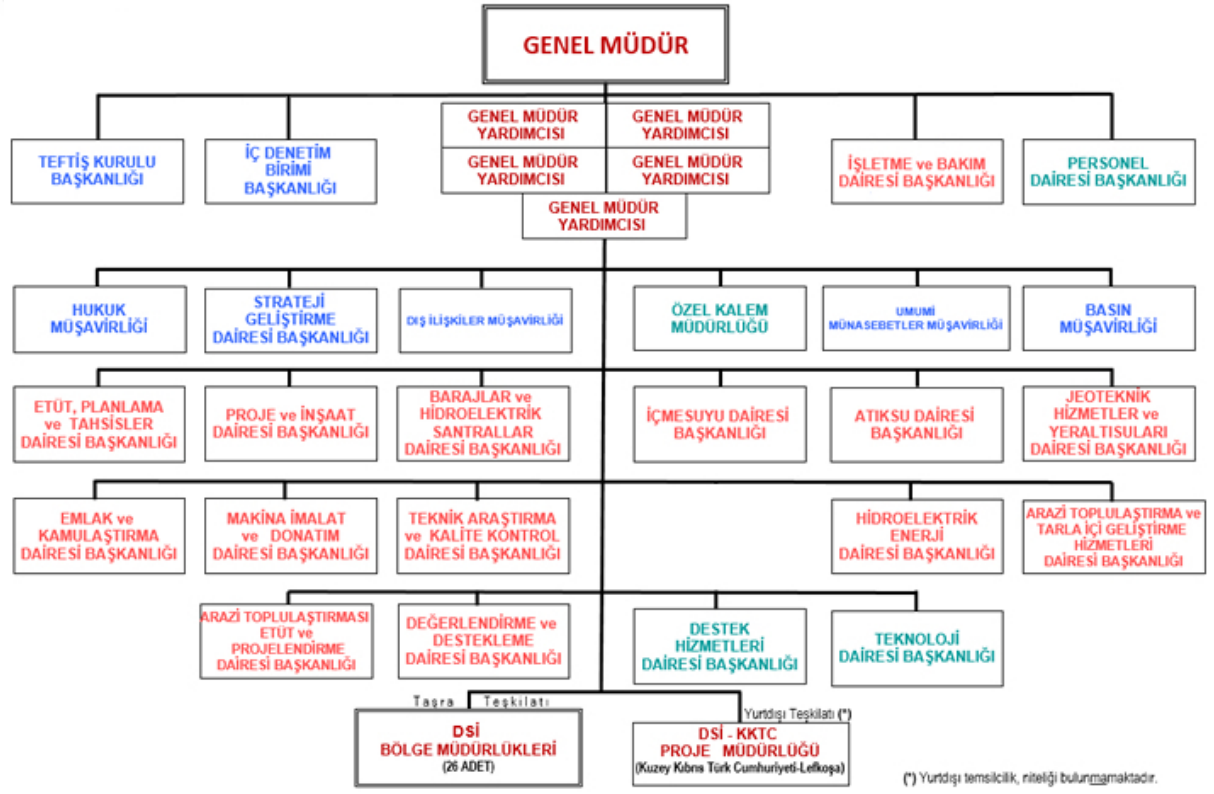
19/4/2018 tarih ve 7139 Sayılı “*Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu*” ile, DSİ bünyesinde arazi toplulaştırma ile ilgili “*Arazi Toplulaştırma ve Tarla İçi Geliştirme Hizmetleri Dairesi Başkanlığı*”, “*Arazi Toplulaştırması Etüt ve Projelendirme Dairesi Başkanlığı*”, “*Değerlendirme ve Destekleme Dairesi Başkanlığı*” olmak üzere üç yeni daire başkanlığı oluşturulmuştur. DSİ bu kanunla uygulayıcı kuruluş olarak yetkilendirilmiştir. DSİ uygun bulunduğu asgari tarımsal arazi büyüklüğünün altındaki tarımsal arazileri toplulaştırabilmektedir.

Köy tüzel kişilikleri, belediyeler, kooperatifler, birlikler gibi tüzel kişilikler arazi toplulaştırma istemlerinde DSİ'ye başvurumaktadırlar.

DSİ Genel Müdürlüğü üç aşamalı bir organizasyon yapısına sahiptir. Aşağıdaki Şekil 1'de de görüldüğü gibi yönetimdeki en üst seviye Genel Müdürlüktür. Genel Müdürlüğün altında merkez teşkilatı birimleri yer almaktadır. Organizasyon şemasının en altında taşra teşkilatı birimlerini oluşturan 26 adet Bölge Müdürlüğü bulunmaktadır. Bölge Müdürlükleri çatısı altında çalışan bölgelere göre oluşturulmuş şube müdürlükleri de organizasyonun son kademesindedir (www.dsi.gov.tr).

Şekil 2: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Teşkilat Şeması

Kaynak: www.dsi.gov.tr

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü; tarım enerji, hizmetler ve çevre olmak üzere dört sektörde faaliyet yürütmektedir. Bu sektörlerde gözlem, ölçüm, etüt, planlama, projelendirme, inşaat ve işletme aşamalarında çalışmalarını sürdürmektedir. DSİ; tarım alanlarının sulanması, tarım alanlarının ve meskûn alanların taşkınlarından korunması, belediye olan yerleşim yerlerine içme-kullanma suyu temini, içme suyu maksatlı baraj gölleri ve eylem planları çalışılmış nehir havzalarındaki yerleşim yerlerinin atık su

kirliliğine karşı korunması, su potansiyelinden faydalanarak hidroelektrik enerji üretimi amacıyla Türkiye'nin yer üstü ve yer altı su kaynaklarının değerlendirilmesi için her türlü gözlem ölçüm faaliyetlerini yürütmektedir. Bu faaliyetlere göre planlama raporları yazılmaktadır. Sonrasında atık su toplama ve arıtma tesisleri, barajlar, sulama sistemleri, taşkın koruma yapıları gibi çeşitli tesislerin uygulama projeleri hazırlanmaktadır. Projeler hazırlandıktan sonra yatırım programına teklif edilmektedir (DSİ, 2017: 16).

Yer altı sularının korunması ve tescili, yer altı suyu tahsisi yapma, arama, kullanma ve ıslah-tadil belgesi verme görevleri DSİ'ye aittir. DSİ eliyle inşa edilen her türlü tesisin inşaat denetimleri DSİ'ce yapılmaktadır. Tarım sektöründeki sorumluluğu ise kendisinin yaptığı sulama, kurutma ve taşkından koruma tesislerinin işletme ve bakım hizmetlerini yürütmesidir. DSİ, işletme ve bakım hizmetlerini doğrudan kendisi yapabildiği gibi tesislerden yararlananlar tarafından da yapılmasına olanak verebilmektedir. Barajlar haricindeki sulama tesislerinin işletme, bakım ve yönetim sorumluluğunun yararlananların oluşturdukları birliklere ve mahalli idarelere devredilmesi sağlanmaktadır. DSİ Genel Müdürlüğü tarafından inşaat aşaması biten içme suyu tedariki sağlayan ve atık su maksatlı tesisler, devir anlaşması çerçevesinde yönetilmek üzere ilgili belediyelere ya da ilgili birliklere devredilmektedir. Barajların yönetimi ise DSİ'ce sağlanmaktadır. DSİ, doğal hayatın korunması kapsamında su kaynaklarının sürdürülebilir geliştirilmesi için tek başına ya da ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmaktadır. Bu tür çalışmaları finansal açıdan da desteklemektedir. Çalışmalardan biri "*Su Çerçeve Direktifinin Türkiye'de Uygulanması Projesi*", diğeri de çevreyi koruma amaçlı, yerleşim yerlerini ve tarım arazilerini su felaketlerinden korumak için yapılan etüt-projelerdir. 6200 sayılı Kanun çerçevesinde yapılan, depolama tesislerinden park ve rekreasyon tesislerine kadar insanların sosyal gereksinimlerini gidermeye katkı sağlayan faaliyetler DSİ'nin sunduğu diğer hizmetlerdir (DSİ, 2017: 17).

DSİ 31.08.2007 tarihinden itibaren Çevre ve Orman Bakanlığına bağlı, 04.07.2011 tarihi itibarıyla Orman ve Su İşleri Bakanlığına bağlı olarak hizmetlerini yürütmüştür. 15.07.2018 tarihinden itibaren ise Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı olarak hizmetlerini yürütmektedir. Su yönetiminde merkezi yönetimin temsilcisi DSİ

iken, yerelde belediyeler, il özel idareleri, sulama birlikleri, köy tüzel kişilikleri ve kooperatifler görevlidir. Takip eden bölümde belediyelerin, büyükşehir belediyelerinin, il özel idaresinin ve sulama birliklerinin su yönetimindeki görev ve yetkileri incelenecektir.

2.3.4.8. Belediyeler ve Büyükşehir Belediyeleri

Belediyeler, halka su hizmeti veren en önemli kurumlardan biridir. Belediyelere, çeşitli kanunlarla halk için içme ve kullanma suyu temini hizmetlerinin yürütülmesi görevi verilmiştir. 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5393 sayılı “*Belediye Kanunu*”na göre görevlerinden bazıları; “*su ve kanalizasyon gibi kentsel alt yapı hizmetlerini yapmak veya yaptırmak*” (14. madde), “*Müktesep haklar saklı kalmak üzere; içme, kullanma ve endüstri suyu sağlamak; atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılmasını sağlamak; bunlar için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek ve işlettirmek; kaynak sularını işletmek veya işlettirmek*” (15. madde / (e) bendi) olarak belirtilmiştir. Ayrıca belediye ve bağlı idareler kanunda belirtilen kurumlara indirimli ya da ücretsiz olarak içme ve kullanma suyu sağlayabilmektedir (Ek fıkra 12/11/2012-6360/18 madde).

Büyükşehir belediyelerinin görev ve yetkilerine bakıldığında; 1968 yılında yürürlüğe giren 1053 Sayılı “*Ankara, İstanbul ve Nüfusu 100 000’den Büyük şehirlere içme Suyu Temini Hakkında Kanun*” ile; baraj ve isale hattı, su tasfiye tesisi inşaatları, su depoları yapmak görevleri DSİ’ye verilmişken, 2007 yılında yürürlüğe giren 5625 sayılı Kanun ile 1053 sayılı kanunun 10. maddesinin değişmesi sonucunda nüfus kriteri kaldırılarak Belediye teşkilatı olan tüm yerleşim yerlerinin içme, kullanma ve endüstri suyu ve gerekmesi halinde atık su tesislerinin yapımında DSİ yetkili kılınmıştır. 1053 sayılı Kanunun adı da “*Belediye Teşkilâtı Olan Yerleşim Yerlerine İçme, Kullanma ve Endüstri Suyu Temini Hakkında Kanun*” olarak değiştirilmiştir (<http://www.dsi.gov.tr>).

2004 yılında yürürlüğe giren 5216 Sayılı “*Büyükşehir Belediyesi Kanunu*”nda görev ve sorumluluklar 7. Maddesinde belirlenmiştir. Bu maddedeki su ile ilgili görevler; “(i)bendinde su havzalarının korunmasını sağlamak, (r)bendinde su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, bu hizmetleri yürütmek için gerekli baraj ve diğer tesisleri kurmak, kurdurmak ve işletmek; derelerin ıslahım yapmak; kaynak suyu veya arıtma sonunda üretilen suları pazarlamaktır.”

Büyükşehir modeli ile birlikte her belediyede bir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmaya başlanmıştır. Bu idarelerin ilk örneği olan ve 1981 yılında kurulan İSKİ'dir. 1984'de İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlanmıştır. 2560 Sayılı Kanunda 1984 yılında yapılan bir değişiklik ile tüm büyükşehir belediyelerinde İSKİ benzeri bir idarenin kurulması karara bağlanmıştır. 6360 sayılı Kanun'la "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" dayanılarak yeni büyükşehirlerde de Su ve Kanalizasyon İdareleri kuruldu. Büyükşehirlerde su ve kanalizasyon hizmetlerini yürüten bu kuruluşlar kamu tüzel kişiliğine haiz olmakla birlikte, büyükşehir belediyelerine bağlı bir hizmet kuruluşu konumundadırlar. Bu kuruluşlar merkezin hiyerarşik yapısı içinde yer almamaktadırlar.

Su ve Kanalizasyon İdarelerinin görevleri;

"a) İçme suyu, atık su ve endüstriyel suların ihtiyaç sahiplerine dağıtılması için kaynaklardan abonelere ulaşıncaya kadar, içme suyu arıtma tesisleri haricinde içme suyu tesis ve şebekelerini işletmek. b) Atık sular ile yağmur sularının toplanması ve yerleşim yerlerinden uzaklaştırılması için, atık su arıtma tesisleri haricinde yağmur suyu ve kanalizasyon şebekelerini işletmek. c) Daire başkanlığına gelen ihbarları değerlendirmek, atık su ve içme suyu arızalarının takibini yapmak, kurulu içme suyu, atık su ve yağmur suyu tesisleri ile şebekelerin bakım ve onarımını yapmak. ç) Su abonelerinin içme suyu ve atık su evsel bağlantılarını yapmak veya yenilemek. d) Yeni abonelere içme suyu sayaçlarını takmak, arızalı ve eskimiş sayaçları yenileri ile değiştirmek. e) Su kayıp ve kaçaklarının aranarak bulunması ve kaçak su kullanımının önlenmesi işlemlerini yürütmek, müracaat halinde ücret karşılığında bina içi içme suyu kaçaklarını tespit etmek. f) Abonelik işlemlerinin yürütülmesini sağlamak. g) Kanalizasyon şebekesi bulunmayan abonelerimize vidanjör hizmeti vermek, kanalizasyon şebekesi olup arıtma tesislerine ulaşamayan yerleşim yerlerine fosseptik yapmak ve fosseptikleri çekmektir" (İSKİ, 2018).

2.3.4.9. İl Özel İdareleri

Belediye niteliği taşıyan yerler dışındaki yerleşim yerlerindeki su hizmetlerinin temin edilmesi, İl Özel İdareleri'ne verilmiştir. 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5302 sayılı kanuna göre İl özel idarelerinin görevleri belirlenmiştir. Bunlar; "İl sınırları içinde; sağlık, tarım, çevre düzeni plâni, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması... gibi hizmetlerin doğrudan ya da dolaylı olarak sunulmasıdır. Belediye sınırları dışında ise; su ve kanalizasyon, çevre, acil yardım ve kurtarma, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri yapmakla görevli ve yetkilidirler" (İl Özel İdaresi, 2005: 2).

2.3.4.10. Sulama Birlikleri

Cumhuriyet öncesi dönemde, yerel yönetim birliklerine benzeyen ortak yerel hizmetleri sağlamayı amaçlayan vakıflar, ahilik ve lonca teşkilatı gibi bazı birimler mevcutken, yerel yönetim birliklerinin ilk örnekleri Cumhuriyet döneminde görülmüştür. Bu dönemde birlikler sayıca çok azdır. Anayasal düzeyde dayanağı olmayan birliklere, ilk kez 1961 Anayasa'sında yer verilmiş, birlik sayısının artması hedeflenmiştir. 1982 Anayasası ile birlikte birlik sayısında yoğun artış başlamıştır. Sayın (1999: 66; Aktaran Köseoğlu, 2010: 86), 1961 Anayasası'na kadarki dönemde, su, yol, elektrik, telefon hizmetlerini yürütmek için valilerin ve kaymakamların önderliğinde sınırlı alanlarda faaliyet gösteren 34 adet gibi az sayıda birlik kurulduğunu belirtmektedir.

1982 Anayasası'nın 127. Maddesine göre;

“Mahallî idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile kendi aralarında Bakanlar Kurulunun izni ile birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezî idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir.”

1930 yılından 2005 yılına kadar kurulan tüm birlikler 1580 sayılı Belediye Kanuna tabi kılınmışlardır. Bu birlikler, yatırım planlamalarını kendileri yapabilecekleri gibi bu hizmeti özel sektörden de alabilirler. Yerel hizmetleri daha iyi bir şekilde yürütebilmek amacıyla kurulan Belediye Kanunu'nun 133-148. maddelerinde belirtildiği gibi kamu tüzel kişisi olan birlikler, yerel yönetimlerin sahip olduğu yetki ve görevleri üstlenerek kullanabilirler.

Akıllı (2011: 88), sulama sistemlerinin su kullanıcılarına devrine ilişkin mevzuat üzerinde çalışmak amacıyla 1995 yılında, DSİ Genel Müdürlüğü tarafından bir komisyon kurulduğunu; sulama kooperatifleri, sulama birlikleri, DSİ görevlileri ve su kullanıcıları ile toplantıların düzenlendiğini; 1998 yılında hazırlanan yasa tasarısıyla birlikte çalışmaların tamamlandığını belirtmiştir. 2000 yılında ise Dünya Bankası tarafından desteklenen ulusal ve uluslararası hukuk uzmanlarının yardımıyla yeni bir Su Kullanıcı Birlikleri Kanun tasarısı hazırlanmıştır.

Mahalli idare birliklerinin hukukî statüsünü, kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını düzenlemek amacıyla

çıkarılan ilk özel kanun 26.05.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun ile birlik çeşitlerine farklı kararlar alınmıştır. 5355 sayılı “Mahalli İdare Birlikleri Kanunu” nun sulama birliklerine ilişkin kararları şu maddelerle alınmıştır:

- “Sadece sulama amaçlı olarak kurulan mahalli idare birliklerinde birlik meclisi, 8 inci maddede belirtilen doğal üyeler ile birliğin sulama faaliyetinden faydalanan ve belediye meclisi üyeliğine seçilme şartlarına sahip olan çiftçiler arasından birlik tüzüğünde gösterilen sayıda seçilecek üyelerden oluşur. Seçim, üye mahalli idare sınırları içinde oturan ve birliğin sulama faaliyetinden faydalanan çiftçilerin katılımıyla o mahallî idare meclisinin gözetiminde yapılır” (19. madde).
- “Mahallî idare birlikleri, tüzükte birliğe devredilmesi öngörülen mahallî müşterek nitelikli hizmetlere ilişkin olarak üye mahallî idarelerin hak ve yetkilerine sahiptir” (6. madde).
- “Birlik meclisinin toplantıları, kararları, çalışma esas ve usulleri, bilgi edinme ve denetim yolları, feshi, meclis üyeliğinin sona ermesi, ihtisas komisyonu üyelerinin seçimi ile meclis üyelerinin yükümlülükleri hakkında bu Kanunda hüküm bulunmayan durumlarda, Belediye Kanununun belediye meclislerine ilişkin hükümleri uygulanır” (11. madde)

Sulama birliklerinde saptanan sorunların çözümü, sürdürülebilir sulama yönetimi, denetlenebilir ve şeffaf bir birlik yapısı oluşturulabilmek maksadıyla kendine özgü bir kanuna ihtiyaç duyulmuştur. 2005 yılına kadar 1580 sayılı “Belediye Kanunu”, 2005 yılından itibaren de 5355 sayılı “Mahalli İdare Birlikleri Kanunu”na tabi olarak yönetilen Sulama Birliklerinin 8 Mart 2011 tarihinde kabul edilen 6172 sayılı kanun ile görev ve yetkileri düzenlenmiştir. Bu kanundaki düzenlemeyle sulama birlikleri yerel yönetim birlikleri kapsamında, sulama birliği görev alanı içerisinde kalan belediye ve köy tüzel kişiliği ise hizmet alanından çıkarılmıştır (Atılğan, 2016: 78).

2.3.4.10.1. Sulama Birliklerinin Görev Alanı ve Çalışma Konuları

6172 sayılı Sulama Birlikleri Kanunu’na göre, birliklere devredilen tesislerin hizmet alanı, birliklerin görev alanı olup belediyeler, köyler ve mahalleler gibi yerleşim birimlerini kapsamaktadır. Görev sınırları ve kapsamı DSİ tarafından belirlenmektedir.

Belirlenen her görev yerinde bir birlik kurulmaktadır. Birlik devrolunan tesislerin işletme, bakım ve onarımını çerçeve ana statüdeki temel ilkelere uygun olarak yürütmekle sorumludur. Birlik, görev alanı dışında sulanmak istenen sahada meyve bahçesi vb. sabit tesis kurulmaması, tek yıllık bitki ekimi yapılması, sahanın ve kullanılan su miktarının kontrolünün sağlanması şartlarına bağlı olarak DSİ'nin uygun görüşü alınmak kaydıyla bir yıl süreli su kullanım sözleşmeleri ile su verebilmektedir.

6172 sayılı kanunun 3. maddesine göre ise birliklerin çalışma konuları şu şekilde belirlenmiştir:

- *“Görev alanı içerisinde yer alan tesislerin işletme, bakım, onarım, yönetim ve yenileme hizmetlerini usul ve esaslarına uygun olarak yapmak”*
- *“Katılım payını, su kullanım hizmet bedelini ve uygulanan cezaları tahsil etmek”*
- *“Devraldığı tesislerin yatırım bedellerini geri ödemek”*
- *“Devraldığı tesisi DSİ'nin onayını almak suretiyle geliştirmek, bu tesis ile ilgili yeni projeler yapmak veya yaptırmak”*
- *“Görev alanı içerisinde su miktarına bağlı olarak ekilecek bitki desenini Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının ilgili birimleri ile işbirliği yaparak planlamak”*
- *“Görev alanı içerisinde öngörülen üretim hedeflerinin gerçekleşmesine katkıda bulunmak üzere gerekli tedbirleri almak”*
- *“Sulama ve diğer tarımsal konularda faaliyet gösteren kurumlarla işbirliği yaparak araştırma, geliştirme ve eğitim çalışmalarında bulunmak”*
- *“Amaç ve görevleri ile ilgili konularda ulusal ve uluslararası gelişmeleri takip etmek”*
- *“Ortak tesisler için DSİ'ce sarf olunan işletme ve bakım masraflarından kendi payına düşen miktarı ödemek”*

2.3.4.10.2. Sulama Birliklerinin Organları

5355 sayılı kanuna göre sulama birliklerinin organları; birlik meclisi, birlik encümeni ve birlik başkanıdır. 6172 sayılı kanun ile sulama birlik meclisi, birlik encümeni değiştirilerek birlik yönetim kurulu olmuş ve denetim kurulu adında yeni bir organ oluşturulmuştur. Buna göre;

Birlik Meclisi: Birlik meclisi üyeleri su kullanıcıları tarafından 4 yıl için seçilen üyelerden oluşur. Meclise üye seçimi ve meclisin görevleri 6172 sayılı kanunun 6. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“Birlik meclisi üye sayısı, birlik ana statüsünde belirtilir. Birlik meclisi üyelerinin yerleşim birimlerine göre dağılımı, her yerleşim biriminden en az iki temsilci olmak üzere birlik imkânları ile sulanan toplam arazinin her yerleşim biriminde sulanan toplam araziye oranlanması suretiyle bulunur. Görevleri arasında ise su kullanım hizmet bedelini, Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe konulan sulama ve kurutma tesisleri işletme ve bakım ücret tarifelerinde dekar başına tespit edilen en düşük ücret tarifesinden aşağı olmamak üzere belirlemek ve birliğin feshine, üye tam sayısının üçte ikisinin oyu ile karar vermek yer almaktadır.”

Birlik Yönetim Kurulu: Üyelerinin iki yıllığına seçildiği Yönetim Kurulunun birlik meclisi tarafından kullanılmasına karar verilen iç ve dış kaynaklı kredinin temini için görüşmeler yapmak üzere başkana yetki vermek, harcama kalemleri arasında aktarma yapmak, birliğin alacaklarının takibini zamanında yapmak gibi görevleri vardır. Ayrıca katılım paylarını, su kullanım hizmet bedeli ve para cezalarını üyelerden tahsil etmektedir (Madde 7).

Birlik Denetim Kurulu: Birlik denetim kurulu üyelerinin seçimi ve yetkileri 6172 sayılı kanunun 8. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“Birlik meclisi tarafından kendi üyeleri veya birliğe kayıtlı su kullanıcıları arasından görev süresi iki yıl olarak seçilen üç asıl ve üç yedek üyeden oluşmaktadır. Kurulun görev ve yetkileri arasında başkan ve yönetim kurulunun görevlerini mevzuata uygun olarak yürütüp yürütmediğini birlik meclisi adına denetleyerek rapor hazırlamak ve birlik meclisine sunmak, oy hakkı olmaksızın yönetim kurulu toplantılarına katılmak yer almaktadır.”

Ancak alan çalışmasının devam ettiği dönemde, 19/04/2018 tarihinde yürürlüğe giren 7139 sayılı kanun ile yapılan değişikliklere göre, birlik meclisi, yönetim kurulu ve denetim kurulunu içeren 5, 6, 7 ve 8. maddeler kanundan çıkartılarak bu organlar kaldırılmıştır.

Birlik Başkanı: “Başkanın seçilme esasları, görev ve yetkileri” başlıklı olan madde 9 ise “Başkanlığın oluşumu ve başkanın görev ve yetkileri” şeklinde değiştirilmiştir. Önceden üyeler tarafından seçilen Başkan, 7139 sayılı kanundaki bu değişikliğe göre DSİ'nin teklifi üzerine Bakan tarafından görev süresi 4 yıl olan bir kamu çalışanı görevlendirilmektedir. Başkanlık, başkan ve başkanlık hizmetlerini

yürüten diğer çalışanlardan oluşmaktadır. 6172 sayılı kanunun 9. maddesinde Birlik başkanının görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

- *“Kanun, birlik ana statüsü ve ilgili mevzuatla verilen görevleri yapmak, yetkileri kullanmak ve birliği temsil etmek ve yönetmek”*
- *“Birlik adına yapılacak sözleşme esaslarını tespit etmek, satın alma, işletme, bakım ve onarım hizmetleri ve yeni tesis ve rehabilitasyon ya da yenileme çalışmaları ile diğer işlerin bir komisyon marifetiyle ihaleyle üçüncü kişilere yaptırılmasına ve DSİ'nin onayıyla borç kullanımına karar vermek”*
- *“Birliğin yıllık su kullanım hizmet bedelini asgari su kullanım hizmet bedeli tarifesinden az olmamak üzere belirlemek ve onay için DSİ Bölge Müdürüne sunmak”*
- *“Bütçe teklifini ve çalışma programını DSİ'ye sunmak, bütçeyi uygulamak ve kesin hesabını yapmak”*
- *“Birlik bütçesinin tahsilat ve ödemeleri ile harcama kalemleri arasında aktarma yapmak”*
- *“Katılım paylarını, su kullanım hizmet bedeli ve para cezalarını tahsil etmek, birliğin alacaklarının takibini zamanında yapmak”*
- *“DSİ'nin onayını aldıktan sonra araç, gereç ve iş makinesi temin etmek”*

7139 sayılı kanun ile birliğin organlarında yapılan değişikliklerle, su kullanıcılarının kararlara katılabildiği katılımcı mekanizmalar kaldırılmış ve birliğin başında su kullanıcıları arasından seçilen bir başkan yerine merkezden atanmış bir bürokrat olduğu görülmektedir.

2.3.4.10.3. Sulama Birliklerinin Gelir ve Giderleri

6172 sayılı kanununa göre birliğin çalışma programına uygun olarak hazırlanan bütçe, birliğin mali yıl ve izleyen iki yıl içindeki gelir ve gider tahminlerini göstermektedir. Mali yıl takvim yılı olan bütçeden bütçe dışı harcama yapılamaz. Başkan bütçe ödeneklerinin verimli, tutumlu ve yerinde harcanmasından sorumludur. Bütçelerde gelir ve gider denkleğinin sağlanması esastır, kâr amacı gütmaz. 7139 sayılı kanundaki değişiklik ile birlik meclisinin kaldırılması dolayısıyla “birlik meclisince kabul edilen bütçe” ibaresi kaldırılmıştır.

“İlgili DSİ bölge müdürünün onayı ile bütçe yürürlüğe girer. Birlikçe yapılan borçlanma tutarı ve borç anapara ödemeleri, bütçe gelir ve gider hesaplarıyla ilişkilendirilmeksizin ilgili hesaplarda; borçlanma giderleri, faiz ödemeleri ve faiz gelirleri bütçe gelir ve gider hesaplarında izlenir. Birlik gelirlerinin tamamının yine tesis için sarf edileceği ve birliğin borç stok tutarı, DSİ'nin izni alınmak suretiyle yapılan büyük çaplı yenileme işleri borçlanmaları hariç, en son kesinleşmiş bütçe gelirleri toplamını aşamayacağı belirlenmiştir” (10. madde)

Sulama Birliklerinin gelirleri katılım payı, su kullanım hizmet bedeli, faiz ve benzerlerinden doğan gelirler, türlü yardım ve bağışları, birlik ana statüsüne aykırı hareket edenlerden alınan idari para cezaları ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. Birlik giderleri ise, kanunlar ve birlik ana statüsü ile birliğe verilen görev ve hizmetleri karşılamak için yapılan harcamalar; ilam ve sözleşmelere dayanan harcamalar ve borçlar; yatırım ve proje giderleri; personele ödenen aylık, ücret ve huzur hakkı ile organlarının seçilmiş üyelerine ödenen huzur hakkı ve hizmete ilişkin eğitim harcamaları; makine, malzeme, ekipman ve gerekli diğer teçhizat için yapılan harcamalardan ve diğer giderlerden oluşmaktadır.

2.3.4.10.4. Sulama Birliklerine Üyelik

7139 kanunu değişiklikleri olmadan önce 6172 sayılı kanundaki bazı maddelerde “birlik üyesi olmayanlara” ifadesi yer almaktaydı. 7139 sayılı kanunun 51. maddesiyle yapılan değişiklik ile birlik görev alanı içerisinde tapuda kayıtlı arazi sahibi olmak veya arazi kiralamak suretiyle tarımsal üretimde bulunan ve gerçek kişiler bakımından 18 yaşını tamamlamış olmak kaydıyla, her su kullanıcısı gerçek ve tüzel kişi, tesisten faydalanabilmek için o birliğe üye olması zorunlu tutulmuştur.

İlk üyelik kaydı sırasında bir defaya mahsus olmak üzere DSİ'nin belirlediği katılım payı (her bir dekar için 1TL/da) tahsil edilir. Yeni mülk edinilen veya kiralanan arazinin her bir dekarı için ilave katılım payı alınır. Arazi sahibi birliğe daha önce üye olmamış ise kiracısı katılım payı ödemek zorundadır. Su kullanıcısı olma vasfını kaybedenlerin üyelikleri resen sonlandırılır. 7139 sayılı kanunun 51. maddesine göre birlik üyelerinin yükümlülükleri şunlardır:

- *“Üyeler birlik tarafından tahakkuk ettirilen su kullanım hizmet bedelini ve borçlarını düzenli olarak ödemek”*
- *“Birlik tarafından su yetersizliğine bağlı olarak yapılan ekim planlamasına uymak”*

- “Sulama planlaması ve su dağıtım ve münavebe programlarına katılmak”
- “Arazisi üzerinde yer alan sulama tesisini korumak”
- “Kişisel kusurlarından dolayı meydana gelen zararları gidermek, aksi takdirde bu zararları gidermek için birliğin yapacağı her türlü harcamayı birliğe ödemek”
- “Birliğin sorumluluğunda olan tesisler ile kullanılan her türlü ekipmana zarar vermemek, zarar verilmesi durumunda bu zararı tazmin etmek”
- “Birliğin sorumluluğunda olan tesisler üzerinde yapılan işletme, bakım ve onarım çalışmaları için arazisine girilmesine izin vermek”
- “Sulama tesisinden faydalanma sözleşmesini imzalamak.”

2.3.4.10.5. Sulama Birlikleri Ceza Hükümleri ve Alacakların Tahsili

6172 sayılı kanununun 12. Maddesinde Sulama Birliklerinin ceza hükümleri belirlenmiştir. Buna göre,

“Hazırlanan su dağıtım planında belirtilen süre dışında sulama yapan ve sulama beyannamesi eksik veya olmadan sulama yapan birlik üyelerine suladığı her dekar arazi başına su kullanım hizmet bedelinin iki katına kadar, bu fiillerin tekrarı halinde her defasında ayrı ayrı olmak üzere dört katına kadar para cezası verilmektedir. Ayrıca Birlik görev alanı dışında kalan su kullanıcılarına, izinsiz olarak suladıkları her dekar arazi başına su kullanım hizmet bedelinin iki katına kadar, idari para cezası verilir. İdari para cezaları, tebliğinden itibaren bir ay içerisinde birliğe ödenmektedir.”

Bu maddede, para cezası hükümleri “birlik üyesi olmayanlara” ifadesiyle ayrıca belirtilirken kanun değişikliği ile bu ibare de kaldırılıp tüm su kullanıcıları birlik üyesi olarak kabul edilmiştir. 6172 sayılı kanundaki alacaklarının tahsilini içeren madde 13, 7139 sayılı kanun değişikliği ile kanundan çıkarılmıştır. Birlikler gelirlerini, birlik ana statüsünde belirtilen usul ve esaslara uygun olarak tahsil etmektedir. Zamanında ödenmeyen kullanım hizmeti bedellerini genel hükümlere göre tahsil etmektedir.

2.3.4.10.6. Sulama Birliklerinin Personel İstihdamı

Birlikte istihdam edilecek personele, kanuna göre 4857 sayılı İş Kanunu hükümleri uygulanmakla birlikte mevcut daimi personel sayısını aşacak şekilde daimi personel istihdam edilemez. Çalıştırılan personelin işvereni birliktir. Bu konuyla ilgili ayrıntılar “Sulama Birliği Kanunu”nun 14. maddesinde şu şekildedir:

“Birlikte, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin her takvim yılı başından geçerli olmak üzere o yıl için Vergi Usul Kanununun 298. maddesi hükümleri uyarınca tespit ve ilan edilen yeniden değerlendirme oranı ile çarpımı sonucu bulunan miktarın % 30'unu aşamayacak şekilde personel giderlerine ilişkin üst sınır belirlenmiştir. Bu oran birliğin talebi üzerine Bakan onayı ile % 40'a kadar artırılabilir. Yıl içerisinde aylık ve ücretlerde beklenmedik bir artışın meydana gelmesi sonucu personel giderlerinin bu oranları aşması durumunda; cari yıl ve izleyen yıllarda personel giderleri bu oranların altına ininceye kadar yeni personel alımı yapılamaz. Yeni personel alımı sebebiyle bu oranın aşılması halinde oluşan kamu zararı, zararın oluştuğu tarihten itibaren hesaplanarak kanuni faiziyle birlikte başkandan tahsil edilmektedir”

2.3.4.10.7. Sulama Birliklerinin Denetimi

Sulama Birlikleri kanununun 18. Maddesinin eski haline göre şu şekildedir:

“Birliklerin idari ve mali denetimi, her yıl valiler tarafından yapılır veya yaptırılacaktır. Birliğin idari ve mali denetimini yapmak üzere vali tarafından, vali yardımcısının başkanlığında; defterdar, tarım il müdürü, DSİ bölge müdürü ve il mahalli idareler müdürü veya bunların görevlendirecekleri temsilcilerden oluşan bir denetim komisyonu kurulur. Birlikler, Sayıştay tarafından doğrudan denetlenebilecek ve hesaplarını ihtiyaç halinde sermaye piyasasında bağımsız denetimle yetkili kuruluşlar listesinde yer alan bağımsız denetim kuruluşlarına denettirebilirler.”

Fakat bu madde, 7139 sayılı kanun ile şu şekilde değiştirilmiştir:

- *“Birliklerin denetimi DSİ veya Bakanlık tarafından yapılır, mali yönden yılda bir defa ayrıca Maliye Bakanlığının denetimine tabidir. Bu denetimler sonucunda düzenlenecek raporların bir örneği, gerekli işlemlerin yapılması için Bakanlığa gönderilir.”*
- *“Denetim sonucunda birliğin zarara uğratıldığına tespit edilmesi halinde 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununun 71 inci maddesi hükümleri uygulanır.”*
- *“Birlikler, Sayıştay tarafından doğrudan denetlenebilir.”*
- *“Birliğin devraldığı sulama tesisi ve bütünleyici parçaları Devlet malı olup, bunlara zarar verenler hakkında 5237 sayılı Kanunun kamu malına zarar verme ile ilgili ceza hükümleri tatbik olunur.”*

2.3.4.10.8. Sulama Birliklerinin Tüzel Kişiliğinin Sona Ermesi

Sulama birliklerinin sona ermesi “Sulama Birlikleri Kanunu”nun 20. maddesinde düzenlenmiştir:

“Birliğin amacına ulaşamayacağına tespit edilmesi durumunda birlik, DSİ'nin teklifi üzerine Bakan onayı ile feshedilebilir. Birliğin tasfiyesi DSİ tarafından yürütülür. Tüzel kişiliği sona erdirilen sulama birlikleri tarafından işletilen sulama tesisleri hakkında 6200 sayılı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun hükümleri uygulanacaktır. Yapılan denetimler sonucunda maksadına ulaşamayacağı tespit edilen sulama birlikleri, sulama tesislerinden beklenen faydanın ve sürdürülebilir işletme yönetiminin sağlanabilmesi maksadıyla ve DSİ'nin gerekli görmesi halinde Bakan onayıyla bu birliklerden birinin tüzel kişiliği altında birleştirilebilecektir. Birleşmeye dâhil edilen sulama birliklerinden fesih olunan birlik veya birliklerin tüzel kişiliği, Bakan onayı tarihi itibarıyla kendiliğinden sona erer. Birleştirme öncesi birliğe üye olan su kullanıcılarının üyelikleri, birleşmeden sonra da devam eder.”

Bu kanuna uyarak bütçelerini denk tutmaya çalışan sulama birlikleri, su kullanıcılarından aldıkları su kullanım hizmeti ücretini arttırabilir. Bu da su kullanıcılarını olumsuz etkileyebilir.

2.4. Türkiye’de İdari Yeniden Yapılanma Sürecinde, Katılımcı Sulama Yönetiminin Gelişimi

Türkiye’de yerelleşmeden beklenen devletin mali yükünü azaltarak, mali özerk yapılar tarafından yönetilecek suyun daha ölçülebilir hale gelmesidir. Mali özerklik, *"kullanıcılardan topladığı gelir ile kendi etkinliklerini uygulayabilme ve devam ettirebilme yeteneği"* olarak tanımlanmaktadır. Dünya Bankasının yerelleşme politikası, yerelin neden daha verimli olduğuna değil, merkezin ne kadar olması gerektiğine odaklıdır. Merkezi yönetimde mali hesap verebilirlik, katılımcılık, çevresel unsurların değerlendirmeye alınması, fiyatlandırma ve ekonomik kriterlerin kullanılması gibi unsurlar zayıftır. Amaç bu özelliklere sahip yerelin sulama alanında hakimiyetinin sağlanmasıdır. (World Bank, 1993) Dünya Bankası’na göre yerelleşme, arkasından katılımı ve sahiplenme duygusunu getirecektir. *“Katılımcılık, ilkelerin uygulanabilmesi ve içselleştirilebilmesi, bir anlamda yatırım risklerinin giderilmesi ve uygun yatırım koşullarının yaratılması için bir araçtır”* (Yılmaz, 2008: 28).

“Agrawal ve Ostrom, yerinden yönetimi “merkezi hükümetin, kaynakları yöneten ve bölgesel bir hiyerarşideki düşük seviyedeki aktörler ve kurumlar için kaynak konusunda karar alma haklarından mahrum ettiği herhangi bir eylem” olarak tanımlamaktadır (2001, s.488). Yerinden yönetim mantığı çoğu zaman yerel düzeydeki birimlere bireyler ve gruplar tarafından daha kolay erişildiği, izlendiği ve baskı yapıldığı varsayımını içerir (Goldin, 2010; Bölüm 16). Yerelcilik politik gücü dağıtabilir ve bireylerin demokratik beceri ve uygulamaları geliştirmelerine olanak tanıyan yeni sivil alanlar yaratmaya yardımcı olabilir. Bu nedenle, yerinden yönetim yerel karar alma süreçlerine katılımın artması, daha yüksek

verimlilik ve demokratikleşme ile ilişkilendirilebilir” (Goldin, 2010; aktaran: Kadirbeyoglu ve Kurtic, 2013: 13).

Avrupa Birliği (2001) iyi yönetişimin ilkelerini açıklarken katılımcılık hakkındaki görüşünü “*halkın ve ilgili paydaşların katılımı, kavramların geliştirilmesinden uygulama aşamasına kadar her aşamada etkin bir şekilde gerçekleştirilmelidir*” şeklinde belirtmiştir (Çevresel Perspektif, 2018: 87) Sulamada vurgulanan yönetim modeli katılımcı olmasıdır. Küresel politikalar açısından katılımcılık, toprak sahipleri ve şirketlerin kamu otoritesini paylaşma gücüne kavuşturulmaları anlamına gelmektedir (USİAD, 2007: 118). Su kullanıcılarının sulamada bilinçlenmeleri, aralarında bir araya gelerek teşkilatlanmaları, sulama yönetimine katılımı benimsemeleri ve sulama sistemlerinin kurulması adına isteklerini göstermeleri önemlidir (Soylu ve diğerleri, 2008: 344). Kullanıcıların sulama sisteminin hizmetlerinden memnuniyet duyması, sulama sistemlerine sahip çıkarak korumalarının yanında, su kullanım hizmet bedelini ödemelerinde olumlu etki gösterebilmektedir.

DSİ-Dünya Bankası tarafından başlatılan hızlandırılmış transfer programının bir parçası olarak 1993 yılında Türkiye’de Su Kullanıcı Birliklerine sulama yönetimi devri başlamıştır (Kibaroglu 2002a; Yıldız 2004; Erdoğan 2007; Mukhtarov,2009). Türkiye örneğinde sulama yönetiminin yerele devir kararı, Dünya Bankası’nın önerileri sonrasında ve Bankanın 1989’dan bu yana yereli teşvik ettiği Meksika örneğinden esinlenerek alınmıştır (Kadirbeyoglu ve Kurtic, 2013: 14). Türkiye’de sulama tesislerinin işletme, bakım ve yönetim sorumluluğunun devir şekillerine baktığımızda üçe ayırmak mümkündür (Yorulmaz, 2004: 310):

- *Resmi Olmayan Devir:* Gölet ve küçük ölçekli alanların sulama tesisleri Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nce yapılır, büyük onarımlar haricinde tesislerin bakım onarım ve yönetimi bu kurum tarafından yerel kuruluşlara ya da çiftçiye bırakılmaktadır.
- *Yönetime Ortak Katılım:* DSİ’nin inşa edip devrettiği sulama tesislerinde geçmiş yıllardan beri uygulanan ve zaman içerisinde uygulama alanı gelişmekte olan bir devir şeklidir. Sulama sisteminin sunduğu hizmetlerde çiftçi katılımını sağlamayı, suyu ileten kanalların işletme ve bakım hizmetlerini çiftçilerce

yürütülmesini amaçlar. Bu katılım yöntemine "*Sulayıcı Grubu*" da denilmektedir.

- *Tam Devir*: Tam devir ise DSİ tarafından inşa edilmiş olan tesislerin işletme, bakım ve yönetim yetkisinin, imzalanan sözleşmedeki hükümlere göre ve tesisten yararlananlar tarafından kurulmuş kamu veya özel hukuk tüzel kişiliklerine devrinin sağlanmasıdır.

Türkiye’de sulama yönetimindeki bu devir çalışmaları iki proje ile tetiklenmiştir. Bunlar Drenaj ve Tarla İçi Geliştirme Projesi (1986) ve Sulama Yönetimi ve Yatırımlarında Katılımcı Özelleştirme Projesidir (1998). İlk proje DSİ ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün (KHGM) işletmeciliği yerele bırakmasına odaklanırken diğer proje bu kurumların planlama ve yatırımcılık işlevlerinden uzaklaştırılmasını amaçlamıştır (USİAD, 2007: 118). DSİ’nin sulama tesislerinin mülkiyeti kendi idaresinde kalmak şartıyla işletme, bakım ve yönetim sorumluluğunu devretmesi aşağıdaki nedenlerle 1993 yılından itibaren hız kazanmıştır (Stratejik Plan, 2017: 52):

- *“İnşa halindeki baraj, gölet ve sulama tesislerinin tamamlanmasıyla birlikte işletmeye alınan sulama alanlarının ve DSİ’nin işletme ve bakım sorumluluğunun her geçen yıl daha da artması”*
- *“İşletme ve bakım hizmetlerinin yürütülmesinde ihtiyaç duyulan personel, ekipman, makine parkı ve mali kaynakların devlete büyük bir yük getirmesi”*
- *“Sulama tesislerinden beklenen faydanın sağlanabilmesi için işletme, bakım, onarım ve yönetim hizmetlerinin aksatılmadan yürütülmesinin gerekliliği”*
- *“Faydalananların hizmetleri daha düzenli, süratli ve ekonomik olarak yapabilecekleri düşüncesi”*
- *“Dünyada benimsenen katılımcı sulama yönetimi anlayışı ile su kullanıcılarının kurdukları örgütler ve yerel yönetimlerce yapılan sulama işletmeciliğinin ağırlık kazanmaya başlaması”*

Kısaca DSİ’nin amacı özdenetim, işletme ve bakım giderlerinin azaltılması, çiftçi katılımı ve yerinden yönetimdir. Sulama tesislerinin işletme, bakım ve yönetim sorumluluğunun devri ile de şunlar hedeflenmiştir (Stratejik Plan, 2017: 52):

- “Çiftçi katılımı sağlanarak tesisten faydalananların tesisleri sahiplenmesi ve koruması”
- “Yerinden yönetim ile sulama işletmeciliğinde hızlı, yerinde ve etkili kararlar alınarak hızla uygulamaya geçirilmesi”
- “Daha adil su dağıtımının yapılması”
- “Çiftçilerin yönetimde yer alarak özdenetimin sağlanması”
- “Bakım ve onarımın zamanında yapılması, işletme ve bakım giderlerinin (personel giderleri, enerji giderleri, bakım ve onarım giderleri) azalması.”

1993 yılına kadar genellikle ana işletme ve bakım birimlerinden uzak veya sulama alanı küçük olan, devlet sulama yönetimi ile işletilmesi çok güç olan tesisler önce devredilmeye başlamıştır. 1993’ten sonra da büyük sulama alanlarına sahip tesislerin devri başlamıştır. DSİ’den devir çalışmaları aşağıdaki planlamaya uygun olarak yürütülmüştür.

Tablo 4. DSİ’den Devredilen Alanın Plan ve Gerçekleşme Durumu

Yıllar	Planlama		Gerçekleşme		Düzeltilmiş Plan	
	Yıllık (ha)	Toplam (ha)	Yıllık (ha)	Toplam (ha)	Yıllık (ha)	Toplam (ha)
1988	-	-	1.789	55.034		
1989	-	-	3.386	58.420		
1990	-	-	2.391	60.811		
1991	-	-	257	61.068		
1992	-	-	1.552	62.620		
1993	-	-	9.422	72.042		
1994	103.958	176.000	195.320	267.362		
1995	140.000	316.000	711.214	978.576		
1996	120.000	436.000	211.758	1.190.334		
1997	120.000	556.000	88.705	1.279.039		
1998	120.000	676.000	204.892	1.483.931		
1999	120.000	796.000	45.523	1.529.454		
2000	120.000	916.000	89.215	1.618.669		
2001	84.000	1.000.000	45.061	1.663.730		
2002	50.000	1.050.000	31.006	1.694.736		
2003	50.000	1.100.000	131.509	1.826.245	50.000	1.750.000
2004	50.000	1.150.000	34.724	1.860.969	120.000	1.870.000
2005	50.000	1.200.000	61.163	1.922.132	50.000	1.920.000

Kaynak: Yorulmaz, 2006: 22.

Yukarıdaki tabloya göre DSİ’den devredilen alanlara bakıldığında 1993 yılında 9.422 ha alan devredilmişken, 1994’te toplam 176.000 ha’lık bir alan planlanırken hızlı

bir artışla 195.000 ha gerçekleşmiştir. 1995 yılında ise 711.214 ha alan ile devir zirveyi görmüştür. Sonraki yıllarda da gelişme devam etmiş ve 2005 yılı itibarıyla devredilen toplam alan miktarı ise 1.922.132 ha'a ulaşmıştır.

2012 yılının sonunda ise devir oranı yüzde 96'ya ulaşmıştır. Aşağıda verilen tablodan da görüleceği üzere bu süreçte 373 adet sulama birliği 2.132.303 ha alan, 260 kooperatif 145.899 ha, 133 belediye 136.110 ha, 194 köy tüzel kişiliğinin 39.018 ha ve 21 diğer tesis 27.086 ha alan için işletme, bakım ve yönetimden sorumlu tutulmuştur. Sulama tesislerinin devrinde toplam 981 adet tesisten en büyük alan, oransal olarak %86 ile sulama birliklerine aittir.

Tablo 5. Sulama Tesislerinin Devredilen Kuruluşlara Göre Dağılımı

Kurum / Kuruluş Adı	Adet	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)
Sulama Birliği	373	38	2.132.303	86
Kooperatif	260	27	145.899	5,9
Belediye	133	14	136.110	5,5
Köy Tüzel Kişiliği	194	20	39.018	1,6
Diğer	21	2	27.086	1,1
Toplam	981	100	2.840.416	100

Kaynak: DSİ, 2017 Faaliyet Raporu.

Uluslararası kuruluşlarca 1993 yılında başlatılan hızlandırılmış devir çalışmalarıyla elde edilen sonuçlar başarılı olarak nitelendirilmiştir. Türkiye’de 2004 yılında “Katılımcı Sulama Yönetimi” konusunda uluslararası eğitim programı gerçekleştirilmiştir. 14 farklı ülkeden 46 katılımcının olduğu bu programda devir çalışmalarıyla ilgili şunlar belirlenmiştir:

- *DSİ işletme ve bakım personeli sayısında düşüş gerçekleştiği,*
- *1993 yılına göre fiili personel sayısında yaklaşık % 40 oranında bir azalma olduğu (1993 yılına göre üçte bir işletme personeli ile hizmet verilmektedir),*
- *Bakım ve onarım giderlerinde devirden sonra azalma olduğu,*
- *Devirden önce Devlet’in önceki yıllarda yapılan masrafları bir sonraki yıl tahsilât oranı % 40lar seviyelerinde seyrederken, devirden sonraki dönemde su*

kullanıcı örgütleri tarafından o yıl yapılan masraflar önemli bir oranda (% 80'in üzerinde) tahsil edilebildiği,

- *Faydalananların tesis yönetimine katılmaları, karar mekanizmalarında yer almaları ile demokrasi kültürünün gelişebildiği,*
- *Öz denetim nedeniyle tesislerin kullanıcılar tarafından daha fazla sahiplenilerek korunduğu (Özlu, 2006: 382).*

Tablo 6. DSİ İşletmesinde ve Devir Sonrasında Sulama Alanı Tasarrufu

Sulama Alanının Tasarrufu	DSİ'ce İşletilen Sulamalarda (%)	Devredilen Sulamalarda (%)
DSİ Tesislerinden Sulanan Alan	34	61
Çiftçi Olanakları ile Sulanan Alan	3	6
Toplam Sulanan Alan	37	67
Kuru Tarım Alanı	37	17
Nadas Alanı	8	4
Boş Bırakılan Alan	18	12
Toplam Sulanmayan Alan	63	33
Sulama Alanı	100	100

Kaynak: Özlu, 2006: 384.

Devredilen sulamalarda DSİ işletmesine göre daha iyi sonuçlar alındığı tablodan da görülebilmektedir. DSİ tarafından işletilen sulamalarda % 34 oranında bir alan sulanırken devredilen sulamalarda bu oran % 61'e çıkmıştır. Kuru tarım alanı DSİ tarafından işletilen sulamalarda % 37, devredilen sulamalarda % 17'dir. Devirle birlikte sulu tarım kültürünün istenilen düzeyde gelişmeye ve geleneksel tarım kültüründen vazgeçme eğilimi gerçekleşmeye başlamıştır. Nadasa bırakılan alana bakıldığında ise işletme DSİ'de iken % 8, devirden sonra ise % 4 oranında yani yarı yarıya bir azalma olmuştur. Toplam sulanmayan alanda ise DSİ tarafından işletilirken % 63'ünün sulanmadığını gösterirken bu oranın devirden sonraki hali % 33'tür. Devir sonrasında önceki yönetime göre daha düzenli bir sulama yönetimiyle birim alana kullanılan su miktarında, özellikle pompaj sistemli sulamalarda önemli oranda azalma olduğu, bununla birlikte elektrikte de önemli oranlarda tasarruf edildiği çeşitli araştırmalarda belirtilmektedir. Devirden sonra mali yönden problemlerin çok olduğu alan Pompaj sistemleridir. Pompaj sulama projelerinin işletme bakım ve yönetim sorumluluğunu devrettiği sulama kuruluşlarının kullandıkları elektrik enerjisinin pahalılığı sebebiyle bütçelerinin önemli kısmını bunun için kullanmaları sorun teşkil etmektedir. Bununla

beraber pompaj sistemlerinde devirden sonraki süreçte nitelikli bir denetim uygulandığı da görülmektedir (Yorulmaz, 2006: 25).

Genel olarak değerlendirildiğinde sulama yönetimi devrinin olumlu izlenim oluşturduğu düşünülmektedir. Türkiye'de, batıdaki sulama birliklerinin başarılı olması ve kamu harcamalarının azaltılması konusundaki genel eğilim sonrasında sulama birlikleri uygulaması GAP bölgesine de taşınmıştır. Cumhuriyet döneminin en önemli yatırımlarından biri olan ve DSİ tarafından geliştirilerek “*Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Batman ve Şırnak*” illeri olmak üzere 9 ili kapsayan Güneydoğu Anadolu Projesi Türkiye'deki en büyük sulama projesi olarak kabul edilmektedir (DSİ Faaliyet Raporu, 2017: 97).

Harris'in (2002), Mukhtarov (2009) ve Ozerol ve ark. (2013b) çalışmalarında gösterdiği gibi bölgedeki “*geleneksel klan temelli topluluk yapısı*” nedeniyle demokratik kurumsal tasarım başarılı olamamıştır. Araştırmacılar ve politika yapıcılar Güneydoğu Anadolu projesi kapsamındaki sulama birlikleri uygulaması için;

- Çiftçilerin sulama konusunda daha önce hiçbir tecrübesi olmadığı, araziyi sulamadığından bilinçsiz olmaları
- Arazileri ve kanalları benimsemek için arazi sahibi olmayıp çoğu çiftçinin mevsimlik işçi konumunda olması, teşviklerinin az olması
- Geleneksel klan temelli topluluk yapısına sahip olmaları gibi nedenlerden dolayı uygun olmadığına karar vermişlerdir (Mukhtarov, 2015: 209-210).

Buraya kadar olan başlıklarda anlatılanlar ile su kaynaklarının entegre yönetimi için izlenen politikalarda, merkeziyetçi yaklaşımlardan katılımcı ve yerel yönetimlere doğru yönelen süreç anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Sonrasında 7139 sayılı kanundaki, su yönetiminde yeniden merkezileşmenin görüldüğü değişiklikler belirtilmiştir. Su kaynaklarının planlanması, geliştirilmesi ve yönetiminde dünya düzeyinden bölge ve ülke düzeyine ulaşan süreçte uluslararası ve ulusal kaynaklarla şekillenen uygulamalar, Türkiye'ye de çeşitli politikalarla aktarılmıştır. Yerinden yönetim ve katılımcı yönetimin olumlu taraflarını vurgulayan ve öneriler sunan bahsi geçen teorik tartışmaların, Türkiye'deki yansıması hakkında fikir oluşturulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde bu çalışma için örnek olarak ele alınan Gönen Ovası Sulama

Birliđi'nin elde edilen veriler doğrultusunda birliğin performansı açısından ne durumda olduğu ve su kullanıcılarının dűşünceleri aktarılmaya çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖNEN OVASI SULAMA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Bu çalışmada tarımsal sulama hizmetleri yönetiminde devir süreci sonrasında yerleşen ve sulama birlikleri aracılığıyla kullanıcıların yönetimine devredilen sulama yönetiminde meydana gelen dönüşümün etkilerini inceleyebilmek için Gönen Ovası Sulama Birliği ele alınmıştır.

3.1. Gönen İlçesinin Coğrafyası

Gönen, deniz seviyesinden yüksekliği 33 metre ve toplam alanı 1152 km² olup 40-06' enlemi ve 27-38' boylamı arasında yer almaktadır. Gönen, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölgesi içinde Balıkesir iline bağlı bir ilçedir. Şehrin doğusu Manyas ilçesi, kuzeydoğusu Bandırma ilçesi, batısı Biga ve Yenice ilçeleri, kuzeyi Marmara Denizi ve Erdek Körfezi, güneyi Balya ilçesi ile çevrilidir. İlçe topraklarının merkezi ve Kuzey Doğu bölümü ovalarla, Batı ve Güney Doğu bölümü de tepelik ve dalgalı alanlarla kaplıdır. Orta bölümünde Gönen Ovası yer alır. Güneye doğru indikçe yükseklik artar ve 500m üzerine çıkar. Batıdaki Dede tepesi 963m ile ilçenin en yüksek yeridir. Gönen nüfusu 2018 yılı verilerine göre 36.756 erkek ve 37.073 kadından olmak üzere toplamda 73.829dur. Yüzde olarak bakıldığında %49,8i erkek, %50,21i kadındır. Büyükşehir yasası ile köyler mahalle statüsüne geçirilmiş ve ilçeye bağlı mahalle sayısı 101 olmuştur (<http://www.balikesirgonen.bel.tr>).

Tablo 7. Gönen İlçesinin Yıllara Göre Şehirleşme Oranları

İlçe Adı	1965		1980		1990		2000		2011	
	Şehir	Kırsal	Şehir	Kırsal	Şehir	Kırsal	Şehir	Kırsal	Şehir	Kırsal
%	20,8	79,2	30,7	69,3	39,7	60,3	50,5	49,5	60,6	39,4

Kaynak: Garipağaoğlu, 2016: 150.

Gönen, Marmara Havzası'nın 1965 döneminde 12 kentinden birisi olup 10-49 bin aralığında nüfusa sahip küçük kentlerden birisiydi. Bu dönemde nüfusun çoğu kırsalda yaşasa da günümüze geldikçe kırsaldaki nüfus azalmış şehirleşme oranı artmıştır. Yukarıdaki tabloya göre, 1965 yılında nüfusun % 20,8i şehirde yaşarken

2000li yıllarda bu oran % 50,5, 2011 yılında % 60,6 olmuştur. 2018 yılında ise % 61,07 olduğu görülmektedir.

Gönen ve çevresi Akdeniz ile Karadeniz iklimlerinin etkisindedir. Kuzeyde doğal engel olmadığı için Marmara denizinin etkisi görülür. Geçiş iklim özelliklerinin olduğu alanda yazlar sıcak, kışları yağışlıdır. Çevredeki yüksek alanlarda iklim biraz daha karasal etkiler taşır. Gönen'de yıllık sıcaklık ortalaması 13.9 °C'dir. Yağış ortalaması 657 milimetredir. Bitki örtüsü olarak batı ve güneyde ormanlık alanlar geniş yer kaplar. Orman altında ve tahrip edilen alanlarda ise çalı ve maki toplulukları görülür. Ormanı oluşturan ağaç türleri arasında meşe, gürgen, kayın yer alır. Diğer ağaç türleri ise kestane, kızılçam, akçaağaç, kızılağaç, ıhlamurdur. En çok görülen çalı ve maki elemanları ise; katran ardıcı, tespih çalısı, akçakesme, melengiç, kermes meşesidir.

Gönen Ovası Sulaması, Gönen ilçesi sınırları içerisinde bulunan Sarıköy, Gündoğan, Tuzakçı, Bostancı ve Alaattin gibi köylerin toprak alanlarını kapsamaktadır. Hububat olarak; buğday, çeltik, arpa, ayçiçeği, mısır, silajlık mısır, fiğ, yulaf, yonca, bakla, tütün, pancar, fasulye, bakla, nohut, sebze olarak ise; soğan, sarımsak, pırasa, lahana, patlıcan, domates, biber, karpuz, kavun, kabak, maydanoz, tere, çilek, turp, marul, pırasa, yer elması ve fıstık üretiminde ilde önemli yere sahiptir. Gönen'de süt, yem, çeltik, un ve tarım ürünleri alanında faaliyette bulunan fabrikalar bulunmaktadır.

Kaz Dağı'ndan doğup, Erdek Körfezi'ne dökülen 134 kilometre uzunluğundaki Gönen çayı, Susurluk Çayı'ndan sonra Güney Marmara'nın ikinci büyük akarsuyudur (Kazancı ve diğerleri, 1999: 40). Şehrin kenarından geçen Çerpeş deresi ile Keçidere, Çakıroba, Kocadere ve Tütüncü derelerinin sularıyla da çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir.

3.2. Gönen Ovası Sulama Birliği Kuruluşundan Önce

Gönen Ovası Sulama Birliği 1998'deki kuruluşundan önce su; çay, kuyu ve artezyen kaynaklarından sağlanarak sulama yapılmıştır. Yerel tabirle “mezar kazılıp” motorlar aşağı indirilerek yer altındaki kılcallardan su çekilmiş ya da çaydan çiftçilerin su (pancar) motoru dedikleri sulama motorlarıyla su çekerek sulama gerçekleştirilmiştir. Bu motorlar, saatte 1 litre motorin kullanarak ya da elektrik ile çalıştırılmaktadır. Artezyen vurdurma, kuyu kazdırma, suyolu ve bakım onarım gibi ücretlerin tamamı

DSİ'nin koymuş olduğu normlara göre çiftçilerin bütçelerinden karşılanmıştır. Net verilere ulaşamamakla birlikte kullanıcılarla yapılan görüşmelerdeki cevaplara göre, suyu çaydan kullanmak ücretsiz olsa da, motorin, elektrik ücreti ve diğer bakım ücretleri çiftçide büyük bir yük oluşturmuştur. Çiftçi sulamasını gece yapıyorsa sabaha kadar başında beklemek zorunda olduğundan zamanını boşa harcamaktadır. Aynı zamanda kontrolsüz su kullanımı (motoru çalıştırdıktan sonra bırakıp eve ya da kahvehaneye gitmesi, saatler sonra dönmesi) büyük oranda su israfına neden olmuştur. Ovada drenaj kanalları olmaması dolayısıyla aşırı yağışlar olduğunda ovayı su basıp çiftçi mallarına zarar gelmesi başka bir sorundur. DSİ'nin su kullanıcısı ile iletişimsizliği ve devlet imkânlarıyla kendi belirledikleri ihtiyaçları kendi yöntemlerine göre yapmaları, sorunları tam anlamıyla çözüme ulaştıramamıştır. Gönen Ovası Sulama Birliği olmasaydı; sulama birliğinin önceki başkanının da belirttiği gibi ekim alanları dar, ürünün çıkarılıp çıkarılamayacağına garantisizdi. Yer altı suları belli bir rezerve sahip olduğundan erken bitebiliyor, Gönen Çayı kuruyordu. Bu da ürünlerin yanmasına, çiftçinin hiç ürün alamamasına neden oluyordu.

3.3. Gönen Ovası Sulama Birliği

İlçenin 25 km güneybatısında olan Gönen barajı inşaatına 1986 yılında başlanmış, 1997 yılında tamamlanarak işletmeye açılmıştır. Amacı, sulama, enerji, içme suyu ve taşkın kontrolü sağlamasıdır. Baraj, kil çekirdekli kaya dolgu tipinde olup, talvegden 78 m yükseklikindedir. Normal su kotunda toplam göl hacmi 164 hm³ olup, normal su kotunda göl alanı ise 15.4 km²'dir. Sulama alanı 17.553 ha'dır. Gönen Ovası Sulama ünitelerinden sonuncusu olan Tahirova pompaj 2014 yılında işletmeye açılmış olup, 1999 yılından itibaren inşaatı biten kısımlar kurulan Gönen Ovası Sulama Birliği'ne devredilmiştir.

Tablo 8. Gönen Ovası Sulama Birliği Tanıtımı

Bölgesi	25
Şubesi	Gönen
Sulamamın Adı	Gönen Ovası Sulaması
Ünitenin Adı	Gönen Ovası Sulama Birliği
İli/İlçesi	Balıkesir / Gönen
Devir Tarihi	24.02.1999
Birlik Kuruluş Tarihi	1998
Personel Sayısı	49
Bünyesindeki İlçe Adedi	1
Bünyesindeki Mahalle(köy) Adedi	46
Sulayıcı Sayısı	3.473
Parsel Sayısı	11.205
Ortalama Parsel Genişliği (ha)	1,1

Kaynak: Sulama Birliğine Ait DSİ 2017 Yılı İzleme ve Değerlendirme Raporları

Gönen Ovası Sulama Birliği bir belediye ve Sarıköy, Alaattin, Gündoğan, Keçeler, Bostancı, Tuzakçı, Tütüncü, Osmanpazar, Balcı'nın arasında yer aldığı 46 kırsal mahallenin (köy) bir araya gelmesiyle tek çatı altında kurulmuştur.

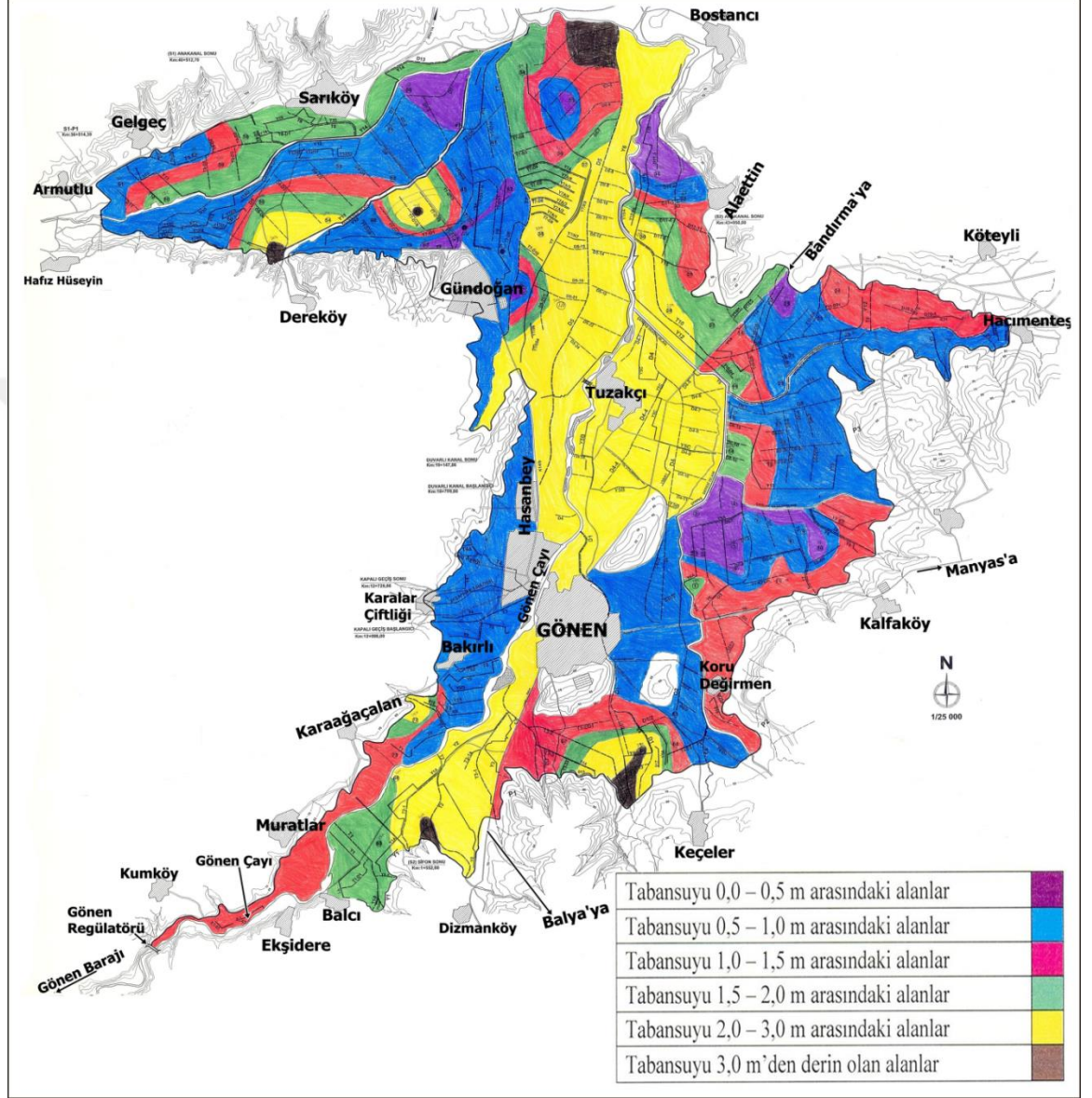
Tablo 9. Kuruluş Aşamasında Birlik Meclisine Üye Seçilen Kırsal Mahalleler

Sarıköy	Hasanbey	Armutlu	Köteyli	Gökçesu	Koruoba/Biga
Kumköy	Babayaka	Gelgeç	Ilıcak	Kalfaköy	Sinekçi/Biga
Muratlar	Gündoğan	Bostancı	Hacimenteş	Korudeğerimen	Bozlar/Biga
Karaağaçalan	Dereköy	Alaettin	Asmalıdere	Tütüncü	Gerlengeç/Biga
Hafızhüseyinbey	Bakırlı	Taştepe	Saraçlar	Keçeler	Güvemalan/Biga
Karalarçiftlik	Geyikli	Çalıoba	Osmanpazar	Çınarlı	Kepekli/Biga
Hacıvelioba	Güneşli	Balcı	Tuzakçı	Çifteçesmeler	Misakça/Bandırma
Gebeçınar	Ulukır	Turplu	Kınalar		

Kaynak: Gönen Ovası Sulama Birliği Ana Statüsü

Şekil 3. DSİ XXV. Bölge Müdürlüğü - Gönen Ovası Sulama Birliği Görev Alanı ve Sulamanın En Yoğun Olduğu Ay Eş Derinlik Eğrileri (Temmuz 2016)

Kaynak: Gönen Ovası Sulama Birliği'nden alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 3'te büyükşehir yasasıyla mahalle statüsü kazanan köyler ile Gönen Ovası Sulama Birliği'nin görev alanının hangi çerçevede olduğu gösterilmiştir.

Gönen'de hem cazibeli hem kapalı sistem sulama yapılmaktadır. Gönen çayı üzerinde inşa edilen Gönen barajı ile barajın 17 km mansabında yapılan Gönen regülatörü, Gönen Ovasında 11.163 ha cazibe sulaması, Gönen Ovasının üst kotlarında bulunan 3.376 ha'lık Gönen Ovası Pompaj Sulaması, Tahirova regülatörü ile

Tahirova’da toplam 4.401 ha ’lık Tahirova Pompaj Sulaması olmak üzere toplam 18.946 ha tarım arazisinin sulanmasını sağlamaktadır.

3.3.1. Sulama Birliğinin Personeline Ait Bilgiler

Gönen Ovası Sulama Birliği’nin personeli 13 geçici işçi (2 iş makinası operatörü, 6 bekçi ve 5 sulama işçisi) ve sayman, işletme mühendisi, muhasebeci, tahsildar, iş makinası operatörü, şoför, bekçi, hizmetli, sulama işçisi, ambar memuru ve birlik memuru olmak üzere toplam 36 daimi çalışandan oluşmaktadır.

Tablo 10. Sulama Birliğinin Personeli

Pozisyonun Adı	Personel Sayısı (ADET)	Çalışma Statüsü			Ortalama Aylık Net Ücret (TL)
		Daimi (Adet)	Geçici (Adet)	Geçici ise Çalışma Süresi (Ay)	
Sayman	1	1	-	-	4280
İşletme Mühendisi	1	1	-	-	5500
Muhasebeci	1	1	-	-	1680
Tahsildar	1	1	-	-	2000
İş Makinası Operatörü	5	3	2	8	2050
Şoför	3	3	-	-	1850
Bekçi	10	4	6	8	1800
Hizmetli	1	1	-	-	1404
Sulama İşçisi	24	19	5	8	1800
Anbar Memuru	1	1	-	-	1800
Birlik Müdürü	1	1	-	-	4100

Kaynak: Sulama Birliğine Ait DSİ 2017 Yılı İzleme ve Değerlendirme Raporları

3.4.2. Sulama Birliğine Ait Varlıklar

Sulama Birliklerine ait varlıklar hizmet binası, lojman, atölye, depo-ambar, garaj, alet ve ekipman, taşıt araçları ve iş makinalarından oluşmaktadır.

Tablo 11. Gönen Ovası Sulama Birliği'nin Bina Varlığı

Sıra No	Binanın Cinsi	Adedi	İktisap Şekli	Yapı Cinsi	Alan (m ²)
1	Hizmet Binası	1	Kiralama	Betonarme	140
3	Atölye	1	Kiralama	Betonarme	150

Kaynak: Sulama Birliğine Ait DSİ 2017 Yılı İzleme ve Değerlendirme Raporları

Gönen Ovası Sulama Birliği hizmetlerini, 140m² alana sahip 1 hizmet binası ve 150m²lik bir atölye binasında yürütmektedir. Bu binaların iktisap şekli ise kiralamadır.

Tablo 12. Gönen Ovası Sulama Birliği'ne Ait Makina, Araç ve Alet Varlığı

Cinsi	Mevcut Adet
1. Alet ve Ekipman	
Bilgisayar	9
Su Ölçüm cihazları	2
Telsiz	-
Motosiklet	31
Römork	2
Su Tankı	-
Betoniyer	1
İlaçlama Makinası	2
Biçme Makinası	2
Diğer	1
2. Taşıt Araçları	
Binek Aracı	4
Tek Sıralı Pikap	-
Çift Sıralı Pikap	1
3. Hafif İş Makinaları	
Traktör	2
Damperli Kamyon	3
Diğer	1
4. Ağır İş Makinaları	
Greyder	2
Yükleyici (Paletli) "BEKO"	1
Yükleyici (Lastik Tekerlekli) "BEKO"	2
Gradall-Bantam Tipi Ekskavatör (tek.)	1

Kaynak: Sulama Birliğine Ait DSİ 2017 Yılı İzleme ve Değerlendirme Raporları

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Gönen Ovası Sulama Birliği; 9 bilgisayar, 2 su ölçüm cihazı, 31 motosiklet, 2 römork, 1 betoniyer, 2 ilaçlama makinası, 2 biçme makinası, 4 binek araç, 1 çift sıralı pikap, 2 traktör, 3 damperli kamyon ve 6 ağır iş

makinasına sahiptir. Makine, araç ve ekipman varlığı açısından ildeki diğer birliklere göre daha iyi durumda fakat hizmetlerin hızlı sağlanması açısından yetersiz durumdadır.

3.3.3. Sulama Birliğinin Su Kaynakları ve Sulama Yöntemleri

Yenice Gönen Barajı, Gönen Çayı, Körpeağaç ve Saraçlar Göleti Gönen Ovası Sulama Birliği'nin sulama hizmeti için yararlandıkları su kaynaklarıdır. DSİ 25. Bölge Müdürlüğüne bağlı Gönen-Biga ve Manyas Projeleri İnşaat Kontrol Şube Müdürlüğünden alınan bilgilere göre; Yenice Gönen Barajındaki su, Kumköy Regülatörü ile 3 şekilde dağıtılmaktadır. Gönen Ovası ünitesi 11.163 hektar alanı cazibe sulaması şeklinde, Gönen Ovası Pompaj ünitesi 3.376 hektar alanı ve Tahirova Pompaj ünitesi 4.401 hektarı pompaj sulama şekli ile sulamaktadır. Sulama Birliğinin sulama yöntemlerine bakıldığında, yüzeysel yöntemlerle sulama, yağmurlama yöntemiyle sulama ve damla sulama yöntemiyle sulama görülmektedir.

3.4.4. Sulama Birliğinin Sulanan Alan Miktarları ve Sulanmayan Alanlar

Gönen Ovası Sulama Birliği'ndeki personelle yapılan görüşmede edinilen bilgilere göre, Birliğin sorumlu olduğu alan miktarı 18.940 hektardır. Sulanan alan 12.285 ha iken sulanmayan alan ise 6461 hektardır. Türkiye'deki Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerindeki sulama birliklerinin suladığı alan miktarı çeşitli nedenlerle azalmaya giderken Gönen'deki tarım arazilerinde azalma söz konusu değil, imkânlar dâhilinde artmaktadır.

Tablo 13: Sulama Birliğinin Sulanan Alan Miktarları (ha)

Net Sulanan Alan (Ha)	18.940
Sulanan Alan (Şebeke İçi) (Ha)	
I. Ürün	12.285
II. Ürün	0
III. Ürün	0
Çiftçi İmkanları İle Sulanan Alan (Ha)	194
Sulanmayan Alan (Ha)	6.461
Şebeke Dışı Sulanan Alan (Ha)	165
Toplam Sulanan Alan (Ha) [2(I, II, III Ürün)+5]	12.450

Kaynak: Sulama Birliğine Ait DSİ 2017 Yılı izleme ve Değerlendirme Raporu

Tablo 14. Sulanmayan Alanlar

Gönen Ovası	Kuru Tarım Alanı (ha) (A)	1.224
	Nadas (ha) (B)	
	Boş Bırakılan Alan (ha) (C)	700
	Sulanmayan Alan (ha) (D)=(A+B+C)	1.924
Gönen Ovası Pompaj	Kuru Tarım Alanı (ha) (A)	1.372
	Nadas (B)	
	Boş Bırakılan Alan (ha) (C)	500
	Sulanmayan Alan (ha) (D)=(A+B+C)	1.872
Tahirova Pompaj	Kuru Tarım Alanı (ha) (A)	1.164
	Nadas (B)	
	Boş Bırakılan Alan (ha) (C)	1.500
	Sulanmayan Alan (ha) (D)=(A+B+C)	2.664

Kaynak: DSİ, 2017 Yılı Değerlendirme Raporları

Sulama Birliğinde personelle görüşme esnasında edinilen bilgilere göre kuru tarım dolayısıyla sulama yapılmayan alanlar hektar cinsinden aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Sulanmayan alanların asıl sebepleri yöre çiftçilerinde hububatı sulama alışkanlığının olmaması ve tarımsal üretim maliyetlerinin çok yüksek olmasıdır. Çiftçilere göre ise sulanamama nedeni yeterli suyun ulaştırılamamasındandır. Çiftçilerin bireysel olarak sulama şartlarını oluşturmaya imkânları el vermediğinden sulama yapılamamaktadır.

Tablo 15. Sulama Alanında Sulanmayan Alanın Sulanamama Nedenleri

	Nedenler	Sulanmayan Alan (ha)
Gönen Ovası	Sosyal ve Ekonomik Nedenler	700
	Diğer Nedenler (Hububatı sulama alışkanlığı yoktur)	1.224
	Toplam	1.924
Gönen Pompaj	Sosyal ve Ekonomik Nedenler	500
	Diğer Nedenler (Hububatı sulama alışkanlığı yoktur)	1.372
	Toplam	1.872
Tahirova Pompaj	Sosyal ve Ekonomik Nedenler	1.500
	Diğer Nedenler (Hububatı sulama alışkanlığı yoktur)	1.164
	Toplam	2.664

Kaynak: DSİ, 2017 Yılı Değerlendirme Raporları

3.3.5. Sulama Birliğinin Gelir ve Giderleri

Sulama birliğinin gelir kaynaklarını su ücretleri, katılım payı, örgüt malları gelirleri, para cezaları, faiz gelirleri oluştururken, gider kaynaklarını ise personel giderleri, başkanın ödenek ve yollukları, enerji, araç, seyahat, haberleşme, bina kirası, su, ısınma, bakım ve onarım, demirbaş alımları, vergiler ve malzeme harcamaları oluşturmaktadır.

Tablo 16. Sulama Birliğinin 2017 Yılı Gelirleri

GELİR KALEMLERİ	2017 YILI KESİN TUTARI (TL)	2018 YILI TAHMİNİ TUTARI (TL)
Su Ücretleri		
• Tahsil Edilen (A)	3.268.778	
• Tahsil Edilemeyen (B)	1.503.633	
• Toplam (A+B)	4.772.411	0
Katılım Payları	0	95.000
Kurum / Örgüt Malları Giderleri		
Para Cezaları	525.490	580.000
Faiz Gelirleri	28.854	25.000
Diğer Gelirler	4.173.762	20.000
TOPLAM GELİR	9.500.517	720.000

Kaynak: Sulama Birliğine Ait DSİ 2017 Yılı izleme ve Değerlendirme Raporu

Tabloda görüldüğü gibi ve Sulama Birliğinde personelle yapılan görüşmede edinilen bilgilere göre birliği ayakta tutan temel gelir kaynağı su ücretleridir (üye aidatları). Gelirleri arasında yüksek paya sahip diğer gelir para cezalarıdır.

Tablo 17: Sulama Birliğinin 2017 Yılı Giderleri

HARCAMA KALEMLERİ	2017 YILI KESİN HARCAMA TUTARI (TL)	2018 YILI TAHMİNİ HARCAMA TUTARI (TL)
Personel Giderleri a. İşletme b. Bakım	1.729.966 432.492	1.986.288 496.572
Başkanın Ödenek ve Yollukları (Maaşı)	75.960	69.120
Huzur Hakkı ve Toplantı Ücretleri	55.963	46.080
Enerji Giderleri (Pompajda Kullanılan)	1.535.901	3.490.000
Araç Giderleri I. Araç Kira Giderleri a. İşletme b. Bakım	16.520 29.954	30.000 1000
II. Araç Akaryakıt Giderleri a. İşletme b. Bakım	167.150 334.301	350.000 295.000
III. Araç Onarım Giderleri	284.746	201.000
Diğer İşletme Giderleri a. Seyahat, Haberleşme, Kırtasiye, Proje ve Mahkeme Giderleri	67.685	85.000
b. Bina Kirası, Elektrik, Su, Isınmaz, Malzeme, Hizmet Alımları ve Diğer Giderler	34.362	190.500
Bakım ve Onarım Giderleri a. Bakım ve Onarım Giderleri b. Yabancı Ot Kontrolü Giderleri	2.326.407 70.605	3.721.493 85.000
Demirbaş Alımları	0	0
Taşıt Alımları	82.287	100.000
İş Makinası Alımları	0	2000
Vergiler	53.245	71.000
Diğer Giderler	689.194	2.065.947
2017 Yılında Harcanmayıp 2018 Yılına Devreden Gelir		
GENEL TOPLAM	7.986.738	13.286.000

Kaynak: Sulama Birliğine Ait DSİ 2017 Yılı İzleme ve Değerlendirme Raporu

Sulama birliğinde en fazla gider, bakım ve onarım giderleridir. Daha sonraki yüksek harcama ise sırasıyla personel giderleri ve pompajda kullanılan enerji

giderleridir. Sulama birliğindeki personelin belirttiğine göre; sulama aylarında elektrik giderinin 600.000tl' ye kadar çıktığı durumlar olmaktadır. Bu personel, elektrik giderinin peşin ödenemediği zamanlarda elektrik kurumuyla iletişime geçerek para olduğunda ödeyeceklerini bildirip daha sonra ödenmekte olduğunu, bu gibi ödeme durumlarının ilgili kurumlarla iletişime geçilerek çözülebildiğini, problem olmadığını belirtmiştir.

Birlik Müdürü (Z) bu konuda şunları söylemiştir: *Birliğin en çok gideri elektrik ve personel diyebiliriz. Bizde aşağı yukarı hepsi eşit aslında. Birçok birlikte böyle değildir. Alanın büyük olması, pompaj sahalarının büyük olması etkindir. 200 bin dönüm arazinin sulamasından bahsediyoruz. Dekara verilen su 1600m³ ortalama. Hektara 16000m³. Barajdan 145 milyon m³ ortalama su verilir. Bizdeki bir yıllık tarımsal su, Bandırmanın 10 yıllık içme suyudur, İstanbul'un sanayi ve ev kullanımında 70 günlük su ihtiyacıdır. Böyle bir suyu kontrol etmek için birçok kişi görevli. Motosikletle geziyorlar. Bu birlikte başkan dahil 4 ziraat mühendisi var. DSİ'nin 1 tane var. Bunlardan başka 1 tane enerji mühendisi var, işletme personelleri var.*

Görüşmeler esnasında ortamda bulunan birliğin eski personeli olan (M) de şöyle katkıda bulunmuştur: *Tarımda kullanılan elektriğin dörtte bir fiyat olması lazım. Özelleştirmeden dolayı tarımdaki elektrik de normal elektrik gibi kullanılıyor. Üretimde kullanılan elektrik ucuz olmalı. Bu 1992'de dörtte bir idi. Enerji bakanı Ersin Farıyalı tarım alanlarına elektrik çekilmesi işini başlattı. Türkiye o fiyat politikasına geri dönmeli. Bir zamanlar Gönen Ovası Sulama Birliği Türkiye'nin en iyi birliklerinden biriydi. Örnek gösteriliyordu.*

Tablo 18. Sulama Birliğinin 2017 Yılı Bütçesi

BÜTÇE KONULARI	2017 YILI BÜTÇESİ (TL)	2018 YILI BÜTÇESİ (TL)
Banka ve Kasadaki Para (A)	214.763	0
Alacaklar (B) (Su Ücretleri ve Diğer Gelirlerden)	1.042.502	0
Borçlar (C)	956.581	0
2018 Yılına Aktarılan Gelir (A+B-C)	300.684	

Kaynak: Sulama Birliğine Ait DSİ 2017 Yılı izleme ve Değerlendirme Raporu

Sulama birliğinin bütçesine ilişkin bilgilere bakıldığında, banka ve kasadaki paranın 214.763 TL olduğu, 1.042.502 TL de alacağın olduğu görülmektedir. Banka,

kasa ve alacak paralarının toplamı 1.257.265 TL yapmaktadır. Bu miktardan borçları düştüğümüzde (1.257.265-956581) bütçenin 300.684 TL fazla verdiğini görmekteyiz. Çukurova Sulama Birlikleri Derneği Başkanı Faruk Yaşar Umar'a (İHA, 2018) göre, DSI'nin 2016 yılı Sulama Birlikleri İdari ve Teknik Denetim Analiz ve Sonuçları raporuna göre birlikler başarılı faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu raporda değerlendirmeye tabi tutulan 378 Sulama Birliği'nden 8'i problemlili, 17'si kötü, 225'i iyi, 109'u başarılı ve 19 birliğin ise çok başarılı olduğunu ve burada başarısız olarak değerlendirilen birliklerin oranının yüzde 4 olduğu belirtilmiştir. Gönen Ovası Sulama Birliği de Türkiye'deki diğer sulama birliklerinin çoğunluğunda olduğu gibi bütçesini denkleştirebilmiş ve bütçe fazlası vermiştir. Birlik Müdürü (Z) bütçeden başka birliklere ya da diğer kalemlere aktarım olmadığını belirtmiştir. Her kalemden aktarım olmamakta, yedek ödenekten aktarım sağlanmaktadır.

3.3.6. Sulama Birliğinin Su Kullanım Hizmet Bedeli ve Tahsilat Bilgileri

Sulama Birliklerinde su kullanım hizmet bedeli tarifelerinin hazırlanmasında, DSI'nin denetiminde sulama tesislerinin işletme ve bakım-onarım giderleri esas alınmaktadır. Aşağıda Gönen Ovası Sulama Birliği'nin bitki desenine göre belirlenen su ücretleri gösterilmektedir.

Tablo 19. Bitki Deseni ve Ekim Alanları ile Su Ücretleri

BİTKİ ÇEŞİDİ	ŞEBEKE İÇİ				ŞEBEKE DIŞI	
	CAZİBE		POMPAJ			
	Alan (da)	Su Ücreti (TL/da)	Alan (da)	Su Ücreti (TL/da)	Alan (da)	Su Ücreti (TL/da)
Hububat	79	13,40	287	21,00	-	-
Bostan	88	50,40	133	21,00	4	75,60
Şeker Pancarı	573	50,50	24	21,00	183	75,75
Ayçiçeği	47	20,00	181	21,00	-	-
Mısır, Süpürge otu	5.446	50,40	12.430	21,00	622	75,60
Çeltik, Şeker kamışı	77.437	56,00	8.398	21,00	240	84,00
Zeytin	6	38,90	65	21,00	-	-
Meyve	1.030	50,40	7.293	21,00	101	75,60
Her çeşit sebze	4.587	50,40	1.498	21,00	102	75,60
Yem Bitkileri	1.152	50,40	2.093	21,00	396	75,60
Tav- Yıkama Suyu	299	12,20			6	18,30
TOPLAM/ORTALAMA	90.744	55,00	32.402	21,00	1.654	76,63

Kaynak: Sulama Birliğine Ait DSİ 2017 Yılı izleme ve Değerlendirme Raporu

Tahsil edilen su kullanım hizmet bedeli ile birliğin giderleri karşılanmakta, şebekelerinin bakım ve onarım işleri yapılmaktadır. “Çevik ve ark. (2000), devlet sulamalarında sulama suyu ücretleri toplama oranı değerinin 1984’te %54 iken, 1993’te bu oranın %33’e düştüğünü belirtmiştir. Su ücreti toplama oranı 2000 yılına gelindiğinde; DSİ tarafından işletilen sulamalarda %76.3, sulama birliklerinde ise %86 olarak gerçekleşmiştir (Özlü ve ark., 2002; Aktaran Kıymaz, 2006: 77). Su ücreti toplama oranı sulama birliklerinde, DSİ tarafından işletilen sulamalardan daha yüksek olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 20. Su Kullanım Hizmet Bedeli ve Tahsilat Bilgileri

2017 Yılı Su Ücreti Tahakkuku	(TL)		7.629.019
Önceki Yılların Tahakkuklarına Ait Tahsilat	(TL)	(A)	1.241.743
2017 Yılı Tahakkukuna Ait Tahsilat	(TL)	(B)	6.665.798
TOPLAM TAHSİLAT	(TL)	(A+B)	7.907.541

Kaynak: Sulama Birliğine Ait DSİ 2017 Yılı izleme ve Değerlendirme Raporu

Gönen Ovası Sulama Birliği'nde su kullanım hizmet bedeli sulanan alan miktarına göre (dekar X TL), kullanıldığı miktara göre (m³ X TL) cinsinden hesaplanmaktadır. Birlik personeli ile yapılan görüşmede elde edilen bilgilere göre birliğin sulama ücretlerinin tahsilat oranı %89-90dır. Birliğin tahsil ederken yaşadığı zorluk su ücretlerinin zamanında ödenmemesidir. Ücretler mayıs sonu ve kasım sonu olmak üzere iki taksit şeklinde alınmaktadır. Birliğe ödemelerini belirlenen süre içinde yapmayan su kullanıcıları hakkında alacak takibi, genel hükümlere göre yapılabilecek vadesi geçmiş borçlara ait icra işlemlerinin üç ay içerisinde başlatılması zorunludur. Birlik görev alanı dışında kalan su kullanıcılarından, suladıkları her dekar arazi başına su kullanım hizmet bedelinin iki katı ücret alınmaktadır. Üyelerin su ücretlerini peşin ödemesi durumunda %11-12 arasında indirim yapılmaktadır.

3.3.7. Su Kullanıcılarının ve Birlik Personeli Görüşlerinin Değerlendirilmesiyle Belirlenen Sorunlar

Müştereklerin nasıl yönetilmesi konusu teori kısmında tartışılmış ve su kullanıcılarının kendi belirledikleri kurallar dâhilinde kaynaklarını yönetebileceği belirtilmiştir. Sıkıntılar sadece teknik ya da mali ihtiyaçlardan kaynaklanmamaktadır. Su kullanıcılarının yöneticiler tarafından bilgilendirilerek karşılıklı iletişimin sağlandığı bir ortamda kararlara dâhil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Böylece su kullanıcıları alınan kararları etkileyebilecek ve yöneticilerle birlikte hareket ettikleri katılımcı demokratik bir düzen sağlanmış olacaktır. Ostrom'un merkezileştirme ve özelleştirmeye alternatif olarak sunduğu bu yaklaşım için verdiği örneklerden biri Fikret Berkes'in Alanya'daki balıkçılarla ilgili çalışmasıdır. Bölgedeki 100 balıkçının kontrolsüz ve denetimsiz avlanması, kendi aralarındaki çatışmalar, üretim maliyetlerinin aşırılığı, rekabet, sürdürülebilir balıkçılık için tehlike oluşturmuştur. Berkes 1970'lerde yaşanan

bu dönemi Alanya'nın "karanlık çağlar"ı olarak nitelendirmiştir. Daha sonra yerel kooperatif üyeleri bir sistem geliştirmiş ve av alanlarını yerel balıkçılar için bölgelere ayırmıştır. Tüm balıkçılara avlanmak için eşit haklar sunulmuştur. Sistemin uygulanma süreci balıkçılar tarafından yapılmıştır (Berkes, 1986: 63-70; aktaran Ostrom, 1990: 19-21). Katılımcıların kendilerinin planlayıp uyguladığı ve kendilerinin yönettiği bu düzen müşterek yönetimi için önemli örneklerdendir. Bu çalışma için örnek olarak seçilen alana indiğimizde su kullanıcılarıyla ve birlik personeli ile yapılan görüşmelerle ortaya çıkan durum belli başlıklar altında incelenmiştir.

3.3.7.1. Su Kullanım Hizmet Bedeli Düzeyi ve Tahsilatı

Ostrom'a göre, katılımcı sulama yönetiminde su kullanıcılarının müştereklerle ilgili ortak kararları doğrultusunda bir yönetim yapısının kurulması ve su kullanım hizmet bedellerinin de su kullanıcıları tarafından kendi durumları ve o bölgenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yöneticilerle birlikte belirlenmesi beklenmektedir. Yöneticiler ve su kullanıcıları kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışan bireyler olmak yerine, ortak çıkarları gözeterek o bölge için etkin çözümler için çalışan bireyler olmalıdır. Su kullanım hizmet bedelinde o bölgedeki kullanıcının ödeme gücü dikkate alınmalı, alınamıyorsa da icra ile alımı tercih etmek yerine daha yapıcı çözümlere gitmelidir.

Sulama DSİ yönetiminde iken yani sulama birliği kurulmadan önce su kullanıcıları, suyu belli bir ücret ödemediği tarlalarında kullanmışlardır. Şu anda ise sulama birlikleri bakan tarafından onaylanan işletme ve bakım ücret tarifelerinde dekar başına tespit edilen en düşük ücret tarifesinden aşağı olmamak üzere sulama ücretini belirlemektedir.

Birliğin su ücretleri konusundaki durumu yansıtan görüşler:

Birlik Personeli (H): *Su ücretlerinin eşik değerlerini bakanlık belirliyor. Birlik, ücretleri belirlerken bu değerlerin altına düşmüyor, denk bütçe esasını dikkate alıyor.*

Birlik Personeli (I): *Su ücreti dediğiniz şey aslında su kullanım hizmet bedelidir. Sadece suyun parası değildir. İçerisinde bakım onarım, suyun o noktaya kadar getirilmesindeki personel (70-75 personel), makine giderleri vs. vardır.*

Birlik Müdürü (Z): *Buradaki çiftçi 1 dekara 1600 ton su kullanıyor. Çeltik için ödediği su ücreti 70-75 lira. Üretim maliyetleri içerisinde en düşük oran sulama ücretidir.*

Su Kullanıcısı (Y): *Sulama ücretleri bizim bölge için makul. Enflasyon oranında yatırımlar oranında belirlenmeli fiyatlar. Devlet diktası ile değil.*

Su Kullanıcısı (E): *Suyu pahalılıktan kullanamıyoruz ki. Ekmekten vazgeçtim.*

Su Kullanıcısı (G): *Sulamada gruplar olur, cazibe1, cazibe2, pompaj1, pompaj 2 falan diye. Bu sene ücretleri arttırmak için grup 2de değerlendirilen su grup3e aktarıldı ve bunu Balıkesir DSİ de onayladı diyorlar. Biz taban fiyat uyguluyoruz diyecekler ama insanlar bilmiyor grup 2'den 3'e geçildiğini. Yalandır, doğrudur bilmem ama sulama birliğinin çiftçinin elinden alınması iyi olmadı.*

Görüşmelerde Su kullanıcıları, su ücretleri belirlenirken ödeme gücünün dikkate alınmaması dolayısıyla ödemekte güçlük çektiklerini belirtmektedir.

Su Kullanıcısı (D): *Su ücretini öderken zorlanıyorum, Çünkü kâr da yapsan zarar da yapsan aynı ödemek zorundasın.*

Su Kullanıcısı (Y): *Sulama ücreti belirlenirken ödeme gücünü dikkate almak istemiyor yöneticiler, fazla olsun istiyorlar rahat hareket edebilmek için. Ücretler çiftçi ürününe yapılan zam oranında arttırılması lazım.*

Su Kullanıcısı (F): *Ödeme gücünden daha çok ihtiyaçlar dikkate alınıyor.*

Su Kullanıcısı (A): *Ödeme gücünün dikkate alındığını düşünüyorum. Çünkü ücretlendirme ekilen ürüne göre yapılıyor. Örneğin çeltik dönümü 50-60 tl iken domates, fasulye, mısır gibi ürünlerde 35-40tl arasındadır dönümü.*

Birlik Müdürü (Z): *Çiftçinin ödediği en düşük kalem su, ona rağmen en son su ücretini ödüyorlar. Çiftçi sulu tarım yapacak, önce mazotu, gübreyi, ilacı, tohumu ödüyor. Kalırsa suyu ödüyor. Halbuki ilk ihtiyaç su. Gönen Ovası Sulama Birliği en düşük ücretle maksimum hizmet veriyor.*

Su kullanım hizmet bedeli için sulama birliği herkesin cep telefonuna, yatırılacak ücretlere dair bilgilendirme mesajı atmakta, ödeme tarihini unutma gibi bir durum yaşanmamaktadır. Ücretler ödenmediğinde ödeme son tarihi hatırlatma mesajı

gönderilmektedir. Belirtilen tarihlerde ödenirse ücret faiziyle ödeniyor, ücret hiçbir şekilde tahsil edilmediğinde ise yine faiziyle birlikte icra yoluyla tahsil edilmektedir. Tahsilatta yaşanan zorluğun temel nedeni ise tarımsal giderlerin yüksek, elde edilen gelirlerin çok düşük olmasından kaynaklı olduğu bunun da devletin tarım politikalarındaki tutumu ile ilgili olduğu belirtilmiştir.

Birlik Personeli (I): *Sulama ücret tarifesinde yaptırımlar yazıyor, hangi süre içerisinde olacağı falan. Yasal takip süreci başlıyor. Yasal faiz işliyor.*

Birlik Müdürü (Z): *Ödeme günleriyle ilgili sms gidiyor. En az 5 kere gidiyordur. Yıllık 3000 küsur çiftçimiz var. Çok az kişi telefon kullanmıyor. Onlara da yazılı olarak gidiyor. Hala ödemezse icra takibi başlıyor. İcra takibi yapmak zorundayız. İcraya vermezsek parayı başkan cebinden ödemek zorunda kalır.*

Su Kullanıcısı (G): *Günü geçen ödemelerin icrai takibe verileceği korkusuyla yaşıyoruz.*

Su Kullanıcısı (F): *Uyarılıyoruz, cezalı olarak ödüyoruz ya da en son icra yoluyla alıyorlar. Resmi gazetede yeni yayınlanan uygulamaya göre tarımsal destekleme ödemesi alan çiftçilerin vadesi geldiği halde ödenmeyen sulama hizmet bedelleri tarımsal desteklerden mahsup edilebilecek. Çözüme götüren farklı destekler beklerken böyle bir uygulama çiftçi için ne kadar iyidir tartışılır.*

Su Kullanıcısı (Y): *Küçük çiftçi bozuk giden yıllarda ödeyemiyor. Hoşgörülü olunması gerekir, süreci uyumlaştırmaya çalışmak lazım. İcraya vererek çiftçiyi mağdur avukatları zengin ediyorlar. Yapılandırma olduğu yıllarda tahsilatları bile bile icraya döktüler. Çiftçiye iyilik yerine kötülük yaptılar. 100 lirayı ödemeyen adam 400 lirayı nasıl ödeyecek. Ödeyebilse zaten borcunu ödeyecek.*

DSİ Personeli (T): *Ücreti ödemesine bile bir dahaki sezonda da su kullanabiliyor su kullanıcısı. Bunu engellemek için cazibeli sulamalarda akıllı sayaç-kartlı sistem uygulamasına geçilmeli.*

Su Kullanıcısı (B): *Bizim buralar için (Gebeçinar mahallesi) fatura yok, kapalı sistem olduğu için karta önceden para yüklüyoruz. Para olmayınca suyu kesiyorlar.*

Birlik Personeli (H): *Tahsilatta zorluğun nedeni çiftçilerin tarımdan kazançlarının net hesaplarını yapamaması. Bu sene kazandığının seneye garantisi yok. Ürün fiyat dengesi yok. Ürettiklerini zamanında satamadıklarından, gelirleri düşük kalıyor ve borçlarını ödeyemiyorlar. Bazıları da önemsemediği için ödemiyor, illa uğraştıracaklar. Kartlı sisteme geçmek de bir alternatif pahalı da olsa uzun vadede iyi bir şey.*

Alanda yapılan görüşmelerdeki yanıtlara baktığımızda, su kullanım hizmet bedeli bakanlığın belirlediği en düşük ücret tarifesinden aşağı olmamak üzere bölgenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak belirlenmekte olduğu fakat ödeme gücünün dikkate alınmadığı belirtilmiştir. Su kullanıcıları zarar yaptığı yıllarda su ücretlerini ödemekte zorlanmakta ve tarım yapmaktan vazgeçebilmektedir. Yöneticilerin bu problemleri ve su kullanıcılarının düşüncelerini daha fazla dikkate alarak çözümler üretmesi katılımcı sulama yönetiminin tam olarak uygulanabilmesi için önemlidir.

3.3.7.2. Sulama Birliği ve Su Kullanıcıları Arasındaki İlişki

Katılımcı sulama yönetiminin en önemli unsurlarından biri, hizmeti sunan kurum ile o bölgenin halkı arasındaki karşılıklı iletişimidir. Ostrom'un bu konudaki çözümü iyi yönetişimdir. Sulama Birliği ve su kullanıcıları arasında işbirliğine dayalı bir düzen ve bunu sürdürebilecek kurallara ihtiyaç duyulmaktadır.

Sulamanın sulama birliklerine devri sonrasında, çiftçiler ile yerel yöneticiler arasındaki ilişkilerin güçlenmesiyle sulama birliklerinin gelecek süreçte de etkin ve başarılı bir yönetim sağlayacağı düşünülmekteydi. Fakat yeni değişikliklerle çiftçilerin iletişim kurması zorlaşmıştır. Su kullanıcılarının ihtiyaçları ile sulama birliğinin problem çözmesi arasında kopukluklar olmaya başlamıştır. Su kullanıcıları ile yapılan görüşmelerde birliğin su kullanıcılarıyla en çok telefon aracılığıyla toplu mesaj gönderme şeklinde ve sosyal medya aracılığıyla iletişim kurdukları, telefon kullanmayanların da gerekli bilgileri çevreden öğrendiği ve postane yoluyla bilgilendirildiği belirtilmiştir. Su kullanıcılarıyla iletişimde bu yöntemler genel itibariyle yeterli bulunmakla birlikte, iletişimin tek taraflı olmaması gerektiği dile getirilmiştir. Su kullanıcılarının sulama ücretini yatırma gibi resmi zorunluluklar dışında birliklere pek uğramadıkları genelde istek ve bakım onarım talepleri için gittikleri öğrenilmiştir. Su

kullanıcılarının ve birlik personelinin bu konu kapsamında verdikleri yanıtlardan bazıları şöyledir;

Su Kullanıcısı (G): *SMS, postane, sosyal medya gibi araçlarla iletişim kuruyorlar. Bu kadarının yeterli olduğunu düşünüyorum.*

Su Kullanıcısı (F): *Çoğunlukla mesaj ile bilgi ediniyorum, yetiyor.*

Su Kullanıcısı (L): *Merkezde işim olunca oraya da çay içmeye uğruyorum kısa süreliğine, o arada konuşuyoruz işte problem olan şeyler varsa anlatıyorum.*

Birlik Personeli (Z): *Sulama birliğine gelip şikayetlerini belirtirler. Arkadaşlar sürekli arazileri geziyor. Yüz yüze arazide onlarla görüşebiliyorlar. İletişim yeterli.*

Birlik Personeli (M): *Olağan genel kurullar oluşturularak sulama sezonu başında ve sonunda birliğin faaliyetleri hakkında ve bölgenin su ihtiyacı hakkında çiftçiler için toplantılar düzenlenir. Bizce yeterli de çiftçiler açısından iletişim kopuklukları oluyor, farklı şeyler yapılabilir.*

Su Kullanıcısı (Y): *Birliğin su kullanıcılarıyla iletişim sağladığı hiçbir şey yok. Sadece bayramda paraların alınması yönünde mesaj çekiyorlar. İletişim yeterli değil. Çiftçilere gidin sorun, çiftçi sizden ne istiyor bir dinleyin, siz çiftçiden ne istiyorsunuz. Karşılıklı iletişim yok.*

Su Kullanıcısı (R): *Bilgilendirme için yeterli. Bakım, onarım talepleri ve şikayetleri için değil. Eskiden uğrardım şimdi uğramanın da faydası kalmadı, dikkate mi alacaklar dediklerimizi.*

Birlik Personeli (I): *Düzen değişti ama bu değişiklikte de yine eskisi gibi iletişim sağlayabiliyorlar, sadece yönetime, kararlara katılımcı değiller.*

Katılımcı sulama yönetiminin getirdiği olumlu unsurlardan biri yeni yapılan kanun değişikliği ile ortadan kaldırılmıştır. Görüşmelerde görüldüğü üzere, karşılıklı iletişimin engellendiği, kullanıcıların birliğe gidip sıkıntılarını dile getirip yorum yapsalar bile dikkate alınmayacaklarını düşünmeleri oldukça önemlidir. Bu algı ve yönetim sürecindeki kurum ile su kullanıcıları arasındaki güveni olumsuz etkilemiştir.

3.3.7.3. Su Kullanıcılarının Birlik Mali Kayıtlarına İlgisi

Katılımcı sulama yönetiminde su kullanıcılarının birlik mali kayıtlarına ulaşabildiği şeffaf bir yönetim söz konusudur. Yukarıda bahsedilen güven unsuru mali kayıtlar açısından da önemlidir. Müşterekler için ortak sorumluluk içerisinde olan su kullanıcılarının güven duyulan yöneticilerle hareket etmesi etkin bir yönetim gerçekleştirecektir.

Görüşmelerde, su kullanıcılarının birliğin mali kayıtlarına ilgisini öğrenmek için yöneltilen sorulara verilen yanıtlar aşağıdaki gibidir:

Birlik Müdürü (Z): *Şeffaf bir kurum burası. Görmek istedikleri her şeyi görebilir. Devlet dairesi gibi yazılı dilekçeyle görmek istediklerini belirtir, görebilir. Kapımız herkese açık.*

Birlik Personeli (H): *İlgilenmiyorlar. Çiftçi paraları yediğimiz yönünde dedikodu yapıyor ama kendisi de sormuyor gelip de ne nedir şeklinde.*

Birlik Personeli (I): *İsteyen olmuyor ama isteyene gösteririz. İsteseler de anlamayabilirler. Belli kodlar var onları bilmezler.*

Su Kullanıcısı (G): *Lazım olsa ilgilenirim.*

Su Kullanıcısı (Y): *İlgileniyorum. Bazı kayıtlar gizli tutuluyor.*

Su Kullanıcısı (H): *Tapu kayıt sistemi için bazen lazım oluyor, ilgileniyorum.*

Su Kullanıcısı (F): *İlgilenmiyorum sayılır, bugüne kadar açıklamalar dışında bilgi ve belge istemedim.*

Su Kullanıcısı (O): *Alınan paraların nereye gittiğini bilmiyoruz, eskiden güvenim vardı da şimdi o da yok.*

Su Kullanıcısı (N): *İlgilenmek lazım da belgeleri ele alınca anlayamıyoruz ki, açıklayacak bilen birileri lazım.*

Görüşme yapılan kişilerden çoğunluğun birliğin mali kayıtlarıyla ilgilenmediği, ilgilenmek isteyenlerin de belgeleri anlayabilecek bilgiye sahip olmadığından ilgilenmediği ve ilgilenenlerin genelde hem birlik personeli hem su kullanıcısı oldukları görülmüştür. Bu kapsamda yönetimdekilerin su kullanıcılarının anlayabileceği düzeyde

şeffaflığı gerçekleştirebilecek bilgilendirme yapması yönetimi daha güvenilir hale getirmek için atılan önemli adımlardan biri olacaktır.

3.3.7.4. Sulama Birliği Bakım-Onarım Hizmetine İlişkin Sorunlar

Ostrom, müştereklerin en alt düzeyden üst düzeye kadar olan yönetiminde ortak sorumluluk bilincinde olunması gerektiğini belirtmektedir. Su kullanıcıları üye oldukları sulama birliğini sahiplenerek kendi belirledikleri ve otoriteler tarafından tanınan ilkeler doğrultusunda yerel ihtiyaç ve durumlara göre hareket etmelidirler. Bu kapsamda su kullanıcılarına eşit haklar sunularak müştereklerin hakkaniyet ilkeleri ışığında yönetilmesi de önemli bir unsurdur. Bakım ve onarım hizmetlerinde de su kullanıcılarının sulama birliği ile birlikte hareket ederek yardımsever olması beklenmektedir. Sorunları işbirliği içerisinde çözmek önerilmektedir.

Sulama Birliği, sulama hizmetini en iyi şekilde sunabilmek için sulama mevsimine kadar tesislerin ve sulamada kullanılan kanaletlerin (boyası, temizliği, çatlaklarının düzeltilmesi gibi) bakım-onarımını yapmaktadır. Bakım onarım için kullanılan araçların Birlik Personeli (I) tarafından yeterli olduğu, yeterli olmayanı da hizmet alımı ile aldıkları belirtilmiştir. “1-2 gün kullanmak için makineyi alıp kenara koymanın anlamı yok. Kamyonu, greyderi, kepçesi, paleti var.” Birliğin bakım onarım maliyetini gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 21. Sulama Birliğinin 2017 Yılı Bakım ve Onarım Maliyeti

BAKIM ONARIM İLE İLGİLİ YAPILAN İŞLER	Yapılan İşin Miktarı	Yapılan İşin Tutarı
BETON ONARIMLARI	75	9.387
Ana Kanal (m ³)	75	9.387
KANAL TEMİZLİKLERİ	23.900	187.711
Ana Kanal (m ³)	7.400	58.120
Drenaj Kanalı (m ³)	16.500	129.591
KANALET ONARIMLARI	405	24.632
Kanalet Değişimi (m)	405	24.632
BOYA İŞLERİ	475	11.846
Çek, Priz Kapakları vs. (m ²)	475	11.846
KAPALI SİSTEM ONARIMLARI	36	72.987
Boru Onarımı (m)	36	72.987
SERVİS YOLLARI BAKIM ONARIMI	990.000	944.394
Yol Bakımı (m)	966.000	860.706
Stabilize serilmesi (m ²)	24.000	83.688
BİTÜMLÜ İP (m)	4.987	6.740
DİĞER İŞLER		714.086
TOPLAM		1.971.783

Kaynak: Sulama Birliğine Ait DSİ 2017 Yılı izleme ve Değerlendirme Raporu

Katılımcı su yönetimi açısından birliğin su kullanıcıları tarafından sahiplenilmesi çok önemlidir. Birliğin tesislerine, kanallarına zarar verildiğine şahit olduğunda, birliğe haber verilip verilmemesi konusundaki sorulara verilen cevaplarla sahiplenildiği yönünde bir kanı oluşmuştur. Bu cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Birlik Personeli (I): *Bir şey olduğunda haber verirler. Kimse gidip kasten zarar vermez zaten. Yanlışlıkla çarpılmıştır falan ama yine bedelini öder.*

Su Kullanıcısı (Y): *Su kullanıcılarında sıkıntı yok da kendi çalışanları daha sıkıntılı bence, bana ne deyip geçiyorlar, sahiplenme pek yok. Adam işe gitmek istemezse araca zarar veriyor, bakan yok.*

Su Kullanıcısı (G): *Büyük oranda sahiplenilir.*

Su Kullanıcısı (S): *Sahipleniriz de çok yakın biri olunca da şikayet etmek ayıp oluyor, kendisini uyarırız, ona kalmış artık.*

Su Kullanıcısı (R): *Biz sahiplenmezsek kim sahiplenecek, sahipleniriz. Öyle kırıp döküp kaçanı pek görmedim. Kendisine yapıyor sayılır sonuçta o da su kullanıcısı.*

Görüşmelerde sulama birliğine su kullanıcılarının yardım edip etmedikleri de sorulmuştur. Genel olarak su kullanıcıları, kendilerinin yardımına ihtiyaç duyulmadığından yardım etmediklerini belirtmiştir.

Birlik Müdürü (Z): *Sıfır yardım.*

Birlik Personeli (I): *Bakım için adamın tarlasından geçmek zorundayızdır. Çiftçi izin verir geçeriz. Çiftçinin yükümlülükleri içindedir talep edildiğinde yardım etmek.*

Su Kullanıcısı (F): *Bizden yardım istenmez genelde. İstense elimizden geleni yaparız.*

Su Kullanıcısı (G): *Yardım beklenilmesi gereksiz, birlik yapmalı.*

Su Kullanıcısı (Y): *Etmeyiz, birlik kendisi yapar.*

Su Kullanıcısı (K): *Kendimiz için yaptığımız şey bile aslında birliğe ve diğer su kullanıcılarına yardım sayılır. Mesela ana kanallar var, vatandaşın tarlasının yanından geçiyor. Bunların dibinde ot çıkıyor. Ana kanalları sulama birliği temizlemesi lazım,*

vatandaş da tarlasının kenarlarını temizlemeli. Bu otlar çıkınca büyüyor, kanalların içine sarkıyor, tohumları suya dökülüyor. O su başka tarlaya gidince tarlada yabancı ot çıkmasına neden oluyor. Bir daha ilaç atmak zorunda kalıyor. Otu temizlenen yerde haşeratlar barınmaz. Kanaletlerden su kaçıyor, birikinti oluşuyor. Hem yollar ıslanıyor hem sivrisineklere neden oluyor. Yani her sorun birbirini tetikliyor.

Birliğin sunduğu hizmet konusunda memnun olunup olunmadığına dair su kullanıcılarına yöneltilen sorularda genel olarak eskiye göre memnun olunmadığı, birlik personeli tarafından verilen yanıtlarda ise yeterli olduğunun düşünüldüğü belirtilmiştir.

Su Kullanıcısı (R): Yeterli değil, işi idare edecek kadar yapıyorlar. Kanaletlerde fitiller var, hava durumuna göre zamanla eskiyor. Oralardan su sızıyor. Çiftçinin vicdanı varsa bez falan sıkıştırıyor.

Su Kullanıcısı (F): Memnunum da daha iyi olabilir.

Su Kullanıcısı (G): Evet, memnunum. Sorunları imkanlar dahilinde giderdiklerine inanıyorum.

Su Kullanıcısı (Y): Yetersiz, sorunların %30u anca gideriliyordur. Şahsi işler çok dönüyor, küçük çiftçi büyük çiftçi ayrımı var.

Su Kullanıcısı (L): Yetersiz kalıyor çünkü kayırmacılık var. Hizmet götürürken hakkaniyet yok. Bir gün kepçe lazım, kepçe yok çalışıyor dediler. Araştırdık baktık, kepçe vatandaşın tarlasının başındaki söğütleri söküyormüş.

Su Kullanıcısı (S): Şimdi hepten kötü, verilen paralar nereye gidiyor bilmiyoruz, kimle konuşsam orada burada problem. Bizim birlik yine iyiymiş başka birliklerde hiç hayır yok diyorlar.

Birlik Müdür (Z): Sorunların %99u çözüme ulaşıyordur. Türkiye’de kanalet stoku bulunan tek birlik burasıdır. 450km kanalet var. Bunun %6sı oranında kanalet stoktadır.

Sorulardan biri olan sulama birliğinin hizmetleriyle ilgili en çok dile getirilen sorunlar ise şu şekilde belirtilmiştir.

Birlik Personeli (I): Su kullanıcılarının dile getirdiği sorunlar genelde yollardır. Burada şöyle bir alışkanlık var, tarlaya taksiyle gidiyor adam. Taksinin altı vuruyor

diyor, tarlaya taksiyle gidilir mi? Orası ulaşım yolu değil işletme bakım yolu. Traktörle vs. gitmesi lazım. Yola su kaçıran yine çiftçi. Sulama şebekesinde, kanaletlerde bir sorun olduğunda çiftçinin söylemesine gerek yok. Suyu yeteri kadar iletemeyeceği için birlik kendisi müdahale eder zaten. Diğeri de fiyatlar. Ürünlerin fiyat politikası, bunu sulama birliği belirlemiyor ki. Sadece su ücretini belirleyebiliyoruz, onu da devletin gönderdiği çizelgeye göre belirliyoruz bütçe göz önüne alınarak.

Birlik Müdürü (Z): En çok şikayet gelen şey yollar. Yolların bozulmasına neden olan da çiftçidir. Çiftçi taksiyle gidemiyorum diye şikayet ediyor. Çeltik hasat makinesi de o yoldan gidiyor. Kamyonlar falan o yola girerse asfalt olsa göçer. Mecburen böyle yollar.

Su Kullanıcısı (G): Su yetersizliği. Aşırı su kullanımının önüne geçilmesi için cazibeli sulamalarda sayaçlı sisteme geçilmeli. Diğeri sorun da çiftçilerin birliklerde söz haklarının elinden alınması.

Birlik Personeli (H): Birliğin sorunlarından biri, yapılan tesislerin projelerine uygun şekilde yapılmadığından tesislerde oluşan büyük arızalarda altından kalkılamaması. Buna örnek olarak tarla ulaşım yollarının kullanılabilir şekilde yapılmaması, drenaj kanallarının arazinin eğimine uygun yerlerden geçirilmemesi, su iletim kanal ve borularının çok olmaması. DSİ'nin içinden atanan yöneticiler olmasına rağmen DSİ'nin imkanlarının çiftçilere kullandırılması konusunda yaşanan sorunlar var. İletişim kopuklukları var DSİ ile başkan arasında.

Su Kullanıcısı (Y): Yapılan bütün toplantılara katıldım. Sorunlar; vatandaşın isteği yeterli su gelmiyor, kanalet bakımları, yolların bozuk olması. Sulama birliğinin 2 greyderi var, Gönen'de toplam 24 greyder var. Bu greyderler hasat zamanı yaklaşınca yolları yapmalı ama çalışmıyorlar. Avrupa'da tarla yolları asfalt. Yolda toz olursa mahsulün üzerine geliyor, böcek üremesine neden oluyor. Bunun bilincinde değiller. Devlet ihale ediyor müteahhitlere, dökmeden gidiyorlar, denetim olmadan imzalar atılıyor. Bu işler sulama birliklerine kalıyor yol yapımı ama bir iki araçla yapabilmeleri mümkün değil.

Su Kullanıcısı (R): Hakkaniyet yok. Araçları çalıştırmıyorlar, araçlar çalışıyor gözüküyor. Mazot parası diye fatura gösteriyorlar, mesela trafik cezaları için. Bu

yüzden araç yatıyor vatandaşa hizmet gidemiyor. İnsanların çoğu görmüyor. Bin dönüm yeri olan adama malzeme çekemiyorsun, iki yüz dönümü olanlar tanıdık diye kayırıyorsun. Çiftçi küstürülüyor, birliklere sahip çıkmıyorlar.

Su Kullanıcısı (A): Eskiden sorunlarımızı gidip paylaşırdık en azından şimdi dile getirilen sorunların dikkate alındığını düşünmüyorum, söz hakkımız kalmadı ki, temsil edenimiz yok. Gönen Barajı yapılırken eski sisteme göre yapıldı. Su dağıtım kanallar yoluyla geldiği için çevre alanlarda fazla toprak kaybı olduğunu düşünüyorum. Baraj sulama sisteminin yer altından yapılmasını tercih ederim.

Su Kullanıcısı (N): Su paylaşımı konusunda kendi aramızda ufak tefek sorunlar yaşanıyor, Suyu benim için salıyorlar, benden önce tarlası olan hakkımdan alıyor. Bunun dışında herhangi bir büyük sorunla karşılaşmadım.

Su Kullanıcısı (F): Kanal sonlarına suyun kayıp ve izinsiz su kullanımı nedeniyle az ulaşması.

Özetle görüşmelerde yöneltilen sorulara verilen yanıtlara göre, birliğin sahiplenildiği düşünülmektedir. Bu düşüncenin altında, birliğe verilen zararın su kullanıcılarına da yansiyacak olması yatmaktadır. Bakım onarım hizmetini birlik üstlendiğinden su kullanıcılarından bir yardım beklenilmemekte birlikte ihtiyaç duyulduğunda su kullanıcılarının yardım etmeye hazır olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, birliğin sunduğu hizmetin yetersiz bulunmasının en önemli sebebi kayırmacılık olduğu görülmüştür. Şahsi işlerin daha çok olduğu, küçük çiftçi büyük çiftçi ayırımına göre bakım onarımın yapıldığı düşüncesinde olan su kullanıcıları vardır.

3.3.7.5. Su Kullanıcılarının Yönetime Katılımının Engellenmesi ve Sulama Hizmeti Sunumu

Katılımcı sulama yönetiminde su kullanıcılarının, sulama için gerekli altyapı ve su dağıtımını sürdürme sürecine dâhil edilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Yerel olgulara dayanan ve katılımcıların kendi belirledikleri ilkelerle gerçekleşen doğal kaynak yönetiminin olumlu sonuçlar doğurduğu, birbirini tanıyan insanların oluşturduğu kurallara katılımcıların uyduğu ve su yönetiminin sürdürülebilir bir formda gerçekleştirildiği saptanmıştır. Ayrıca su kullanıcılarının işbirliğine

yönelmelerini sağlayacak anlaşmalar devlet ya da sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile sağlanabilmektedir. Gerektiğinde birliklerin devlet desteği alabileceği belirtilmiştir.

Türkiye’de 6172 sayılı Kanun, belediye başkanlarının ve muhtarların birlik meclisi doğal üyeliklerini kaldırmış, meclis üyelerinin tamamının su kullanıcılarından oluşmasını gerektiğini belirtmiştir. Yapılan araştırmalardan da öğrenildiği üzere demokratik ve daha etkili bir yönetim için su kaynaklarının yönetimi katılımcı bir yönetimle yapılmalı, kullanıcıların işletim ve bakım faaliyetlerinde kontrol ve sorumluluk sahibi olması gerekmektedir. DSİ, tesislerin mülkiyeti kendisinde kalmak üzere, hizmet alanlarındaki tesislerinin işletim, yönetim, bakım ve onarım yükümlülüğünü sulama birliklerine devretmiştir. Çiftçinin yeterli olmasa da yönetimde söz hakkı bulabildiği bu düzen 28 Nisan 2018’de Resmi Gazete’de yayınlanan 7139 sayılı kanun ile değişmiştir. Buna göre su kullanıcılarının yönetime katılımını sağlayan birlik meclisleri kaldırılarak yönetimdeki karar alımlarına katılımı engellenmiştir. Artık birlikler Bakanın onayı ile DSİ tarafından atama yoluyla gelen başkanlar tarafından yönetilmektedir. Bu da birliğin bulunduğu çevrenin sorunlarına etkili çözümlerde bulunamayan, siyasi bir yönetime neden olmaktadır. Görüşmelerde yeni yasanın getirdiği değişiklikteki su kullanıcılarının kararlara katılımı hakkında ne düşünüyorsunuz sorusuna Birlik Müdürü (Z) şu şekilde yorum yapmıştır:

Çiftçiler birlik meclisinin yaptığı toplantılara katılırdı. Belirli başlı maddelerde oy hakları yine yoktu. Bana göre engellenmiş değil. Kapımız herkese açık, şeffaf kurum. Çiftçi başkana gelip fikirlerini beyan edebilir. Başkan da kararlarını alırken bunları dikkate alarak karar verir. Direkt olmasa da dolaylı bir katılım var.

Diğer birlik personelinin ve su kullanıcılarının yorumları ise şöyledir:

Birlik Personeli (I): *Yasayı uygulamakla yükümlüyüz. Hangi gerekçe ile meclisi feshettiler bilmiyorum.*

Birlik Personeli (P): *Özel sektör olsa kararlara katılabilecek mi, devlette de olmaz ama bu yapıda en azından çiftçi gelip başkana derdini anlatabilir.*

Su Kullanıcısı (G): *Kesinlikle yanlış bir uygulama. Su kullanıcılarının söz haklarının elinden alınmasını demokratik bir hareket olarak görmüyorum. Eskiden de*

pek düzgün işlemiyordu. Kendi kararlarını baskıyla uygulatıyorlardı. Düzeltecekleri yerde şimdi daha da kötü yaptılar.

Su Kullanıcısı (Y): Çiftçi meclisle birlikte tepki verebiliyordu. Çiftçinin katılımı çok önemliydi, yeterli olmasa da başarabilirdik zamanla. Denetim sağlıklı işlemiyor. Atamayla başa gelenlerle olmaz. Dünyanın bütün ülkelerinde birliklerle ilgili kanun çıkarken o işi yapan birliklerin görüşü alınır, kanun öyle çıkar. Bizde ise kanun çıkıyor, kanunun aksayan kısımlarını düzeltebilmek için birlikler, kuruluşlar, kişiler beş yıl uğraşır, beş yıl sonra bir kısmı gideriliyor ama zaman kaybediyoruz. Örnek vereyim bir tane de “Fransızlar İtalya’dan domates ve şarap ithal etmişler. Fransa tarım bakanını parlamentonun kapısında domates yağmuruna tuttular, şarapları da kırdı çiftçiler. Hiç ceza almadılar. Çünkü anayasada madde varmış ülkede üretilen mal ithal edilemez diye.” Anayasa toplumsal uzlaşmayı sağlayamadığı için kanun düzenleyiciler tepeden inme yaptığı için sıkıntımız büyük.

Su Kullanıcısı (F): Kararlara katılım engellenmemeli. İhtiyaçları en iyi bilen biziz, su kullanıcılarıdır. Etkili çözümler için bizi dinlemeye ihtiyaçları var, bizim de onlara.

Sulama birliklerinin en önemli gelir kaynağının su ücretleri olduğu düşünülürse, çiftçi ödeyemediğinde birlik zor durumda kalmaktadır. Dolayısıyla birlikler bütçelerini denkleştiremedikleri için hizmet sunumunda zorluklar yaşamaktadır. Bu durum göz önüne alınarak bazı konularda devlet desteğine ihtiyacın olup olmadığı birlik personeline ve su kullanıcılarına sorulmuştur. Birlik Personelinin belirttiğine göre Gönen Ovası Sulama Birliği Türkiye’deki bütçesini denkleştirebilen başarılı birkaç sulama birliğinden biridir. Verilen diğer yanıtlar da şöyledir:

Birlik Müdürü (Z): Gönen için devlet desteğine ihtiyaç yok. Elektrik için destek sağlanabilir. Şu an devletin 1 tl katkısı yok. Bütçenin %20si falan elektriğe gidiyor. Bu sene 3,5 milyon tahmini elektrik bedeli.

Birlik Personeli (I): Çok büyük bakım onarımlarda olabilir. Burası için onun haricinde gerek yok, şimdiye kadar olmadı. Ama şu olabilir, pompajlı sular elektrikle basılan sulardır. Burada sübvansiyon şeklinde devlet desteği olabilir. Birlikler için elektrik büyük yük.

Birlik Personeli (H): *Birliklerin devlet desteğine ihtiyacı var ülke genelinde. Birlik kendini yönetene kadar belli bir süre devletin imkanlarından faydalanabilir.*

Su Kullanıcısı (G): *Birliklerin devlet desteğine ihtiyaç duyduğunu düşünmüyorum. Bu belirlenen fiyatlarla devletten destek almadan kendi yağında kavrulabilir. Kontrollü bütçe yönetimi olsa kendini geliştirip iş makinaları için para da ayırabilir.*

Su Kullanıcısı (F): *Hayır, bizim birlik kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayabiliyor.*

Su Kullanıcısı (R): *Doğudakiler borç batağında diyorlar, buranunki iyi. Zaten iyi olmayan birlikler yüzünden hepsinin değişmedi mi yönetimi!*

Su Kullanıcısı (L): *Kendi kendine bakabilecek güçtedir. Ne kadar şikayet etseler de ücretler ödenmiyor diye başka yerlere göre daha iyi ödeniyordur.*

Görüşmelerde personel ve su kullanıcılarına; sulama hizmetini devlet, sulama birliği ve özel sektör seçeneklerinden hangisinin en iyi şekilde sunacağı sorulmuştur. Verilen cevaplar arasında özel sektörün anlamını net bilmeyen birkaç çiftçi dışında özel sektör seçeneği yer almamıştır. Çoğunlukla hizmetin birlik eliyle yürütülmesinin daha iyi olduğu vurgulanmıştır. Sebeplerine de değinildiği yanıtlar şu şekildedir:

Birlik Müdürü (Z): *Sulama birliği yerel yönetimler tarafından yönetiliyordu. Düne kadar her mali idari biriminde seçim olurdu, başkan ve organlar seçiliyordu. Seçimleri YSK yapardı. Düzenli bir sistem vardı. Devlet verirken yeterli olmadığını gördüğü için sulama birliklerini kurdu ve onlara devretti. Özel sektör işletirse de sulama ücretleri daha fazla olur. Çiftçinin zararına ama farkında değiller. Özelleştirmede başta suya sahip çıkan sonra araziye sahip çıkar.*

Birlik Personeli (I): *DSİ'ye yönetimine geçti diyorlar da öyle bir şey yok. Bir şirkete kayyum atıyorsunuz, ondan sonra ona karışabiliyor musunuz, hayır. Devlet diyor ki ben bu adama güveniyorum, bu adam yönetecek. DSİ'ye bağlanmış olsa ben maaşımı DSİ'den alırım. Ama Sulama Birliğinden alıyorum, her türlü özlük hakkım burada. Bu da yasaya bağlı yasa neyse o. Şimdiki yasayla seçilmiş yönetim ve denetim gitti. DSİ özel sektör eliyle de işletebilir şeyi var. Ama feshedilmesi için belli şartlar var. Sulama Birliğinin sürdürülebilirliğini kaybettiğini ispatlaması gerek. İspatlarsa özelleştirilebilir. Bana sorarsanız suyun özelleştirilmesi çok sıkıntılıdır. Devlet elinde*

kalmalı Sulama Birliği vermeli hizmeti. Sulama birliğinde kâr yok ama özelde adam kâr koyar. Çiftçiyi hiç düşünmezler.

Su Kullanıcısı (G): Amacını gerçekleştiremeyen iyi yönetilmeyen birliklerin devredilmesi uygundu. Fakat hizmeti sulama birliği vermeli. Sebebi, yöneticilerin su kullanıcılarından olması gerek. Su kullanıcılarının sıkıntılarını bilen, o yerin sorunlarına en yararlı şekilde kararlar alabilecek kişilerin yönetici olması gerek.

Birlik Personeli (H): Önceki güzeldi aslında, tam olarak uygulanamadı. Çiftçilerle iç içe, çiftçilerin sıkıntılarını birebir bilen, bölgesine, tarlasına, arazisine aşık insanlarla çalışmak; gerçekten hizmet amacı güden kişilerle, herhangi bir siyasi beklentisi olmayan yöneticilerle kurumların daha başarılı olacağına inanıyorum. Sulama birlikleri yönetsin. Birlik meclisleri yeniden oluşturulmalı. Yöneticiye bir kriter getirilmeli, yerli ama eğitim seviyesi yüksek tarımsal faaliyette bulunan kişiler yönetici olmalı. DSİ suyun idaresini yönetemediği için birlikler kuruldu. Şu an tekrar 90lı yıllara dönmüş oldu. Bunlar da beceremezse özel sektöre devredilip çiftçiler zor durumda bırakılabilir. Atanan başkan şu an çerçeve ana statüsünün dışına çıkamaz. Seçilmiş başkan esnetebilirdi. Bütçesini denkleştiremeyenleri cezalandıralım derken iyileri de cezalandırdılar. İdari kadro iyi seçilmeli. DSİ' de çalışanlar içinde çiftçilikten anlamayan insanlar var.

Su Kullanıcısı (A): Devletin ve kullanıcıların birlikte hareket ettiği karma bir sistem olmasını tercih ederim. Çünkü yapılan işler devlet gözetiminde olduğu sürece herhangi bir yolsuzluk ya da hizmet yönünden sıkıntı olacağını düşünmüyorum. Devletin sulama işini üstlenmesi biz su kullanıcılarını ekonomik açıdan rahatlatacaktır. Böyle bir sistem özel sektörden kat ve kat daha iyi olacaktır.

Su Kullanıcısı (B): Devletin yapması daha iyi olur, DSİ.

Su Kullanıcısı (C): Devletin yapması gerekir, özel falan hikaye.

Su Kullanıcısı (E): Devletimize devredilmeli, DSİ yönetsin. Devletimizin her yaptığı iş ve işletmeleri kaliteli hizmet vermektedir.

Su Kullanıcısı (K): DSİ'nin bu işi rahat yönetebilmesi mümkün değil. Çünkü bu iş devlet memuru gibi sabah 8, akşam 5 ile yönetilmez. Sulama sezonunda gece saat 12'ye kadar suların takip edilmesi lazım. Bu amaçla sulama birliklerine devredildi.

Fakat Sulama birliklerinde de iyi denetim olmadığından farklı bir şey ortaya çıktı. Toplanan paranın lüzumsuz kullanımı, sulama birliği başkanlarının hava atması. En önemli sebeplerinden birisi de su kullanımının aşırı dozda olmasıdır. Yani dünya ortalaması 9m³ su kullanırken Türkiye ortalaması 16,5 m³ kullanmaktadır. Yönetimde yeterli bilgisi olmayan insanlar olunca yandaş kayırmaları, belirli kişilere farklı şekilde davranılıyor. Genel olarak doğudaki sulama birlikleri kullandıkları elektrik paralarını ödemediler. Siyasi baskıyla bunların silinmesini sağladılar. İyi yönetilemedikleri için devlet tekrar bunları atanmış başkanlarla yönetme yoluna gitti. Fakat bu da demokrasi ve sivil toplum açısından iyi değil. Çünkü devlet mantığına göre bazı şeylerin tasarrufuna gidiyorlar. Bu tasarruf o bölgedeki sosyal gelişmeyi engelliyor. Sulama birlikleri kapsamında rekreasyon alanları var, yeşil alanlar. Bunları ortadan kaldırdılar. Sulama için acil su ihtiyacı için depolama alanları vardı. Bunları kaldırdılar. Bir tanesi Gündoğan korusunda, bir tanesi Manyas yolundaki çamlığın kenarında olmak üzere iki tane Gönen'de de olacaktı. Buradaki havuzlar olursa, çocuklar burada yüzme öğreniyor. Bunların altına plastik duba atıyorlar, çocukların boyunu aşmayacak, atlayınca betona vurmayacak şekilde. Bunlar bu işin kontrolü zor olur, boğulma olursa başımıza iş olur diye kaldırıldı. Mesela göletlerde çocuklara su kayağı olması lazım bu yok, devlet mantığıyla hareket edersen bunlar yapılamıyor. Fakat sulama birliklerindeki yöneticiler de bunları yapamadı. Yapan yerler çok az. Çocukları kötü alışkanlıklardan arındırabilecek şeyler bunlar. Bu alanların yapılması için Avrupa Kalkınma Bankasından yetkili bir kişi geldi, 1 milyon 100bin Euro para vereceğini söyledi. Gönen pilot bölge seçilmişti. Gönen Belediyesi bu alınan paraları taş döşeme gibi amacı dışında kullandı. Gönen çayını dozerle düzlemişler. İşte bunu yaptık demişler gelen adamlara. Halbuki amaç, insanların sosyal yaşantısını değiştirebilecek golf sahaları, yeşil alanlar gibi aktivite alanları oluşturmaktır.

Su Kullanıcısı (F): Sulama hizmetini birlikler vermeli. Sulama Birliği su kullanıcılarının seçtikleri ile yönetilmeli. Yöneticiler siyasi olmamalı. Atanarak gelen yönetici ile ne kadar verimli olabilir, siyaset birliğe zarar verir. Özel sektöre kesinlikle bırakılmamalı çünkü özel sektör kâr amacı taşıyacağından bizim zararımıza olur, üretim yapamaz hale gelebiliriz.

Su Kullanıcısı (Y): *Özel sektör yanlış olur. Özel sektöre verilen elektrik dağılımı, telefonlar vs. nasıl insanlar memnun değilse. Toprak ve suyun kontrolünü ele geçiren diğerlerini de ele geçirir düşüncesi işliyor, özelleştirmeye doğru bir gidiş var. Sulama birliklerinin profesyonel kişilerce yönetilerek sulama hizmeti vermesi lazım. Osmanlıda üç şart vardır. Biri bu işi yapabilecek kadar bilgisi var mı, ikincisi dürüst mü, üçüncüsü medeni cesareti var mı, istifa edebilir mi. Bizimkiler fikir üreten düşünceleri cezalandırıyor, gelişmiş ülkeler ödüllendiriyor. Yani en doğrusu çiftçinin kendi yönetmesi ama eğitilmiş kişilerin olması gerekir. Mesela çiftçiler içerisindeki ziraat mühendisleri vs. yönetici olmalı. Bilgi sahibi insanlar lazım. Kontrolü devlet yapmalı ama sivil toplumun elinde olmalı, çiftçinin elinde olmalı bu birlikler. Aksi takdirde üretim düşer. Türkiye geride kalır.*

Su Kullanıcısı (R): *Sulama Birliği su kullanıcıları ile birlikte yapmalı bu işi. Sivrisinekle mücadeleyi Avrupa 'da sivil toplum örgütleri yapıyor, yabancı hayvanlar için ilaçlı et atıyorlar. Sivrisine konusunda başarısız, helikopterimiz olsa daha iyi olurdu. Bu projeler hala hayata geçirilemiyor. Birlikler devlet mantığı ile düşünüp yukardan izin almaya, amirim ne der diye düşünüyorlar. Sulama Birliği 12 trilyon para topluyor çiftçiden, bina yapmışlar yeni maddi olarak önemli değil ama insanlara dönüşü yok. Tarlanın yolu düzgün değil, su düzgün akıtılmıyor. Tamam çiftçi suyu fazla kullanıyor bunu da biliyoruz ama özendirici şeyler olmalı. Sulama Birliğinde bugüne kadar toplanılan paraya bakıyoruz, 100 trilyondan fazla. En azından 30 trilyonunun yatırıma dönüşebilirdi. Yatırıma dönüşen bir şey yok. Sel felaketi oluyor bir şey oluyor kendi üyelerine yardım yapamıyor. Kendi birliklerindeki çocuklar üniversite kazanıyor burs veremiyor. Paraların yönetimi cahil insanlar elinde olunca boşa gidiyor. Akıllı kullanılsaydı, denetim olsaydı bunlar daha iyi sonuçlar doğurabilirdi. Kontrol mekanizmasında bizim bölgenin insanı olsa, ehil kişiler olsa olacak bu işler. DSİ'nin kontrol mühendisliğinden emekli olanların fikir olarak danışman olarak sulama birliklerine alınması, gençleri yetiştirmesi gerekir. Şimdi sulama için kanaleti, projeyi teslim alacak kimse bir şey bilmiyor. DSİ kendi hemşerisini getiriyor, baskı yapıyor kabul için, o da bir defa özenli oluyor, ikincide olmuyor. Bir örnek Sarıköy'deki Keçidere, rapora yazmış mühendis. Bütün dere ıslahlarını yaptık huni gibi suyu bir araya topladık. Bu Keçiderenin tabanı 30 metre olmalı. İki tarafı setten, setlerin etrafı*

taş kaplanmalı yani sel felaketi olunca zarar vermemesi için. Köprüler tek göz olmalı, ayaklı köprü olursa yukarıdan gelecek seli ağaçlar tıkalabilir, taşkın ve yıkılmalara sebep olur diye. Fakat bu köprülerin hiçbirini değiştirmede DSİ, birlikler de kontrol edemedi. Sel bastı milyonlarca zarara uğradı. Raporda belirtildiği halde uygulamada yapılmamış bunlar. Denetim olmadığı için sıkıntı çok.

Su Kullanıcısı (L): DSİ yapabilseydi zamanında sulama birliklerine devredilmezdi di mi! Çiftçiyi tek kale alacak kurum sulama birlikleri versin hizmeti. Hiç gelişmiş ülkelerden örnek almıyoruz. Adamlar bizden önde gidiyor, araştırıp öngörülü olmalıyız ama yok. Hollanda'ya gittim inekler evin bahçesinde otluyor, Türkiye'ye gelince AB diyor ki 500m dışarı çıkarın, bizde toprakları bütünleştirin deyip kendilerinde küçük küçük. Endonezya ve Malezya'da birleştirmişler toprakları, sosyal patlama olduğu için şimdi küçük hale getiriyorlar. Biz aynı süreci öngörebiliriz. Bir gün önder çiftçileri GAP'a götürmüş değiller, Dünya'nın başka bir ülkesine götürmeyi söyleyemiyorum bile. Bırak dünyayı Türkiye'yi gezdirmiyorlar, birbirlerini tanımıyorlar. Örnek uygulamaları alabilecek örnekler gösterilmiyor. Çiftçiler de hep aynı kafa devam ediyor. Adam görmeden ne bilsin, bilinçlendirme şart. Birlik ve beraberlik şart, denetim olmadığı için olmuyor. Birlik ve beraberliğimizi kaybettik.

Teorik tartışmalarda önerilen katılımcı sulama yönetimi yaklaşımı Türkiye'de uygulanmaya çalışılırken 2018 yılında yapılan kanun değişikliği ile yönetimin bu yaklaşımdan uzaklaşdığı görülmektedir. Sulama birlikleri ile bölgenin su kullanıcıları arasında bir ortaklık söz konusudur. Karar alımlarına katılamayıp birlikte hareket edememeleri bu ortaklığı sarsan ana nedenlerden biri olmuştur. Su kullanıcılarına göre yöneticiler, bölgenin sorunlarını bilen, bölgeyi iyi tanıyan çiftçilik konusunda tecrübeli, en faydalı şekilde kararlar alıp uygulayabilecek kişilerden seçilmelidir. Kısaca sulamanın birlik eliyle ve su kullanıcılarının katılımının sağlandığı bir yönetim sistemi ile yönetilmesi gerektiği konusunda ortak düşünce hâkimdir.

3.3.7.6. Sulama Birliğinin Denetlenmesi Sorunu

Katılımcı sulama yönetimi yaklaşımına göre sistemin işleyişini gözetecek mekanizmayı su kullanıcılarının belirlemesi gerekir. Ostrom, birlik üyelerinin davranışlarının gözlenmesi için üyelerin kendi tasarladığı ve izlediği bir sistemin

olmasını, müştereklerin sürdürülebilirliği açısından gerekliliğini vurgular. Kuralları ihlal edenlere çeşitli yaptırımlar uygulanır. Su kullanıcıları sulama birliği aracılığıyla bu sistem dolayısıyla özdenetimlerini gerçekleştirmektedirler.

7319 sayılı kanuna göre birliklerin denetimi DSİ veya Bakanlık tarafından yapılır, mali yönden yılda bir defa ayrıca Maliye Bakanlığının denetimine tabidir. Bu araştırma için yapılan görüşmelerde birlik personeline ve su kullanıcılarına, birliğin denetlenip denetlenmediği konusunda ne düşündükleri sorulduğunda verilen bazı cevaplar şu şekildedir:

Birlik Müdürü (Z): *Denetlenir. DSİ, Maliye ve tarım bakanlığı heyeti ile denetlenir. Çoğu kurum Sayıştay denetiminden çıkarıldığı halde Sulama Birlikleri bu denetime tabidir.*

Birlik Personeli (I): *Her sene maliye bakanlığı ve DSİ denetliyor. Sayıştay'ın da denetimine tabidir.*

Su Kullanıcısı (A): *Bazı yolsuzlukların döndüğü çevrece konuşuluyor, bu yüzden uygun şekilde denetlendiğini düşünmüyorum.*

Su Kullanıcısı (B): *Denetlense çay bu kadar kirli olmazdı. Arıtmalar çalışmıyor, su kirli. Biz o suyla meyve sebze suluyoruz.*

Su Kullanıcısı (F): *Denetleniyordur ya, bizim bölgede sıkıntı olacağını sanmıyorum.*

Su Kullanıcısı (K): *Denetlenmiyor, uygulama eksik. DSİ denetlese de sonuç yok.*

Su Kullanıcısı (N): *Denetlenmiyor.*

Su Kullanıcısı (O): *Amacına uygun denetlenmiyor. Yöneticilerin devlet tarafından çok amaçlı denetlenmesi gerekiyor.*

Su Kullanıcısı (R): *Her sene denetlenmiyor ya DSİ'de ciddiye alan yok denetimi.*

Su kullanıcıları tarafından verilen cevaplar birlik çalışmalarının denetlenmediği ve denetlense de uygulama eksikliğinin olduğu yönündedir. Denetim organlarında o bölgenin su kullanıcılarının bulunmaması etkin bir denetimin olmadığı düşüncesini öne çıkarmaktadır. Birbirini tanımayan insanların arasındaki güvensizlik burada da

karşımıza çıkan bir unsurdur. Ostrom'un belirttiği üzere birbirini tanıyan insanların, aralarındaki ilişkiler güven ve itibara dayandığından birbirini tanımayan insanlara göre daha başarılı yönetim sağladığı görülmektedir.

3.4. Gönen Ovası Sulama Birliği'nin Kuruluşundan Sonra

Şu anda sulama birliği sayesinde su garantisi var ve ürünlere yeterli su sağlanabilmektedir. Sulama birliği olmasa Gönen çiftçisi biterdi deniliyor, çünkü Gönen'in geçimi tarım ve tarıma dayalı sanayidendir. Birlik olmasa sulama yaygınlaşmaz, ekim alanı 100 bin dönüm yer yerine 15 bin dönümde kalırdı. Gönen İlçesinin toplam tarım alanı 422.000 dekadır. Gönen Ovası Sulama Birliği'nin kurulmasıyla, sulama birliği tarafından sulanan alan ve çeşitli kaynaklardan (artezyen, dere vb.) sulanan alan yıllara göre değişim göstermektedir. Aşağıdaki tablo 21'de de görüldüğü gibi 1990 yılında Gönen Ovası Sulama Birliği kurulmadan önce çeşitli kaynaklardan sulanan tarım alanı 88.500 dekadır. 1998 yılında Gönen Ovası Sulama Birliği kurulduktan sonra çeşitli kaynaklardan sulanan alan 68.600 dekar, sulama birliği tarafından sulanan alan ise 56.000 hektardır. Günümüze yaklaştıkça Gönen Ovası Sulama Birliği tarafından sulanan alan miktarında sürekli bir artış görülürken çeşitli kaynaklardan sulanan alan miktarının da azaldığı görülmektedir. 2018 yılına bakıldığında çeşitli kaynaklardan sulanan alan miktarı 60.000 dekara kadar düşmüşken Gönen Ovası Sulama Birliği tarafından sulanan alan miktarı 118.000 dekar olmuştur.

Tablo 22. Gönen İlçesi Sulanan Alan Durumu

YIL	Çeşitli Kaynaklardan Sulanan Tarım Alanı (dekar)	Sulama Birliği Tarafından Sulanan Tarım Alanı (dekar)
1990	88.500	-
1998	68.600	56.000
2000	66.500	69.250
2005	66.250	78.500
2008	65.850	84.150
2013	65.750	84.250
2014	67.500	84.500
2015	62.000	90.000
2016	60.000	114.000
2018	60.000	118.000

Kaynak: Gönen İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü - Gönen İlçesi Genel Tarım Bilgileri Raporu

Çiftçiler eskiden daha çok kuru tarım yaparken sulu tarım yapmaya, daha fazla kazanmaya başlamışlardır. Dolayısıyla sulu tarım sayesinde sanayi ve hayvancılık da gelişmiştir. Bu sayede 22-23 çeltik fabrikası, patlıcan, salça, yem, süt fabrikası kurulmuş hem süt hem et için hayvancılık daha da gelişmiştir. Bu fabrikalardaki istihdam, buradan gelecek olan gelir, Gönen'in refahına katkı sağlamaktadır. Gönen'deki bitkisel üretimdeki örnek ürünler aşağıdaki tablo 22'de gösterilmiştir. Buğday, arpa ve çavdar yağmur suyuyla da yetiştirilebilirken çeltik ve mısır için sulama mecburidir. 2014 yılında çeltik 80.000 dekarlık ekim alanından 63.750 ton üretim, Silajlık mısırdaki ise 17.000 dekar alandan 85.000 ton üretim yapılmıştır. 2018 yılında 80.000 dekar alandan 64.000 ton üretim, silajlık mısırdaki 20.000 dekar alandan 120.000 ton üretim yapılmıştır. Tablodaki ürünler arasında üretimdeki artışın en fazla olduğu ürün silaj için üretilen mısır olduğu görülmektedir. Bunun sebebi de mısırın hayvan yemi için kullanılmasının su kullanıcıları açısından daha kârlı olmasıdır.

Tablo 23. Gönen İlçesi Bitkisel Üretim Yıllara Göre Durumu

ÜRÜN ÇEŞİDİ	YIL (Ekiliş Miktarı (da)-Üretim (ton))			
	2014	2015	2016	2018
Buğday	165.000 - 76.500	155.000 – 76.000	160.000 - 81.600	160.000 – 80.000
Çeltik	80.000 - 63.750	80.000 – 63.750	80.242 – 64.194	80.000 – 64.000
Arpa	25.000 - 10.000	25.000 – 10.000	25.000 – 10.000	25.000 – 11.250
Çavdar	2.500 - 950	2.500 – 950	2000 – 750	2.000 – 800
Mısır	2.000 – 1.700	2.000 – 1.700	1.000 – 900	1.000 – 900
Mısır (Silaj)	17.000 – 85.000	17.500 – 87.500	20.000 – 120.000	20.000 – 120.000

Kaynak: Gönen İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü - Gönen İlçesi Genel Tarım Bilgileri Raporu

Su birliğinin kurulmasıyla yerel bölgedeki sorunların daha iyi kavranabilmesi ve çözüme hızlı gidilebilmesi önem kazanmıştır. Daha önce de bahsedilen drenaj kanallarının olmaması sorunu, DSİ tarafından yeterince önemsenmiyorken sulama birliğinin kurulması ile durumun ciddiyetinin farkına varılması ve kanalların yapılması ile aşırı yağışlar sonrasında su basma oranının düşürülmesi de önemli sonuçlardan biridir.

SONUÇ

Ülkelerin kendi başına alacağı önlemlerle çevre sorununu çözemeyeceğinin farkına varılması sonrasında dünyayı bir bütün olarak ele alan düzenlemelere ihtiyaç olduğu görülmüştür. Bu sorunların başında su kaynaklarının yönetimi sorunu yer almaktadır. Su kaynaklarının bölgesel ve ülkelerarası düzeyde ortaklaşa planlanması için sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan Brundtland Raporu'nda "*Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma*" olarak tanımlanmış ve bu tarihten itibaren yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 1992 yılındaki Dublin ve Rio konferansları sonucunda sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için daha kapsamlı ve entegre bir su yönetimine ihtiyaç olduğu kabul görmüştür. 1995 yılında Dünya Bankası, İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının üyeler arasında olduğu Küresel Su Ortaklığı oluşturulmuştur.

Bu çalışmalar kapsamında dünyada su ve sulama yönetiminde yerelden destek alınarak sulama birlikleri gibi daha küçük kuruluşlar tarafından katılımcı bir şekilde yönetilmesi yönünde değişiklik önerileri ortaya atılmıştır. Dünya Bankası tarafından 1993 yılında yayınlanan Su Kaynakları Yönetimi Raporu'nda, merkezi yönetimlerin, sorumluluklarını yerel yönetimlere devretmesi konusunda teşvik edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Su yönetimi ile ilgili olarak sorun yaşayan ülkeler bu çalışmalara ilgi duymuş ve politika değişikliğine gitmişlerdir. Bu ülkelerden biri de Türkiye'dir. Birinci bölümde de görüldüğü gibi Türkiye'nin de su kıtlığı yaşayan ülkeler arasında yer alması, nüfus artışına bağlı olarak gelişen çarpık kentleşme, sanayileşme, yoğun tarım faaliyetleri ve yanlış arazi kullanımları ile suyun miktarındaki azalış ve kalitesinin kötüleşmesi su kaynaklarının daha dikkatli yönetimini zorunlu kılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, su yönetiminin nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair araştırmalarda örnek alınan politika ve yaklaşımların uluslararası kaynakları incelenmiştir. Müştereklerin nasıl yönetileceği konusunda Hardin'in teorisine farklı bakış açıları ile getirilen çözümler, kaynak kullanıcılarının kendi aralarında anlaşıp risk paylaşımını göze alarak, müştereklere zarar vermeden işbirliği çerçevesinde hareket etmelerini kapsamaktadır. Bu farklı bakış açılarından birini sağlayan Elinor Ostrom,

doğal kaynakların etkin kullanımında tek başına devlet müdahalesinin ve piyasa mekanizmasının uzun süreli başarı sağlamayacağını, ancak bunlardan farklı kendiliğinden örgütlenmiş kurumların çoğu kez ortakların trajedisi meselesini çözmekte başarılı olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, doğal kaynaklar yönetiminin ve karar alma mekanizmalarının yerel kullanıcılara verilmesi gerektiği, her müşteregin kendine uygun çözümlerinde kendi geliştirdikleri kurallarla yönetim ve yerellik ilkeleri doğrultusunda hareket etmelerinin en başarılı yöntem olacağını savunmuştur.

Türkiye’de su kullanımı sektörel açıdan incelendiğinde, tarım sektörünün en fazla su kullanıcı sektör olarak ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu sebeple tarımda etkin su kullanımı Türkiye’nin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda katılımcı sulama yönetimi modelinin Türkiye’deki yapılandırılma sürecinde DSİ ana kuruluşur. DSİ’nin, 1993 yılında başlatılan “hızlandırılmış devir programı” aracılığıyla, inşa edip işlettiği bütün tesislerinin devri amaçlanmıştır. Katılımcı sulama yönetimi politikası çerçevesinde DSİ, tesislerin mülkiyeti kendisinde kalmak üzere, hizmet alanlarındaki tesislerinin işletme, bakım-onarım, yürütme yükümlülüğünü başta yerel yönetim birimlerinin bir araya gelerek oluşturdukları sulama birliklerine olmak üzere devretmiştir. İnşası bitmemiş baraj ve sulama tesislerinin tamamlanmasıyla işletmeye dahil edilen sulama alanlarının DSİ’nin işletme ve bakım sorumluluğunu arttırması, tesislerin kullanıcılarca benimsenmesi, işletme, bakım ve onarım ile su yönetim hizmetlerine kullanıcıların aktif olarak katılımlarının sağlanması ve böylece sulama yönetiminin devlete getirdiği yükün azaltılması devrin asıl amaçlarını oluşturmuştur. Böylelikle Ostrom’un önerdiği gibi kullanıcının yönetime katılımı, kullanıcıların katılımının sağlanmasıyla tesisten yararlananların tesisleri sahiplenmesi ve koruması, su kullanıcılarının, yani üretici kesimin yönetimde yer almasıyla su yönetimi sağlanmaya çalışılmıştır.

En büyük oranda devir sulama birliklerine yapılmıştır. Yerinden yönetim ile sorunlara hızlı ve etkili çözümler bulunabildiğini gösteren, genel bütçeden pay almayan, denk bütçe esasına göre gelir-gider dengesi kuran, seçilen yöneticileri su kullanıcısı üreticilerden oluşan, çalışanları kendi bölgelerinin sakinleri olan sulama birlikleri, katılımcı sulama yönetimi modelinin örneklerindedir. Türkiye’de ilk sulama birliği 1959 yılında kurulmuş, 1990’lı yıllara kadar 30 yıllık sürede sayıları sadece 13 olan

sulama birlik sayısı, bu tarihten itibaren hızla artarak 373'e ulaşmıştır. Yapılan araştırmalarda sulama birliklerinin kısa sürede sayıca artışının nedeni 1986 ve 1998 tarihli Dünya Bankası sulama projelerine dayandırıldığı görülmüştür. Hızlı ve tepeden inme bir şekilde 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin sulama yönetiminde teknik ve mali açıdan donanımsız olan, 2011 yılına kadar kendine ait yasası olmayan sulama birlikleri eliyle yönetilme girişimleri başlamıştır. 8 Mart 2011 tarihinde 6172 sayılı Sulama Birlikleri Kanunu ile yasal dayanak sağlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde sulama birliklerinin durumuna ilişkin örnek olarak Gönen Ovası Sulama Birliği incelenmiştir. Yapılan görüşme ve gözlem sonucunda; Gönen Ovası Sulama Birliği'ne üye kullanıcıların mali açıdan sıkıntı içinde olmadığı, sulama birliğinin hizmetin gerektirdiği yeterli alt yapı, donanım ve mali kaynak açısından kötü durumda olmadığı, yöneticilerle yapılan görüşmelerde devletin elektrik giderinde destek sağlayabileceği belirtilmiştir. Birliklerin gelirlerinin tamamına yakınına oluşturan su kullanım hizmet bedelinin büyük oranda tahsil edilebildiği görülmüştür. Araştırmada, kullanıcıların faaliyet raporu ve mali durumla çok ilgilenmedikleri, gelir ve giderlerin sorgulanmadığı, birliklerde düzenli bir denetlemenin yapılmadığı, birlik personeli ve su kullanıcılarının sulama hizmetinin özel sektör tarafından yerine getirilmesini tercih etmediği ortaya çıkmıştır. Bunların yanında su kullanıcılarının haklarının ne olduğunu bilmedikleri, birliğin yasal ve yönetsel olarak işleyişi ile ilgili olarak bilgi sahibi olmadıkları bu nedenle de tam olarak katılımın sağlanamadığı saptanmıştır.

Çalışmanın önceki bölümünde bahsedildiği gibi Gönen Ovası Sulama Birliği kurulmadan önce sulanan alan ve ürün çeşitliliği oldukça dardır. Sulama yapılmasının garantisi olmadığından ürünlerin kuruma olasılığı büyük ve çiftçinin geliri kuruma ihtimali olan artezyen kuyularına bağlıydı. Sulama birliğinin kuruluşundan sonra sulanan tarım alanı hızla artmış ve kuru tarımdan sulu tarıma hızlı bir geçiş olmuştur. Bu sayede bölgede tarıma dayalı sanayi de gelişmiştir. Yapılan yönetim devri ile iyi yönetilerek başarı sağlayan tüm sulama birliklerinde olduğu gibi daha az eleman, daha az masraf ile daha geniş araziler sulanabilmiştir.

Yapılan araştırmalarda ve raporlarda Türkiye genelindeki sulama birliklerinin çoğunluğunun başarılı olduğu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki

başarısızlıklar dolayısıyla tüm ülke genelinde bazı değişiklikler yapıldığı görülmektedir. 19 Nisan 2018’de yayımlanan 7139 sayılı kanun ile 6200 sayılı DSİ ve 6172 sayılı Sulama Birlikleri kanununda yapılan değişikliklerle kullanıcıların yönetime katılımı ortadan kaldırılmış olduğundan üyelerin sahiplenme duygularını da olumsuz etkilemiştir. Artık birlikler Bakanın onayı ile DSİ tarafından atama yoluyla gelen başkanlar tarafından yönetilmektedir. Bu da çevresel sorunlarla mücadeleyi ikinci planda bırakan yönetimlere neden olmaktadır. Bundan sonraki süreçte kullanıcıların değil, yönetime getirilenlerin kararları etkili olacağından kullanıcılar, kendi düşünce ve ihtiyaçlarının dikkate alınmadan, çalışmaların genel görünümüne göre yapılacağını düşünmektedirler.

Bu bağlamda Türkiye’de su kullanıcılarının birlik yönetiminde söz sahibi ve alınan kararları etkileme gücünün olduğu, göstermelik değil gerçek ve demokratik bir katılımcılık anlayışına sahip siyasi değerlendirmelerden bağımsız bir yönetime ihtiyaç vardır. Bu durum aidiyet duygusunu geliştirecek, sahiplenmeyi arttıracak, kullanıcının yönetimde söz hakkı bulacağı şekilde yeniden ele alınmalıdır. Sorunlar, katılımcı sulama yönetimi modeli çerçevesinde sorunun bilincinde olabilecek ve sorunu doğru tanımlayacak yöneticiler tarafından daha sıkı denetim ve bölgesel tedbirlerin alınmasıyla çözülebilir ve tüm sulama birliklerinin olumsuz etkilenmesi önlenir. Sorunları görmezden gelmek yerine su yönetim kurumlarını bütçe, altyapı, teknik donanım ve personel açısından güçlendirmek, aralarında işbirliğini sağlamak çözüme giden yolda önemli adımlar olarak görülmektedir. Devlet desteğine ve güçlü kamusal yapılanmalara gereksinim olmasının yanında, problemlerin çözümünü sadece yetkili kurumlardan beklememek, su kullanıcılarının da katılımıyla çözmek gerekir. Su gibi toplumsal bir değer, özelleştirilerek su şirketlerine bırakılması yerine kamu mülkiyetinde kalmasının daha doğru olacağı bir gerçektir. Çünkü özelleştirme tamamen kâr amacı güttüğünden ve hasat beklenmeden su kullanım hizmet bedeli talep edileceğinden üreticiler ve tüketiciler için büyük yük getirecektir.

Yapılan araştırma sonucunda, Gönen Ovası Sulama Birliği’nin çalışmalarının da başarılı olduğu görülmüş ve bu durumun diğer sulama birliklerine iyi örnek teşkil edebileceği gözlemlenmiştir. Yönetimle su kullanıcıları arasındaki iletişim için önemli olan Sulama Birliklerinin çalışmaları daha da geliştirilerek yerelde hizmetler daha

verimli hale getirilebilir, kaynaklar birlik üyelerinin imkânlarının geliştirmesinde kullanılabilir. Gelişen imkânlar bölge refahına dolayısıyla da ÷lke refahına katkı sağlayabilir. Sulama ağları ile ilgili çalışmalarda önceliği, performansı yükseltmek ve verimli su kullanımını sağlamak için kullanıcıların bilinçlendirilmesine, kullanıcı birliklerinin ekonomik sürdürülebilirliğinin sağlanmasına, etkin bir finansal yapı oluşturulması için ihtiyaç olan yapılandırma ve eğitim çalışmalarına vermek gerekir. Yönetimde ilişkili olan tarım, orman, evre, k÷ltür, enerji gibi diğer alanlarla işbirliği içinde esnek bir yapıda hareket edilmelidir. Sulama yönetiminin kimler tarafından nasıl yönetileceği sorusuna yanıt olarak Ostrom'un özellikle vurguladığı, kullanıcıların kendi aralarındaki sosyal ilişkilerinde ve sulama birliği ile kullanıcı arasında doğru, etkili bir iletişim sağlanarak katılımcılığın gerçekleştirildiği olumlu bir yönetimin gerektiğini belirtmek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

65. Hükümet Programı (2016). “Başbakan Binali Yıldırım Tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine Sunulan”, ss.86-114.
- 2018 Yılı Programı (2018). “ Onuncu Kalkınma Planı-2018 Yılı Programı”, Kalkınma Bakanlığı, Ankara, ss.207-284.
- AGRAWAL, A., OSTROM, E. (2001). “Collective Action, Property Rights and Decentralization in Resource Use in India and Nepal”. **Politics and Society**, 29(4), ss.485-514.
- AKDEMİR, A., ŞAHİN, M. (2006). “Küresel Kamusal Malların Üretim ve Yönetim Dinamikleri Bağlamında Sınıflandırılması”, Maliye Dergisi, Sayı 150, Ocak-Haziran.
- AKGÜN, İ. (2011). “Yeni Bir Su Politikasına Doğru Türkiye’de Su Yönetimi-Alternatif ve Öneriler”, Sosyal Değişim Derneği, 1. Baskı, İstanbul.
- AKILLI, H. (2009). “Neoliberal Dönüşümün Etkisinde Tarımsal Sulama(Ma)”, **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, Cilt:4, Sayı: 10, s. 59-75.
- AKILLI, H. (2011). “Katılımcı Sulama Yönetimi, Devlet Sulama İşletmeciliğinden yerel ve Özel Sulama İşletmeciliğine: Antalya Sulama Birlikleri Örneği”, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Antalya.
- AKILLI, H. (2013). “Tarımsal Su Yönetimi ve Sorunlar: Nevşehir Örneği”, Su Kaynaklarının Yönetimi Politikalar ve Sorunlar: Küreselden Yerele Panel Bildirileri, s.101-115.
- ATILGAN, B. (2016). “Yerel Yönetim Birliklerinin Yeniden Yapılandırılması Üzerine Bir Çözümleme”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- AYDOĞDU, M. H. ve MANCI, R., AYDOĞDU, M. (2015). “Tarımsal Su Yönetiminde Değişimler; Sulama Birlikleri, Fiyatlandırma ve Özelleştirme Süreci” **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 52, ss.146-160.
- BARLOW, M., CLARKE, T. (2002). “Who Owns Water?”, **The Nation**, erişim adresi: <https://www.thenation.com/article/who-owns-water/>, erişim tarihi: 06.07.2018.
- BERKES, F. (1986). “Marine Inshore Fishery Management in Turkey”, In Proceedings of the Conference on Common Property Resource Management, National Research Council, pp. 63-83. Washington, D.C.: National Academy Press, Aktaran: Ostrom, E. (1990). **Governing The Commons**, Cambridge University Press, Cambridge.

- BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (1992). Rio Deklarasyonu, Gündem 21, erişim adresi:
http://www.cem.gov.tr/erozyon/Files/disiliskiler/temel_guncel_belgeler/Riodek_G%C3%BCndem21%20Orman%20Pre.pdf, erişim tarihi: 17.04. 2018, ss.184-236.
- BOND, P. (2004). “Water Commodification and Decommodification Narratives: Pricing and Policy Debates from Johannesburg to Kyoto to Cancun and Back”, **Capitalism Nature Socialism**, Cilt 15, sayı 1, ss.7 – 25.
- BROWN, L.R. (1989). **Dokuzuncu Gün**, K. Tosun (çev.), İşletme Fakültesi Yayın No: 216, 2. Baskı. Aktaran: Akdemir, A., Şahin, M. (2006). “Küresel Kamusal Malların Üretim ve Yönetim Dinamikleri Bağlamında Sınıflandırılması” **Maliye Dergisi**, Sayı: 150, https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/150/aakdemir_msahin.pdf, erişim tarihi: 06.07.2018. s.2.
- C.K. (2018). “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” (RG Tarih: 10.07.2018, Sayı: 30474).
- COŞKUN, R. ve diğerleri (2015). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri-SPSS Uygulamalı**, Sakarya Yayıncılık, 8. Baskı, Sakarya.
- ÇAKMAK, B. (2002). Kızılırmak Havzası Sulama Birliklerinde Sulama Sistem Performansının Değerlendirilmesi, **KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi** 3 (2) 130-141.
- ÇAKMAK, B., YILDIRIM, M. VE AKÜZÜM, A. (2008). “Türkiye’de Tarımsal Sulama Yönetimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Su Politikaları Kongresi. Ankara, ss.218-221.
- ÇAKMAK, B., AKÜZÜM, T., EVSAHİBİOĞLU, N. (2010). “Su Yönetimi, Su Kullanım Stratejileri ve Sınır Aşan Sular”, Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, ss.119-134.
- ÇEVİK, B., SAYIN, S., KIRDA, C. (2000). “Sulama Araç Yöntem ve Organizasyonu”, Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, Milli Kütüphane, Ankara, ss.959-983.
- Çevre Durum Raporu (2016). Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, Ankara, erişim adresi:
http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editorodosya/tcdr_tr_2015.pdf, erişim tarihi: 04.03.2018.

- Çevre Mühendisleri Odası, (2008). “Çevre Mühendisleri Odası 2007 Su Raporu”, **Su ve Çevre Teknolojileri Dergisi**, Sayı: 18, erişim adresi: http://www.suvecevre.com/yayin/537/cevre-muhendisleri-odasi-2007-su-raporu_154_33.html#.XMVcfTAzbIV, erişim tarihi: 18.11.2018.
- ÇINAR, T. (2006). “Su Yönetimi ve Finansmanında Strateji, Model ve Aktörler”, Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri (ed. Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiñ), Memleket Yayınları.
- DANE, K. (2009), Su Hizmetlerinde Dönüşüm: Bir Durum Değerlendirmesi, Devrimci Marksizm Dergisi, Sayı:9, Yön Matbaası, İstanbul, ss.7-40.
- DENZIN, N., LINCOLN, Y. (1994). **Handbook of Qualitative Research**, SAGE Publisher, Edition: 4, Thousand Oaks/United States of America.
- DOLOWITZ, D. ve MARSH, D. (1996). “Who Learns What From Whom; A Review Of The Policy Transfer Literatüre”, **Political Studies**, ss.343-357.
- DSİ 2017 Yılı Değerlendirme Raporları, Gönen Ovası Sulama Birliği Başkanlığı, Gönen, 2018.
- DSİ 2017 Yılı İzleme ve Değerlendirme Raporu, Gönen Ovası Sulama Birliği Başkanlığı, Gönen, 2018.
- DSİ Faaliyet Raporu (2017). Erişim adresi: <http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-2017-faaliyet-raporu.pdf?sfvrsn=2>, erişim tarihi: 18.09.2018.
- DSİ, (2014). <http://www.dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari>, erişim tarihi: 12.07.2018
- Dublin Bildirimi (2018). <https://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/documents/english/icwedece.html>, erişim tarihi: 16.07.2018.
- Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (2002). Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı VII.
- ERGÜDER, B., UYMAZ, B. (2018). “Ortak Malların Geleceği: Ortak Mallar Çerçevesinde Mali Alanın Analizi”, https://www.academia.edu/16618863/ORTAK_MALLARIN_GELECE%C4%9E%C4%B0ORTAK_MALLAR_%C3%87ER%C3%87EVES%C4%B0NDE_MAL%C4%B0_ALANIN_ANAL%C4%B0Z%C4%B0_Kamu_Maliyesinde_G%C3%BCncel_Sorunlar, erişim tarihi: 12.06.2018.
- FREEMAN, R. (2007). “Epistemological Bricolage: How Practitioners Make Sense of Learning”. Administration and Society 39 (4) 476–496; Aktaran: Mukhtarov, F. ve Arkadaşları (2015). “Interactive Institutional Design and Contextual Relevance: Water User Groups İn Turkey, Azerbaijan And Uzbekistan”, **Environmental Science and Policy**, Sayı 53, ss.206-214.

- GARCES-RESTREPO, C., VERMILLION, D., MUNOZ, G. (2007). "Irrigation Management Transfer. Worldwide Efforts and Results", Chief, Electronic Publishing Policy, İtalya, erişim adresi: <http://www.fao.org/3/a1520e/a1520e00.htm>, erişim tarihi: 15.01.2019.
- GARİPAĞAOĞLU, N. (2016). "Marmara Havzasında Kentleşme- Atık Su İlişkileri ve Alıcı Ortam Üzerindeki Etkileri", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Temmuz, Sayı 34, ss.147-159.
- GOLDIN, J. A. (2010). "Water Policy in South Africa: Trust and Knowledge as Obstacles to Reform", **Review Of Radical Political Economics**, 42 (2), ss.195 – 212; Aktaran: Kadirbeyoğlu, Z., Kurtiç, E., (2013). "Problems and Prospects for Genuine Participation in Water Governance in Turkey", Editörler Goldin, J., Harris, L., Sneddon, C., **Contemporary Water Governance in the Global South: Scarcity, Marketization and Participation**, Routledge Publisher, İngiltere.
- Gönen Ovası Sulama Birliği Ana Statüsü, Gönen Ovası Sulama Birliği Başkanlığı, 2012.
- GÖZÜBÜYÜK, Ş. (2012). **Yönetim Hukuku**, Turhan Kitapevi Yayınları, 31. Baskı, Ankara,.
- GÜLER, B. A. (1999). **Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı**, TODAİE Yayın No:298, Ankara.
- GÜZELSARI, S. (2003). "Küresel Kapitalizmin Anayasası: GATS", **Praksis Dergisi**, Sayı: 9, ss. 117-142.
- GÜZELSARI, S., TULUAY, F. N. (2011). "Küresel Su Yönetimi ve Suyun Ticarileştirilmesi", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 2011-1, Sayı:22, ss.54-83.
- GWP (2018), "A Water Secure World", <https://www.gwp.org/en/About/how/vision-mission-and-values/>, Erişim Tarihi: 5 Şubat 2018.
- HARRIS, L. (2008). "Water rich, resource poor: intersections of gender, poverty, and vulnerability in newly irrigated areas of Southeastern Turkey", **World Development** 36 (12) 2643–2662; Aktaran: Mukhtarov, F. ve Arkadaşları (2015). "Interactive Institutional Design and Contextual Relevance: Water User Groups in Turkey, Azerbaijan and Uzbekistan", **Environmental Science and Policy**, Sayı 53, ss.206-214.
- Hidroelektrik Potansiyeli, (2018). Enerji İşleri Genel Müdürlüğü, Yenilenebilir Enerji, erişim adresi: http://www.yegm.gov.tr/yenilenebilir/h_turkiye_potansiyel.aspx, erişim tarihi: 20.02.2019.
- HOERING U. (2011) "Privatisation in Irrigation Agriculture PIM, IMT and PPP", erişim adresi:

http://www.globespotting.de/fileadmin/user_upload/globespotting/english/briefing_irrigation.pdf, ss.1-4, erişim tarihi: 11.06.2018.

İHA, (2018). "DSİ'nin raporuna göre birlikler başarılı", <http://www.iha.com.tr/adana-haberleri/cusuder-baskani-faruk-umar-adana-1954141/>, erişim tarihi: 07.08.2018.

ILLICH I. (2007). **H₂O ve Unutmanın Suları**, çev. Behmoaras L., Yeni İnsan, İstanbul.

İnşaat Mühendisleri Odası, (2006). "Su Üzerine Küresel Politikalar", TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı, İnşaat Mühendisleri Odası Ankara Şubesi Su Kaynakları Planlama ve Elektrik Enerjisi Komisyonu, Ankara: TMMOB Yayını.

İSKİ (2018). <http://www.iski.istanbul/web/tr-TR/kurumsal/mevzuat-ve-yonetmelikler1>, erişim tarihi: 09.07.2018.

Johannesburg Zirvesi, (2002). "Report of the World Summit on Sustainable Development", Johannesburg, South Africa, A/Conf. 199/20, erişim adresi: <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wssd>, erişim tarihi: 12.01.2019.

KADİRBEYOĞLU, Z., KURTİÇ, E., (2013). "Problems And Prospects For Genuine Participation in Water Governance in Turkey", Editörler Goldin, J., Harris, L., Sneddon, C., **Contemporary Water Governance in The Global South: Scarcity, Marketization And Participation**, Routledge, İngiltere.

Kalkınma Planı (2013). "Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)", erişim adresi: http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf, erişim tarihi: 20.02.2019.

KARAHANOĞULLARI, O. (2004). **Kamu Hizmet (Kavram ve Hukuksal Rejim)**, Turhan Yayınları, Ankara.

KARAKILÇIK, Y., GÖKDEMİR, L. (2012). "21. Yüzyılda Suyun ekonomi Politığı ve Küresel Su Şirketlerinin Küresel Ekonomik Krizi Fırsata Dönüştürme Olanakları", **İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi İdari Bilimler** Cilt 1, Sayı 1, Malatya.

KAYIR, G. (2008). "Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi", **Antalya Su Sempozyumu** Bildiri Kitabı, H. Serkan Akıllı (Ed.), Antalya, ss. 28–41.

KILIÇ, S. (2009). Su Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Su Hakkı, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 27, Sayı 2, 2009, ss. 45-59.

- KIYMAZ, S. (2006). “Gediz Havzası Örneğinde Sulama Birliklerinin Sorunları ve Çözüm Yolları”, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana.
- KİBAROĞLU, A. (2002). “Issues in Design and Management of Irrigation Systems: the Southeastern Anatolia Project (GAP) Experience”, Bıçak, H. (ed.) Özay, M. (ed.) In **Traditional and Modern Irrigation Technologies in the Eastern Mediterranean**, International Development Research Centre (IDRC), Canada.
- KURT, B. ve diğerleri (2013). “Türkiye’de Suyun Durumu ve Su Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar: Çevresel Perspektif”, İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği, erişim adresi: <http://www.dkm.org.tr/>
- LANGFORD, M. (2005). “The United Nations Concept of Water as a Human Right: A New Paradigm for Old Problems?”, International Journal of Water Resources Development, cilt 22, sayı 2, ss.273-282.
- LEJANO, R., SHANKAR, S. (2013). “The contextualist turn and schematics of institutional fit: theory and a case study from Southern India”. **Policy Sci.** 46 (1) 83-102; Aktaran: Mukhtarov, F. ve Arkadaşları (2015). “Interactive Institutional Design and Contextual Relevance: Water User Groups in Turkey, Azerbaijan And Uzbekistan”, **Environmental Science and Policy**, Sayı 53, ss.206-214.
- LINDBLOM, C. (1959). “The Science of Muddling Through”, **Public Administration Review** 19 (2):79-88.
- MİNİBAŞ, T. (2007). ‘Suyun Ekonomi Politikası’, SAV- Almanak 2006 Analizleri, Ezgi Matbaası, İstanbul.
- MUKHTAROV, F. (2009). “The Hegemony of Integrated Water Resources Management: a Study of Policy Translation in England, Turkey, and Kazakhstan”, Central European University, Doktora Tezi, Budapeşte.
- MUKHTAROV, F. (2014). “Rethinking The Travel of Ideas: Policy Translation in the Water Sector”, **Policy&Politics**, The Policy Press, Volume: 42, Number: 1, ss.71-88.
- MUSLU, A. V. (2015). “Dünyada ve Türkiye’de Suyun Fiyatlandırılması”, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Uzmanlık Tezi, erişim adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/TEZLER/Ahmet%20Vehbi%20MUSLU%202015.pdf>, erişim tarihi: 21.12.2018.
- ORHAN, G. (2003). “Bir Risk Toplumu Olarak Bilgi Toplumunun Örgütlenmesi: Merkezi Örgütlenmenin Sınırlılıkları ve Aşağıdan Yukarıya Örgütlenmenin Açılımları”, **2. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, İzmit: Kocaeli Üniversitesi, ss.409-420.

- ORHAN, G. (2014). **Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Çevre: Küresel Sorunlar, Yerel Çözümler ve Yeniden Merkezileşme Tartışmaları**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.
- OSTROM, E. (1990). **Governing The Commons**, Cambridge University Press, Cambridge.
- ÖKTEM, A., AKSOY A. (2014). **Türkiye’nin Su Riskleri Raporu**, Ofset Yapımevi, İstanbul.
- ÖZDEMİR K., ARMAĞAN G. (2010). “Aydın İlindeki Sulama Birliklerinin Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi ve Etkinliklerinin Belirlenmesi”, **ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı:2, ss.75-83.
- ÖZEROL, G., TACER, A., ISLAR, M. (2013). “Public participation as an essentially contested concept: insights from water management in Turkey”, In: de Boer, C., Vinke-de Kruijf, Özerol, G., Bressers, H. (Eds.), **Water Governance, Policy and Knowledge Transfer**. Routledge, London, pp. 128–148.
- ÖZLÜ, H., ERDOĞAN, F.C., DOKER, E., (2002). “Irrigation Management Transfer: Benefits and Rising Problems”, **Follow-up Seminar on Towards Sustainable Agricultural Development: New Approaches**, Antalya; Aktaran: Kıymaz, S. (2006). “Gediz Havzası Örneğinde Sulama Birliklerinin Sorunları ve Çözüm Yolları”, Çukurova Üniversitesi, Doktora Tezi, Adana.
- ÖZLÜ H. (2006). “Su Kullanımı ve Yönetiminde Katılımcı Yaklaşım”, TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı 2. Cilt, İnşaat Mühendisleri Odası Yayını, Ankara.
- PAHL-WOSTL, C. (2004). “The Implications of Complexity for Integrated Resources Management”, IEMS 2004 International Congress: Complexity and Integrated Resources Management.
- PAHL-WOSTL, C., KABAT, P., MÖLTGEN, J. (2007). **Adaptive and Integrated Water Management: Coping with Complexity and Uncertainty**, Springer Verlag and Hedidelberd GmbH and Co. KG, Hamburg.
- PAMUKÇU, K. (2000). **Su Politikası**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- PAQUEROT, S. (2004). “De l’intuition à la précision conceptuelle, les différentes perceptions du/des biens public/s à l’échelle mondiale: l’exemple de l’eau douce”, paper presented at Global Flows, Dissent and Diversity: the New Agenda, Colloquium, Montréal; Aktaran Atvur, S. (2013), “Küresel Su Politikalarında Temel Tartışmalar”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1.

- Performans Programı (2018). “DSİ 2018 Yılı Performans Programı”, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara.
- PRASAD, N. (2006). “Privatization Results: Private Sector Participation in Water Services After 15 Years”, **Development Policy Review**, Cilt 24, sayı 6, ss.669 – 692.
- RAYMOND J. P. (2004), “Participatory Irrigation Management”, Washington, http://www.maff.go.jp/j/nousin/kaigai/inwepf/i_document/pdf/sympo_inpim.pdf, erişim tarihi: 14.06.2018.
- SALMAN M. A. (1997). The Legal Framework for Water Users' Associations, A Comparative Study, The International Bank for Reconstruction and Development/ The World Bank, Washington, <http://documents.worldbank.org/curated/en/272041467980487313/The-legal-framework-for-water-users-associations-a-comparative-study>, erişim tarihi: 12.06.2018.
- SARI, İ. (2016) **Bütün Ummanlar Su**, Net Medya Yayıncılık, İstanbul.
- SAYIN, D. (1999). “Yerel Yönetim ve Yerel Yönetim Birliği Kavramı”, **Yerel Gündem**, Sayı 1, ss.66-70; Aktaran: Köseoğlu, M. (2010). “Yerel Yönetim Birliklerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 468, ss.85-102.
- SHIVA, V. (2007). **Özelleştirme, Kirlenme ve Kâr- Su Savaşları**, Çev. Ali Saysel, Bgst Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- SOYLU, N. ve diğerleri (2006). “Türkiye Su Kaynakları Ve Sulama Hizmetleri Yapılanması “ **TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı**, IMO Yayını, Ankara, ss.331-348.
- SÖNMEZ, V., ALACAPINAR, F. (2014). **Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Anı Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara.
- Stratejik Plan (2017). **2017-2021 Yılları Stratejik Planı**, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Stratejik Plan (2015). **2015-2019 Stratejik Plan**, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı Yayını, erişim adresi: <http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-sp-2015-2019.pdf?sfvrsn=2>.
- Supolitik (2008). “Kim Kimdir? WWC- Dünya Su Konseyi”, erişim adresi: <http://www.supolitik.org/>, erişim tarihi: 24.09.2018.

- Tarım Arazileri Tüzüğü (2009).
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090724-3.htm>, erişim tarihi:
06.07.2018.
- TEKİNEL, O. (2004). “Türkiye’de Devlet Sulama Sistemlerinin İşletme ve Bakım Hizmetlerinin Sulama Birliklerine Devri Çalışmaları”, **Yeni Adana Gazetesi**, 6-9 Şubat 2004, Adana.
- The Future We Want (2012). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) Konferans Çıktısı, Rio de Janeiro, Brezilya, 20-22 Haziran 2012, , erişim adresi: <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/>.
- TOPÇU, E. (2007). “Su Politikalarında Temel Yaklaşımlar”, **Antalya Su Sempozyumu**, Antalya.
- TOPÇU, F. H. (2008). “Marakeş’ten İstanbul’a Dünya Su Forumları”, **Antalya Su Sempozyumu**, 08 Aralık 2007, Serkan Akıllı (Ed.), Kardelen Ofset, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). Erişim adresi:
[file:///C:/Users/makro/Downloads/Sekt%C3%B6rel_Su_ve_At%C4%B1ksu_%C4%B0statist_16.03.2016%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/makro/Downloads/Sekt%C3%B6rel_Su_ve_At%C4%B1ksu_%C4%B0statist_16.03.2016%20(1).pdf), erişim tarihi: 21.06.2018.
- ULUIRMAK, A. (2014). “Türkiye’de Su Yönetimi”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ulusal Havza Yönetim Stratejisi ve Eylem Planı (2012). Erişim adresi,
<https://docplayer.biz.tr/8395833-Ulusal-havza-yonetim-stratejisi-ve-eylem-plani-taslak.html>, erişim tarihi: 21.06.2018.
- ULUSOY, K. (2007). **Küresel Ticaretin Son Hedefi: Su Pazarı**, Kristal Kitaplar Yayınevi, Ankara.
- USİAD, (2007). **Su Raporu-Ulusal Su Politikası İhtiyacımız**, Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği Yayını, D. Yıldız (Ed.), Ankara.
- VARGHESE, S. (2006). “General Agreement on Trade in Services and Water” , Institute for Agriculture and Trade Policy Trade and Global Governance Program, erişim adresi: https://www.iatp.org/files/451_2_88004.pdf, erişim tarihi: 10 Şubat 2018.
- WHITE, G. F. (1998). “Reflections On The 50- Year International Search For Integrated Water Management”, **Water Policy**. Newyork: I. B. Tauriss.
- YETER, M. (2017). “Türkiye’de Suyun Durumu ve Türkiye’nin Su Yönetimi”, Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- YILDIRIM, Y. E. (2013). “Politikalar ve Sorunlar: Küreselden Yerele, Tarımsal Su Yönetimi”, **Nevşehir Üniversitesi Panel Bildirileri**, ss.2-3.
- YILDIZ D. (2008). “Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetimi” **Toplum ve Hekim Dergisi**, sayı:1, cilt:23, Ocak Şubat, ss.63-68.
- YILDIZ, F. (2004). “Management, Operation and Maintenance of Large Scale Distribution Systems in the GAP (Southeastern Anatolia Project) Region”, Centre International de Hautes Etudes Agronomiques Méditerranéennes, Institut Agronomique Méditerranéen, Bari, İtaly.
- YILMAZ, A. (2008) “Dünya Bankası ve Su Politikası”, **Toplum ve Hekim**, sayı:1, cilt: 23, Ocak-Şubat, ss.20-30.
- YILMAZ, G. (2013). **Suyun Metalaşması: Kıtılığın Nedeni Kıtılığa Çare Olabilir mi?**, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- YORULMAZ, Ö. (2006). **İstatistik ve Strateji Geliştirme Konuları Semineri Ders Notları**, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Eskişehir.
- YORULMAZ, Ö., ŞENTÜRK, C. (2004). **İşletme ve Bakım Mühendisleri Temel Eğitim Semineri Ders Notları**, 2004 Sulama Yılı, Ankara.
- Yönerge (2017). “Halk Sağlığı Müdürlüğü Hizmet Birimleri ve Görevleri Hakkında Yönerge”, erişim adresi: <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/cevresagligi-baskanligimiz/g%C3%B6rev-tan%C4%B1m%C4%B1.html>, erişim tarihi: 20.08.2018.
- 831 Sayılı Sular Hakkında Kanun (RG Tarih: 10.05.1926, Sayı: 368).
- 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (RG Tarih: 24.04.1930, Sayı: 1489).
- 4759 Sayılı İller Bankası Kanunu (RG Tarih: 13.06.1945, Sayı: 6039).
- 6200 Sayılı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüne Yürütülen Hizmetler Hakkında Kanun (RG Tarih: 18.12.1953, Sayı: 8592).
- 7478 Sayılı Köy İçme Suları Hakkında Kanun (RG Tarih: 09.05.1960, Sayı: 10506).
- 167 Sayılı Yer Altı Suları Hakkında Kanun (RG Tarih: 23.12.1960, Sayı: 10688).
- 1053 Sayılı Belediye Teşkilatı Olan Yerleşim Yerlerine İçme, Kullanma ve Endüstri Suyu Temini Hakkında Kanun (RG Tarih: 16.07.1968, Sayı: 129519).
- 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu (RG Tarih: 22.03.1971, Sayı: 13799).
- 2872 Sayılı Çevre Kanunu (RG Tarih: 09.08.1983, Sayı:18132).
- 3621 Sayılı Kıyı Kanunu (RG Tarih: 04.04.1990, Sayı: 20495).

- 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu (RG Tarih: 08.12.2001, Sayı: 24601).
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (RG Tarih: 10.07.2004, Sayı: 25531).
- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (RG Tarih: 22.02.2005, Sayı: 25745).
- 5355 Sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu (RG Tarih: 26.05.2005, Sayı: 25842).
- 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (RG Tarihi: 03.07.2005, Sayı: 25880).
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu (RG Tarih: 13.07.2005, Sayı: 25874).
- 5578 Sayılı Toprak Koruma Ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Rg Tarih: 09.02.2007, Sayı: 26429).
- 6172 Sayılı Sulama Birlikleri Kanunu (RG Tarih: 08.03.2011, Sayı: 27882).
- 636 Sayılı Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (RG Tarih: 08.06.2011, Sayı: 27958).
- 644 Sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (RG Tarih: 29.06.2011, Sayı: 27984).
- 645 Sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (RG Tarih:04.07.2011, Sayı: 27984).
- 568 Sayılı Türkiye Su Enstitüsünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (RG Tarih: 02.11.2011, Sayı: 28103).
- 663 Sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (RG Tarih: 02.11.2011, Sayı:28103).
- 28444 Sayılı Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik (RG Tarih: 17.10.2012).
- 28444 Sayılı Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG Tarih: 28.10.2017, Sayı: 30224).
- 7139 Sayılı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (RG Tarih: 28.04.2018, Sayı: 30405).

703 Sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (RG Tarih: 09.07.2018, Sayı: 30473).

28444 Sayılı Havza Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve Takibi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG Tarih: 11.01.2019, Sayı: 30652).

<http://www.balikesirgonen.bel.tr>, erişim tarihi: 15.08.2018.

www.dsi.gov.tr, erişim tarihi: 06.03. 2018

<http://www.ilbank.gov.tr>, erişim tarihi: 03.04.2018.

<https://suen.gov.tr>, erişim tarihi: 17.02.2018

EKLER

Ek 1: Görüşmelerde Yöneltilen Soru Listesi

1. Gönen Ovası Sulama Birliği kurulmadan önce sulama hizmeti nasıldı?
2. Birlik, su kullanıcılarıyla nasıl iletişim sağlar (telefon, yüz yüze, toplantı vs.), sizce iletişim yeterli mi?
3. Hiç toplantıya katıldınız mı? (Evet ise toplantıda dile getirilen sorunlar nelerdir?)
4. Toplanan sulama ücretleri nerede toplanıyor?
5. Sulama ücretini ödeme konusunda zorlanıyor musunuz?
6. Sulama ücreti belirlenirken ödeme gücünün dikkate alındığını düşünüyor musunuz?
7. Sulama ücretini ödemediğinizde ne gibi bir yaptırımla karşılaşıyorsunuz?
8. Su kullanıcılarının dile getirdiği sorunlar sulama birliği tarafından çözüme ulaşır mı?
9. Birliğin yaptığı bakım, onarımdan memnun musunuz?
10. Sizce sulama birliğine üye su kullanıcılarının temel sorunları nedir?
11. Birlik hizmetleriyle ilgili en çok şikayetçi olduğunuz konu nedir?
12. Sizce birliğe ait tesislerin sahiplenilmesi ne durumda, zarar verenler vs. şikayet ediliyor mu?
13. Bakım ve onarım işinde su kullanıcıları birliğe yardım eder mi (yoksa ücreti verdik diyerek karışmaz mı)?
14. Birlik mali kayıtları ile ilgileniyor musunuz, kayıtlarla ilgili bilgi ve belge istediğiniz oldu mu?
15. Sizce sulama birlikleri uygun şekilde denetleniyor mu?
16. Birliklerin devlet desteğine ihtiyaç duyduğunu düşünüyor musunuz (DSİ'nin yardımına muhtaç mı)?
17. Sulama Birliğinin, yerel yönetimlerin başkan ve muhtarları tarafından yönetilmesi konusundaki düşünceleriniz?
18. Sizce sulama hizmetini kim vermeli? (devlet mi, sulama birliği mi, özel sektör mü) Neden?

19. Yeni değişikliklere göre birlik meclisinin kaldırılması ile su kullanıcılarının kararlara katılımı engellenmiştir, ne düşünöyorsunuz?

Ek 2: Yenice- G6nen Barajı G6rseli ve Su Kanalı-Kanalet G6rseli

ÖZGEÇMİŞ

Elif SOLAK, 21.06.1993 tarihinde Balıkesir ilinin Gönen ilçesinde doğdu. Lise eğitimini Gönen Mustafa Uşdu Lisesi'nde tamamladı. 2010 yılında Almanya'da Dorsten Türk-Alman Dostluk Derneği aracılığıyla İngilizce dili kursuna katıldı. 2015 yılında Sakarya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. 2016 yılında Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında yüksek lisansa başladı.

